МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

Кваліфікаційна робота магістра

На тему «Правовий захист журналістів в Україні в умовах війни»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0614-ж-з-дн
Спеціальності 061 «Журналістика»
(освітня програма «Журналістика»)
Молдован В. І.
Керівник: д. н. соц.ком., професор
Чернявська Л. В.
Рецензент: д. н. соц.ком., професор
Березенко В. В.

Запоріжжя – 2026

ЗМІСТ

Реферат 4
Завдання 8
Вступ 10
Розділ 1. Теоретико-правові основи захисту діяльності журналістів в Україні .. 15
1.1. Визначення статусу журналіста та його правового захисту в умовах збройного конфлікту 15
1.2. Міжнародно-правові стандарти захисту журналістів 23
1.3. Національна правова база захисту журналістів в Україні 31
Розділ 2. Особливості правового статусу та аналіз порушень прав журналістів в Україні в умовах війни 39
2.1. Правовий статус військового кореспондента та журналіста в зоні бойових дій: національне та міжнародне регулювання 39
2.2. Типологія та правова кваліфікація кримінальних правопорушень, скоєних проти журналістів в Україні до та після 24 лютого 2022 року 49
Розділ 3. Моніторинг реалізації та оцінка стану правового захисту журналістів в умовах війни 64
3.1. Стан досудового розслідування та судової практики у справах про кримінальні правопорушення проти медіапрацівників з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 64
3.2. Оцінка працівниками медіаспільноти та моніторинговими медіаресурсами стану правового захисту та гарантій журналістів в умовах воєнного стану (на основі методу опитування та кейс-стаді) 77
Висновки 89
Список використаних джерел 93
Додаток А. Таблиця А.1 – Динаміка розслідування за статтями 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 ККУ за 2021-2025 роки 107
Додаток Б. Інфографіка щодо динаміки розслідування кримінальних правопорушень щодо журналістів за 2021-2025 роки 108
Додаток В. Таблиця В.1 – Відомості про працівників медіа, які отримали статус

потерпілих від кримінальних правопорушень за 2021-2025 роки 109
Додаток Г. Інфографіка щодо працівників медіа, які потерпіли від кримінальних правопорушень за 2021-2025 роки 110
Додаток Д. Анкета для опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни..... 112
Додаток Е. Результати опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни..... 117
Додаток Ж. Інфографіка результатів опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни 123
Додаток И. Наукові публікації та довідки про їх подачу та прийняття до публікації..... 125
Декларація академічної доброчесності 145

РЕФЕРАТ

Тема магістерської роботи: Правовий захист журналістів в Україні в умовах війни.

Обсяг основного тексту: 83 сторінки.

Кількість використаних джерел: 99.

Мета дослідження – здійснення комплексного аналізу трансформації правового статусу журналіста в умовах правового режиму воєнного стану, виявлення ефективності національних і міжнародних механізмів гарантування безпеки медіапрацівників та розробка пропозицій щодо їхнього вдосконалення.

Мета роботи передбачає виконання таких **завдань***:*

1) розкрити теоретико-правові підходи до визначення статусу журналіста та «медіа-учасника» в умовах збройного конфлікту;

2) проаналізувати відповідність національного законодавства міжнародним нормативним стандартам захисту журналістів та інших медіапрацівників в умовах війни;

3) дослідити типологію та динаміку суспільно небезпечних посягань проти журналістів та законного порядку здійснення журналістської діяльності до та після 24 лютого 2022 року;

4) оцінити реальний стан досудового розслідування кримінальних правопорушень у зв’язку зі здійсненням журналістської діяльності методом порівняльного статистичного аналізу;

5) провести опитування представників медіаспільноти щодо дієвості заходів безпеки та інших гарантій правового статусу журналістів в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Об’єктом дослідження є професійна діяльність журналістів як об’єктів правового захисту та медіаправового регулювання в умовах повномасштабного вторгнення.

Предмет дослідження – механізми адміністративно-правового, кримінального й соціального захисту журналістів, а також практика їхньої реалізації в умовах бойових дій в Україні та оцінка їх ефективності

медіаспільнотою.

Отримані результати: здійснено моніторинг ефективності розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів. Досліджено вплив системи військового зонування та акредитації на роботу медіа, виявлено правові колізії між Законом «Про медіа» та підзаконними актами щодо соціальних виплат постраждалим під час виконання професійних обов'язків у зоні бойових дій журналістам. Визначені основні загрози для «нових медіа-акторів» (фіксерів, блогерів) та обґрунтовано необхідність впровадження статусу «військового кореспондента» за міжнародним зразком. Проаналізовано ставлення медіаспільноти до засобів захисту, що підтвердило неефективність формальних посвідчень без реального фізичного захисту та страхування.

Ключові слова: правовий статус журналіста, воєнний стан, міжнародне гуманітарне право, військовий кореспондент, акредитація, зона бойових дій, кримінально-правовий захист, соціальні гарантії, безпека медіапрацівників.

SUMMARY

The Master's paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as Legal Protection of Journalists in Ukraine During Wartime.

The object of the research is the professional activity of journalists as objects of legal protection and media legal regulation under the conditions of the full-scale invasion.

The subject of the research is the mechanisms of administrative-legal, criminal, and social protection of journalists, as well as the practice of their implementation in combat conditions in Ukraine and the assessment of their effectiveness by the media community.

The main aim of the research consists in conducting a comprehensive analysis of the transformation of the legal status of a journalist under the legal regime of martial law, identifying the effectiveness of national and international mechanisms for guaranteeing the safety of media workers, and developing proposals for their improvement.

It determined the accomplishment of such objectives as:

- revealing theoretical and legal approaches to defining the status of a journalist and a «media participant» in the conditions of an armed conflict;
- analyzing the compliance of national legislation with international regulatory standards for the protection of journalists and other media workers in war conditions;
- investigating the typology and dynamics of socially dangerous encroachments against journalists and the legal order of journalistic activity before and after February 24, 2022;
- evaluating the real state of pre-trial investigation of criminal offenses related to journalistic activity using the method of comparative statistical analysis;
- conducting a survey of media community representatives regarding the effectiveness of security measures and other guarantees of the legal status of journalists in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war.

The theoretical and practical value of the innovative project lies in the comprehensive systematization of legal collisions in the legislation of Ukraine

regarding the social protection of media workers. The formulated proposals for amending the Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine No. 73 and the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 776 can be used to improve the regulatory framework for the activities of journalists in the combat zone.

The scientific novelty of the presented research lies in the substantiation of the need to introduce the status of a «war correspondent» in Ukraine in accordance with the Third Geneva Convention to ensure the status of a prisoner of war (POW) in case of capture. The study also proves the inefficiency of the existing accreditation system for ensuring physical safety and identifies the «identification paradox» where standard «PRESS» markings serve as a target rather than protection in the context of Russian aggression.

Key-words: legal status of a journalist, martial law, international humanitarian law, war correspondent, accreditation, combat zone, criminal law protection, social guarantees, safety of media workers.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: журналістики
Кафедра: журналістики
Рівень вищої освіти: магістр
Спеціальність: 061 Журналістика
Освітня програма: 061 «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Чернявська Л.В.
«_____»_____20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТУ

Молдовану Володимиру Івановичу

1.Тема роботи: «Правовий захист журналістів в Україні в умовах війни».
керівник роботи: Чернявська Людмила Віталіївна, д. н. соц. ком., професор, затверджені наказом ЗНУ від «12» березня 2025 року № 379-с.
2. Строк подання студентом роботи (проєкту): 07.12.2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: норми міжнародного гуманітарного права, законодавчі і підзаконні нормативні акти України, що стосуються правового статусу журналістів та медіа, їх безпекових гарантій в умовах війни; праці вчених з питань медіаправа та безпеки журналістів (К. Гуртова, В. Дяченко, А. Кабацька, О. Кобко, Т. Короткий, А., Місяць, О. Скутельник) та матеріали моніторингових організацій (Інститут масової інформації, «Репортери без кордонів», Міжнародний комітет червоного хреста).
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) розкрити підходи до визначення статусу журналіста та «медіа-учасника» в умовах збройного конфлікту; 2) проаналізувати відповідність національного законодавства міжнародним стандартам захисту журналістів в умовах війни; 3) дослідити типологію та динаміку суспільно небезпечних посягань проти журналістів та законного порядку здійснення журналістської діяльності до та після 24 лютого 2022 року; 4) оцінити реальний стан досудового розслідування кримінальних правопорушень стосовно журналістів; 5) провести опитування представників медіаспільноти щодо дієвості заходів безпеки та інших гарантій правового статусу журналістів в умовах воєнного стану.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Чернявська Л. В., д. н. соц. ком.	30.03.2025	01.06.2025
Розділ 1	Чернявська Л. В., д. н. соц. ком.	01.06.2025	07.10.2025
Розділ 2	Чернявська Л. В., д. н. соц. ком.	07.10.2025	16.11.2025
Розділ 3	Чернявська Л. В., д. н. соц. ком.	16.11.2025	04.01.2026
Висновки	Чернявська Л. В., д. н. соц. ком.	04.01.2026	25.01.2026

6. Дата видачі завдання 16.12.2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Сформулювати тему, узгодити з науковим керівником та скласти графік виконання роботи	30.03.2025	Виконано
2.	Визначити мету і завдання, написати вступ і зміст	01.06.2025	Виконано
3.	Підібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела	29.06.2025	Виконано
4.	Опрацювати літературу, написати теоретичну частину першого розділу	07.10.2025	Виконано
5.	Провести подальший аналіз, написати теоретичну частину другого розділу	16.11.2025	Виконано
6.	Провести аналіз та написати практичну частину	04.012026	Виконано
7.	Пройти попередній захист на кафедрі	14.01.2026	Виконано
8.	Сформулювати висновки та оформити додатки	25.01.2026	Виконано
9.	Здати роботу на нормоконтроль, пройти перевірку на плагіат та пройти рецензування	02.02.2026	
10.	Захист магістерської роботи	11.02.2026	

Студент _____ В. І. Молдован

Керівник роботи (проєкту) _____ Л. В. Чернявська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Н. В. Романюк

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року докорінно змінило ландшафт української медіасфери, перетворивши журналістику з професії інформування на професію підвищеного ризику для життя. В умовах гібридної війни та ігнорування агресором норм міжнародного гуманітарного права, правовий статус журналіста зазнав суттєвих трансформацій, оголивши критичні прогалини у системі безпеки медіапрацівників.

Забезпечення свободи слова в умовах воєнного стану вимагає пошуку складного балансу між необхідністю захисту інформаційного простору (цензура, обмеження доступу до військової інформації) та фізичною безпекою журналістів. Практика показала, що чинні національні механізми, зокрема процедури акредитації та соціального захисту, часто не відповідають реальним викликам фронту. Особливої гостроти набуває проблема невідповідності статусу українських медійників як «цивільних осіб» потребам належного рівня захисту у разі попадання у полон до противника, який може бути гарантованим лише статусом «військового кореспондента».

Недостатня ефективність розслідування воєнних злочинів проти медіа, наявність правових колізій у нормативній регламентації процедури виплат компенсацій пораненим журналістам та необхідність адаптації законодавства до стандартів НАТО та ЄС зумовлюють нагальну потребу у комплексному науковому аналізі цієї проблематики. Саме ці фактори та суспільна значущість теми визначили вибір напрямку нашого кваліфікаційного дослідження.

Мета дослідження – здійснення комплексного аналізу трансформації правового статусу журналіста в умовах правового режиму воєнного стану, виявлення ефективності національних і міжнародних механізмів гарантування безпеки медіапрацівників та розробка пропозицій щодо їхнього вдосконалення.

Мета роботи передбачає виконання таких *завдань*:

1) розкрити теоретико-правові підходи до визначення статусу журналіста та «медіа-учасника» в умовах збройного конфлікту;

2) проаналізувати відповідність національного законодавства міжнародним нормативним стандартам захисту журналістів та інших медіапрацівників в умовах війни;

3) дослідити типологію та динаміку суспільно небезпечних посягань проти журналістів та законного порядку здійснення журналістської діяльності до та після 24 лютого 2022 року;

4) оцінити реальний стан досудового розслідування кримінальних правопорушень у зв'язку зі здійсненням журналістської діяльності методом порівняльного статистичного аналізу;

5) провести опитування представників медіаспільноти щодо дієвості заходів безпеки та інших гарантій правового статусу журналістів в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є професійна діяльність журналістів як об'єктів правового захисту та медіаправового регулювання в умовах повномасштабного вторгнення.

Предмет дослідження – механізми адміністративно-правового, кримінального й соціального захисту журналістів, а також практика їхньої реалізації в умовах бойових дій в Україні та оцінка їх ефективності медіаспільнотою.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугують наукові розробки вітчизняних вчених, присвячені різним аспектам медіаправа та безпеки журналістів. Зокрема, питання загальної теорії правового статусу особи та гарантій прав людини розкрито у працях К. Гуртової, А. Кабацької, А. Місяця; проблематику міжнародно-правового захисту журналістів та застосування норм міжнародного гуманітарного права досліджували О. Скутельник, В. Дяченко, Т. Короткий; адміністративно-правові аспекти акредитації та взаємодії медіа зі Збройними силами проаналізовано у роботах О. Кобко; практичні аспекти безпеки та моніторинг порушень свободи слова висвітлено у звітах та

аналітичних матеріалах Інституту масової інформації, «Репортерів без кордонів» та у Тлумачних вказівках Міжнародного комітету Червоного Хреста. Нормативну ж основу роботи становлять Конституція України, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про медіа», а також відомчі акти Міністерства оборони та Головнокомандувача ЗСУ.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних *методів пізнання*, вибір яких зумовлений специфікою об'єкта та предмета дослідження.

Зокрема, до загальнонаукових методів, використаних в роботі слід віднести:

- метод аналізу та синтезу, який застосовано у Розділі 1 (підрозділ 1.1) для дослідження понятійно-категоріального апарату теми. За допомогою аналізу було розкладено на складові елементи поняття «правовий статус журналіста» та «медіа-учасник», а синтез дозволив сформулювати цілісне бачення прогалин у визначенні суб'єктів, які потребують захисту (фіксери, блогери, водії та ін.);

- системно-структурний метод, що використано у підрозділі 1.3 для з'ясування місця норм, що регулюють безпеку журналістів, у системі національного законодавства України, а також для виявлення внутрішніх зв'язків між Конституцією України, Законом «Про медіа» та підзаконними актами військового командування.

Також у роботі було використано ряд емпіричних, соціологічних та спеціально-юридичних методів, зокрема:

- формально-юридичний метод, який став ключовим для Розділу 1 та підрозділу 2.1. Він дозволив витлумачити зміст правових норм відомчих нормативних актів щодо акредитації журналістів в умовах воєнного стану, виявити недоліки у формулюванні прав та обов'язків журналістів у районі ведення бойових дій, а також проаналізувати недоліки юридичної техніки формування норм Постанови КМУ № 776 щодо виплати одноразової грошової допомоги;

- порівняльно-правовий метод активно використовувався у підрозділі 1.2 та 2.1 для зіставлення стандартів міжнародного гуманітарного права із національним законодавством;

- метод статистичного аналізу застосовано у підрозділі 3.1 для опрацювання офіційних даних Офісу Генерального прокурора;

- соціологічний метод опитування/анкетування використано у підрозділі 3.2.: шляхом онлайн-опитування медіапрацівників було з'ясовано їхню суб'єктивну оцінку ефективності реалізації гарантій безпеки для журналістів;

- метод контент-моніторингу та документального аналізу застосовувався у підрозділах 2.2 та 3.3 для вивчення звітів правозахисних організацій та матеріалів журналістських розслідувань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі:

Уперше:

- обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення в Україні статусу «військового кореспондента» за зразком Третьої Женевської конвенції для надання журналістам гарантій військовополонених;

- виявлено та описано «парадокс ідентифікації» в умовах російсько-української війни, коли стандартне маркування «PRESS» слугує не засобом захисту, а фактором додаткової небезпеки.

Удосконалено:

- понятійний апарат сфери безпеки медіа шляхом розширення категорії захищених осіб на фіксерів, водіїв та незалежних блогерів, що працюють на лінії фронту.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження правових колізій між Законом України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» та підзаконними актами Кабінету Міністрів щодо соціальних виплат, які можуть ускладнити отримання компенсацій постраждалими журналістами.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці конкретних рекомендацій щодо змін до Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73 в частині розподілу відповідальності за безпеку журналістів та до Постанови КМУ № 776 щодо уніфікації розмірів одноразової грошової допомоги. Матеріали дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних курсів з безпеки журналістів та медіаправа.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки роботи будуть оприлюднені у таких наукових напрацюваннях:

- науковій статті на тему «Проблемні аспекти трансформації правового статусу та реалізації гарантій безпеки журналістів в умовах воєнного стану в Україні», що прийнята до публікації в «Ерліхівському журналі» № 16’2026, засновником якого є Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (довідка та стаття додаються до дослідження (Додаток И)).

- статті на тему «Нормативні гарантії прав журналіста в умовах військового конфлікту», що подана до участі у Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Вип. 115), яка відбудеться 18 лютого 2026 р. Прийнята до публікації, сама стаття та довідка додаються (Додаток И).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених в свою чергу на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (99 найменувань) та 7 додатків. Загальний обсяг роботи становить 124 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

1.1. Визначення статусу журналіста та його правового захисту в умовах збройного конфлікту

Розробка понятійно-категоріального апарату є не просто технічним етапом наукового дослідження, а критично важливою спробою побудувати юридичний щит для тих, хто працює на передовій інформаційного фронту. В умовах збройного конфлікту слова перестають бути лише термінами: кожна дефініція – це межа між безпекою та ризиком, між статусом захищеної особи та правовим вакуумом. Актуальність уточнення статусу журналіста сьогодні зумовлена тим, що межа між мирною працею та професійним ризиком у зоні бойових дій стала надто тонкою. Якщо правова норма не встигає за реальністю – наприклад, не враховує роль фіксерів чи цифрових медіа-акторів – ми залишаємо людей беззахисними перед обличчям агресії. Саме тому наукове переосмислення цих категорій є фундаментом, на якому тримається не лише академічна логіка роботи, а й реальна безпека медіа-спільноти.

Наукове дослідження механізмів гарантування безпеки представників медіа в умовах екстремальних правових режимів вимагає першочергової систематизації понятійно-категоріального апарату, оскільки чіткість дефініцій є запорукою ефективної правозастосовної практики та належної імплементації міжнародних стандартів у національне поле [86, с. 22]. Центральне місце у цій системі посідає категорія «журналіст», теоретико-методологічні підходи до визначення якої зазнали суттєвої еволюції під впливом процесів глобалізації та цифрової трансформації медіапростору. У вітчизняній юридичній науці тривалий час домінував формально-юридичний підхід, який пов’язував статус журналіста виключно з професійною приналежністю особи до штату зареєстрованого медіа або наявністю відповідних трудових відносин [86, с. 23]. Проте сучасний стан інформаційних відносин, детермінований умовами гібридної агресії та активним

розвитком онлайн-платформ, диктує необхідність переходу до функціонального підходу, де визначальною ознакою є зміст діяльності особи, а не її формальний зв’язок із редакцією.

Як обґрунтовано зазначають дослідниці К. Шустрова та К. Шурупова, враховуючи активні євроінтеграційні процеси, інформаційне законодавство України сьогодні потребує імплементації більш широкого та уніфікованого значення терміну «журналіст», яке б охоплювало не лише творчих працівників, а й допоміжний персонал та інших осіб, що забезпечують безперервний цикл збирання, верифікації та поширення масової інформації [86, с. 26]. Таке розширення дефініції є критично важливим для всебічного охоплення медіапрацівників гарантіями захисту, особливо в зонах збройного конфлікту, де ризики для технічного персоналу є тотожними ризикам кореспондентів. У межах теоретичного аналізу важливо враховувати структуру інформаційного законодавства, яке К. Примаков визначає як розгалужену систему норм, що регулюють відносини на всіх етапах роботи з інформацією – від її пошуку до зберігання [59, с. 159-160]. Це підкреслює, що статус журналіста не є статичним, а включає сукупність динамічних прав та обов’язків, які мають бути чітко кореспондовані з вимогами національної безпеки.

Фундаментом для визначення правового статусу журналіста виступають конституційні гарантії, зокрема закріплені у статтях 15 та 34 Конституції України, що постулюють заборону цензури та право на вільне вираження поглядів [34]. Науковець М. Марків наголошує, що в умовах військової агресії правовий статус медіапрацівника набуває особливої суспільної значущості, оскільки він стає суб’єктом, що забезпечує реалізацію права суспільства на об’єктивну інформацію про бойові дії та факти воєнних злочинів [40, с. 75-76]. Водночас, як стверджують К. Бортняк та Н. Добрянська, правове регулювання діяльності журналістів у цей період має збалансовувати принципи, настільки потрібної, свободи слова та необхідність обмеження поширення чутливої інформації, що може бути використана ворогом [1, с. 15]. Таким чином, методологічно категорія «журналіст» у сучасній науці розглядається через

призму «медіа-учасника» – більш широкого поняття, що дозволяє юридично легітимізувати діяльність осіб, які перебувають у зоні конфлікту з професійною метою, але не завжди підпадають під класичні критерії штатного працівника медіа.

Особливого значення в умовах сучасного збройного конфлікту набуває трансформація суб'єктного складу інформаційної діяльності, що виражається у суттєвому розширенні кола осіб, які фактично виконують журналістські функції, але тривалий час залишалися поза межами належного правового регулювання. Як зазначає Г. Красноступ, сучасні виклики національній безпеці та необхідність оперативного висвітлення бойових дій детермінували появу та інституціоналізацію таких категорій, як «фіксери», «медіа-продюсери» та «цивільні журналісти» (блогери) [35, с. 73]. У науковому дискурсі обґрунтовується теза, що обмеження правового захисту виключно вузьким колом штатних працівників медіа створює суттєві прогалини у забезпеченні безпеки всієї творчої групи, яка працює «в полі». Зокрема, дослідниця К. Шустрова наголошує на необхідності законодавчого визначення статусу допоміжного персоналу, чия присутність у зоні бойових дій є технічною передумовою здійснення журналістської діяльності, а ризики для життя та здоров'я – ідентичними до ризиків кореспондентів [86, с. 23].

Ключовою фігурою у забезпеченні діяльності іноземних та національних знімальних груп у зонах конфлікту став «фіксер» – особа, яка надає логістичну, перекладацьку та консультативну допомогу. Науковець Г. Красноступ вказує, що хоча фіксери часто виконують роль продюсерів та аналітиків, їхній правовий статус тривалий час залишався у «сірій зоні», що ускладнювало механізми їхнього страхування та соціального захисту [35, с. 78]. Важливим кроком на шляху до вирішення цієї проблеми стала імплементація Закону України «Про медіа», який розширив понятійне поле, та наступна лібералізація правил акредитації. Згідно зі змінами до Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, запровадженими у 2024 році, право на отримання акредитації для роботи в зоні бойових дій отримали не лише традиційні журналісти, а й блогери, які

зареєстровані як суб’єкти у сфері онлайн-медіа [26; 63]. Це свідчить про визнання державою ролі нових медіа-акторів у протидії дезінформації та формуванні об’єктивного світового порядку денного.

Проте розширення кола суб’єктів вимагає і чіткої правової кваліфікації їхніх прав та обов’язків, а також розуміння їх правого статусу. О. Довгань підкреслює, що надання статусу медіа-учасника особам, які не є професійними журналістами в класичному розумінні, має супроводжуватися їхнім навчанням основам безпеки та міжнародного гуманітарного права, щоб уникнути ситуацій, коли медійна діяльність може бути інтерпретована як безпосередня участь у воєнних діях [15, с. 57].

Дослідниці Т. Пода та Л. Чернявська додають, що в умовах воєнного стану практичні навички журналіста та допоміжного персоналу мають включати не лише професійну майстерність, а й знання специфіки військового зонування, що є необхідною умовою їхньої фізичної безпеки та правомірного перебування на лінії фронту [55, с. 226]. Таким чином, сучасний понятійно-категоріальний апарат визначення статусу журналіста відходить від монополії професійного посвідчення на користь функціонального визначення медіа-учасника, що дозволяє забезпечити більш гнучку та всеохопну систему правових гарантій у зоні збройного конфлікту.

Логічним завершенням аналізу еволюції понятійно-категоріального апарату є систематизація існуючих підходів до визначення статусу журналіста. Узагальнення теоретичних напрацювань та нормативних положень дозволяє виділити кілька ключових парадигм, кожна з яких фокусується на різних аспектах діяльності медіапрацівників: від їхнього формального працевлаштування до функціональної ролі у зоні воєнних дій. Така систематизація є необхідною для уникнення правової невизначеності при застосуванні захисних механізмів.

Наочне представлення результатів теоретичного аналізу та порівняння обсягу прав і обов’язків журналіста залежно від обраного наукового підходу подано у Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи до трактування статусу журналіста

Підхід до визначення	Зміст та ключові характеристики статусу	Джерельна база / Автор
Формально-юридичний	Статус базується на офіційному працевлаштуванні у штаті редакції або наявності посвідчення представника зареєстрованого медіа [40, с. 75; 67].	Закон України «Про медіа», М. Марків
Широкий (теоретико-інтегрований)	Пропонується уніфікація терміну «журналіст» із включенням до нього допоміжного персоналу та технічних працівників [86, с. 23].	К. Шустрова, К. Шурупова
Функціональний (медіа-центричний)	Акцент на діяльності як «медіа-учасника», що включає фіксерів, продюсерів та незалежних блогерів [35, с. 76].	Г. Красноступ
Міжнародно-гуманітарний	Розподіл на «воєнних кореспондентів» (прикомандировані до Збройних сил) та «незалежних журналістів» (цивільні особи) [15, с. 58; 8, с. 35-36].	О. Довгань, М. Гнатовський
Військово-адміністративний	Визначається через процедуру акредитації та зобов'язання щодо нерозголошення чутливої військової інформації [26; 68].	Наказ Головнокомандувача ЗСУ № 73

Зведена таблиця демонструє, що в сучасній юридичній думці спостерігається тенденція до синтезу цих підходів. Зокрема, вчений К. Примаков зауважує, що міжнародно-правові стандарти дедалі частіше вимагають від національного законодавства відмови від надмірної бюрократизації статусу журналіста на користь фактичного визнання його ролі у збиранні та поширенні інформації, особливо під час збройних конфліктів [59, с. 162]. Це підтверджує думку про те, що правовий захист має слідувати за функцією особи, а не лише за її формальним титулом. Отже, порівняльний аналіз підходів дозволяє стверджувати, що найбільш адаптивним до умов війни є функціональний підхід, який дозволяє оперативно легітимізувати діяльність усіх учасників інформаційного процесу, забезпечуючи їм необхідний рівень безпеки.

Концептуалізація категорії «правовий захист» у контексті діяльності медіапрацівників вимагає розгляду цієї дефініції як цілісної системи державних та міжнародних гарантій, спрямованих на забезпечення недоторканності особи та її професійної автономії в умовах збройного конфлікту. У науковій літературі правовий захист журналістів розглядається не лише як сукупність превентивних заходів, а як динамічний механізм реалізації прав і свобод у ситуаціях високого

ризику. Дослідниці К. Шустрова та К. Шурупова визначають гарантії захисту прав журналістів як закріплені на законодавчому рівні засоби та способи, що дозволяють медіапрацівникам об’єктивно здійснювати професійну діяльність, мінімізуючи зовнішній тиск або фізичні загрози [86, с. 22]. Авторки пропонують класифікувати ці гарантії на загальноправові (що стосуються кожної людини) та спеціальні (зумовлені специфікою журналістського фаху), наголошуючи, що в умовах війни саме спеціальні гарантії стають базовим елементом професійної спроможності та фізичного виживання [86, с. 24]. На сучасному етапі теоретичне розуміння захисту структурується за двома ключовими векторами: матеріально-технічним (соціальним) та процесуально-юридичним.

Матеріально-технічний аспект захисту передбачає створення безпечних умов праці, що в умовах воєнного стану включає обов’язкове страхування життя, забезпечення засобами індивідуального захисту та надання невідкладної медичної допомоги. Як зазначає М. Марків, правові основи соціального захисту журналістів в Україні під час російської агресії базуються на необхідності компенсації екстремальних ризиків, з якими стикаються медійники при фіксації воєнних злочинів у зонах ведення бойових дій [40, с. 76]. Важливим елементом цієї системи є державна підтримка, що реалізується, зокрема, через Порядок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі або поранення журналіста під час виконання ним професійних обов’язків. Проте, як підкреслюють дослідники, ефективність матеріального захисту безпосередньо залежить від правової визначеності статусу особи, що знову повертає до необхідності уніфікації терміну «журналіст» для охоплення всіх учасників творчої групи, включаючи технічний персонал.

Процесуально-юридичний складник захисту фокусується на принципі невідворотності покарання та ефективності розслідування злочинів проти медіапрацівників. Науковець Р. Сосков акцентує увагу на тому, що правовий захист залишається декларативним, якщо держава не здатна забезпечити дієве правосуддя. Автор обґрунтовує доцільність застосування міжнародно-правової та екстериторіальної юрисдикцій у випадках, коли злочини проти журналістів

вчиняються суб’єктами агресора на окупованих територіях, що дозволяє переслідувати винних поза межами національних кордонів [76, с. 23]. Така концептуалізація захисту корелює з міжнародними стандартами, зокрема Планом дій ООН щодо безпеки журналістів, який визначає боротьбу з безкарністю як пріоритетний напрям гарантування свободи слова. Дослідник К. Примаков додає, що правовий захист також включає право на нерозголошення джерел інформації, що є фундаментальною умовою розслідувальної журналістики в умовах конфлікту, оскільки забезпечує безпеку не лише журналіста, а й його інформаторів [59, с. 159]. Таким чином, поняття «правовий захист» у межах цього дослідження визначається як інтегрована система юридичних інструментів, що поєднує фізичну безпеку, соціальні гарантії та процесуальну здатність держави захищати медіасферу від будь-яких форм протиправного втручання.

Взаємозв’язок правового статусу журналіста та професійних стандартів діяльності в умовах збройного конфлікту є фундаментальним чинником, що забезпечує легітимність перебування медіапрацівника в зоні бойових дій та ефективність його правового захисту. У науковому дискурсі право на безпеку розглядається у прямій детермінації від дотримання журналістом етичних норм та вимог інформаційної безпеки. Як зазначається у посібнику рекомендацій ОБСЄ, професійна діяльність в умовах війни має базуватися на принципах «конфліктно-чутливої журналістики», що передбачає глибоке усвідомлення впливу медіа на динаміку протистояння та свідоме уникнення будь-яких форм розпалювання ворожнечі [21, с. 59]. Дотримання цих стандартів дозволяє медіапрацівнику зберігати статус нейтральної цивільної особи, що є ключовою юридичною умовою отримання імунітету від цілеспрямованих атак згідно з нормами міжнародного гуманітарного права [8, с. 36].

Науковець М. Марків слушно підкреслює, що в умовах повномасштабної військової агресії виникає складна етико-правова дилема між патріотичним обов’язком громадянина та професійною безсторонністю журналіста. Автор зазначає, що високий професіоналізм медіапрацівника під час війни виявляється у здатності подавати об’єктивну та верифіковану інформацію, не

перетворюючись при цьому на мимовільного «корегувальника вогню» для ворога через необережне поширення візуальних даних у реальному часі [40, с. 79]. Це вимагає від медіа-учасників суворого самообмеження та дотримання стандартів інформаційної гігієни, що корелюється з нормативними вимогами щодо нерозголошення чутливих військових відомостей, закріпленими у Наказі Головнокомандувача ЗСУ «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та медіа на час дії правового режиму воєнного стану від 03 березня 2022 року № 73» (далі по тексту дослідження – Наказ № 73) [68]. Дослідниці Т. Пода та Л. Чернявська додають, що професійні навички журналіста в сучасних умовах мають бути нерозривно інтегровані з правовою грамотністю, зокрема у питаннях дотримання правил військового зонування, що є необхідною передумовою їхньої фізичної безпеки та правомірного перебування на лінії фронту [55, с. 226].

Важливим компонентом правового статусу, що межує з професійною етикою, є право журналіста на нерозголошення джерел інформації, закріплене у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 7. В умовах збройного конфлікту цей стандарт набуває особливої ваги, оскільки анонімність джерел часто є єдиним способом отримання достовірних свідчень про воєнні злочини та гуманітарну ситуацію, проте він вимагає від журналіста дотримання етичного балансу між конфіденційністю та вимогами національної безпеки [92]. Дослідник К. Примаков наголошує, що впровадження міжнародних стандартів професійної поведінки в українське правове поле сприяє формуванню єдиного безпекового простору для медіа, де професія виступає додатковим інструментом правового захисту [59, с. 162].

Підсумовуючи розгляд понятійно-категоріального апарату, слід констатувати, що в умовах сучасних збройних конфліктів правовий статус журналіста еволюціонує від вузької професійної категорії до комплексного поняття «медіа-учасник». На наше переконання, саме функціональний підхід, який фокусується на суті діяльності, а не на формальному посвідченні, дозволяє створити дієвий «юридичний щит» для всіх суб’єктів інформаційного процесу.

Ефективність правового захисту в цей період є невіддільною від дотримання високих професійних стандартів та міжнародних етичних норм, що перетворює журналістику на захищений інститут громадянського суспільства, здатний протистояти гібридним загрозам. Оскільки діяльність медіа в зоні бойових дій виходить за межі виключно національного регулювання, виникає необхідність детального аналізу глобальних механізмів безпеки. Саме це зумовлює необхідність вивчення міжнародно-правових стандартів, які складають фундамент захисту журналістів на світовому рівні.

1.2. Міжнародно-правові стандарти захисту журналістів

Аналіз міжнародних стандартів захисту журналістів сьогодні набуває особливого значення, оскільки світова спільнота опинилася перед викликами, які ще кілька десятиліть тому здавалися суто теоретичними. В умовах повномасштабної війни, де інформація стала такою ж потужною зброєю, як і ракети, міжнародне право виступає тим останнім бастіоном гуманності, який намагається вберегти журналістську професію від фізичного та юридичного знищення. Важливість цього підрозділу полягає у розумінні того, що національні гарантії захисту не існують у вакуумі – вони живляться принципами, закладеними у Женеві, Нью-Йорку та Страсбурзі. На наше переконання, саме міжнародні стандарти є тим універсальним правовим дзеркалом, у якому ми можемо побачити реальний стан дотримання прав людини, а їх вивчення є ключем до побудови ефективної системи безпеки для кожного медіа-учасника, який наважується висвітлювати правду під обстрілами. Глобальний характер сучасних конфліктів доводить, що без опори на міжнародний досвід та норми неможливо створити дієвий механізм захисту на рівні окремої держави.

Фундаментальною основою глобальної системи безпеки медіаперсоналу в умовах збройного конфлікту виступає міжнародне гуманітарне право (далі по тексту – МГП), яке встановлює імперативні норми захисту осіб, що не беруть безпосередньої участі у бойових діях. Ключовим джерелом у цій сфері є укладена в Женеві Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня

1949 року (далі по тексту – IV Женевська конвенція), яка заклала підвалини для визнання журналістів суб'єктами, що потребують гуманітарного захисту [90]. Згідно з положеннями міжнародного права, представники преси, які перебувають у зоні конфлікту, але не входять до складу збройних сил, прирівнюються за своїм статусом до цивільних осіб, що гарантує їм право на гуманне поводження та захист від будь-яких форм насильства чи залякування. Науковець М. Гнатовський зазначає, що норми МГП спрямовані на те, щоб мінімізувати наслідки війни для осіб, які виконують професійну місію, забезпечуючи при цьому чітке розмежування між легітимними військовими цілями та представниками медіа як частиною цивільного населення [8, с. 22].

Еволюційним етапом у розвитку міжнародних стандартів стало прийняття у 1977 році Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій (далі по тексту – I Додатковий протокол). Особливе значення має стаття 79 цього Протоколу, яка постулює, що журналісти, які перебувають у професійних відрядженнях у районах збройного конфлікту, повинні розглядатися як цивільні особи [17]. О. Довгань підкреслює, що такий статус надає журналістам повний обсяг захисту, передбачений для мирного населення, за умови, що вони не вчиняють жодних дій, які могли б зашкодити їхньому цивільному статусу [15, с. 58]. Це означає, що будь-який навмисний напад на журналіста, який не бере участі у бойових діях, є грубим порушенням МГП і кваліфікується як воєнний злочин, що підлягає міжнародному переслідуванню.

Важливим аспектом є також виокремлення категорії воєнних кореспондентів, чий статус регулюється Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (далі по тексту – III Женевська конвенція). На відміну від незалежних медіапрацівників, воєнні кореспонденти мають офіційну акредитацію при збройних силах, що надає їм право на статус військовополоненого у разі захоплення ворогом [8, с. 31]. Науковець В. Дяченко зазначає, що такий розподіл не зменшує обсягу загального захисту, а лише створює додаткові правові гарантії для тих, хто працює у безпосередній близькості до бойових підрозділів [19, с. 211]. При цьому захист

журналістів не обмежується лише їхньою фізичною безпекою, а включає також захист обладнання та інфраструктури медіа як цивільних об'єктів [21, с. 110]. Таким чином, Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них формують багаторівневу систему імунітетів, де цивільний характер діяльності є базовим критерієм безпеки медіаперсоналу.

Особливу увагу у зв'язку з вищевикладеним викликає той факт, що прескарта для журналіста, акредитованого в Україні, по змістовому наповненні та значенню аналогічна «посвідченню журналіста, який перебуває в небезпечному відрядженні», видача якого передбачена I Додатковим протоколом. Це означає, що акредитовані Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних сил України медіапрацівники не можуть скористатися особливим статусом, передбаченим посвідченням, зразок якого закріплений пунктом А Додатку IV III Женевської конвенції як «особа, що супроводжує збройні сили». На це вказує те, що закріплена Додатком до Наказу № 73 форма прескарти не містить значної кількості ідентифікаційних даних про особу власника прескарти, щоб за необхідності точно визначити, хто є власником цього типу посвідчення (колір очей, колір волосся, зріст, вага, група крові, тип віросповідання тощо) [93; 20; 68].

У зв'язку з цим можна дійти висновку, що українські та іноземні медіа-працівники, включаючи тих, хто належним чином акредитований Україною для висвітлення подій у бойових діях, згідно з нормами українського військового законодавства при здійсненні професійної діяльності або попаданні в полон противника можуть розраховувати лише на захист у статусі цивільної особи. Наказ № 73 не передбачає для них можливості отримання статусу військового кореспондента певного виду військ або, наприклад, військової частини Збройних сил України, як це передбачено положеннями МГП, і не дає змоги користуватися гарантіями військовополоненого, що, в свою чергу, не лише позбавляє журналістів ряду інших видів гарантій, але й частково знімає загрозу звинувачення з боку ворожих сил у шпигунстві чи диверсії.

Юридичний зміст «цивільного захисту» журналістів у зоні збройного конфлікту базується на презумпції їхнього мирного статусу, що покладає на

сторони протистояння не лише обов'язок утримуватися від нападів, а й вживати активних заходів для гарантування безпеки медіаперсоналу. Відповідно до статті 79 I Додаткового протоколу, журналісти вважаються цивільними особами, а отже, користуються всіма правами та імунітетами, передбаченими міжнародним правом для цієї категорії [17]. Ключовим критерієм збереження такого імунітету є невтручання журналіста у бойові дії. Як зазначає В. Дяченко, будь-яка форма «безпосередньої участі» – від передачі розвідувальних даних у реальному часі до прямого використання зброї – призводить до втрати цивільного статусу та позбавляє особу права на міжнародно-правовий захист [19, с. 211]. При цьому журналістська діяльність як така (навіть якщо вона включає критику однієї зі сторін або висвітлення успіхів противника) сама по собі не є підставою для легітимної атаки, поки вона не переходить у площину надання конкретної військової допомоги [16, с. 159].

Категорія згаданих вище воєнних кореспондентів, чий статус деталізовано у III Женевській конвенції про поводження з військовополоненими, посідає особливе місце у міжнародній типізації. Дослідниця А. Кірик акцентує увагу на тому, що воєнні кореспонденти, на відміну від незалежних або цивільних журналістів, мають офіційну акредитацію (посвідчення) на супроводження збройних сил [32, с. 375]. Це надає їм унікальний правовий привілей: у разі потрапляння до рук ворога вони автоматично отримують статус військовополоненого, що гарантує їм захист від жорстокого поводження, право на медичну допомогу, гуманні умови утримання та захист від кримінального переслідування за сам факт участі в операціях [32, с. 374]. Важливо розуміти, що статус військовополоненого у цьому контексті виступає компенсаторним механізмом для тих, хто працює в епіцентрі бойових дій під захистом армії.

Натомість «незалежні» журналісти, не маючи офіційної акредитації при військових підрозділах, у разі затримання окупаційною владою розглядаються як цивільні особи і підпадають під дію IV Женевської конвенції, що передбачає їхній негайний захист від свавільного ув'язнення та катувань [15, с. 58]. Дослідник О. Скутельник додає, що правовий захист поширюється також на

майно медіапрацівників; будь-яке навмисне пошкодження, конфіскація або знищення обладнання (камер, супутникових телефонів, транспортних засобів із написом «PRESS») кваліфікується як незаконне втручання у цивільний об’єкт [74, с. 204]. Таким чином, юридичний зміст захисту журналіста в умовах війни полягає у поєднанні абсолютного імунітету цивільної особи з додатковими гарантіями військової юрисдикції для акредитованих фахівців, що дозволяє забезпечити безперервність інформування світу про перебіг конфлікту.

Роль Організації Об’єднаних Націй (далі по тексту – ООН) у посиленні захисту представників медіа є визначальною для формування глобальної архітектури безпеки медіа, оскільки саме ця інституція формує політико-правові орієнтири для національних урядів. Центральним елементом цієї діяльності є розробка та прийняття низки спеціалізованих резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, які поступово посилюють вимоги до держав щодо розслідування злочинів проти журналістів. Зокрема, Резолюція ГА ООН № 74/157 (2019) заклала важливий фундамент, закликавши держави-члени створювати спеціальні слідчі підрозділи та протоколи для оперативного реагування на випадки перешкоджання професійній діяльності. Цей документ акцентує увагу на тому, що безпека журналістів є необхідною умовою для реалізації права на свободу вираження поглядів, яке є наріжним каменем демократичного суспільства [95].

Подальший розвиток міжнародних стандартів відображено у Резолюції ГА ООН № 76/173 (2021), яка враховує нові виклики цифрової епохи та специфіку роботи в зонах збройних конфліктів. У документі підкреслюється, що напади на журналістів мають на меті не лише фізичне залякування конкретної особи, а й створення атмосфери страху, що перешкоджає вільному потоку інформації [96]. Ключовим інструментом у цьому контексті стає Резолюція № 78/215 (2023), яка прямо пов’язує безпеку медіапрацівників із проблемою системної безкарності. Вона визначає безкарність як один із головних чинників, що сприяє повторенню злочинів проти представників медіа, та закликає до впровадження механізмів міжнародної підзвітності [97]. Науковець Р. Сосков зазначає, що такі резолюції створюють правове підґрунтя для застосування екстериторіальної юрисдикції у

випадках, коли національні правоохоронні органи не здатні або не бажають розслідувати напади на журналістів, особливо на територіях, що перебувають під окупацією [76, с. 23].

Важливою частиною стратегії ООН є «План дій щодо безпеки журналістів та питання безкарності», який є першим в історії узгодженим рамковим документом для системної координації зусиль міжнародних організацій та урядів. План передбачає створення безпечного середовища для журналістів як у мирний час, так і в ситуаціях збройних конфліктів, наголошуючи на необхідності соціального захисту та страхування медіапрацівників [86, с. 23; 40, с. 76]. К. Примаков додає, що імплементація цих стандартів в українське законодавство є необхідною умовою для забезпечення дієвого захисту медійників під час війни, оскільки вони встановлюють чіткі критерії відповідальності держав за безпеку цивільних осіб, що виконують журналістську місію [59, с. 162]. Таким чином, резолюції та плани ООН формують цілісну нормативну базу, яка розглядає захист журналістів не як галузевий привілей, а як фундаментальний обов’язок держав у межах міжнародного права прав людини та гуманітарного права.

Важливим компонентом міжнародного регулювання є превентивні механізми та стратегічні плани дій, спрямовані на створення безпечного середовища для журналістики. Ключовим інструментом у цьому контексті виступає «План дій ООН щодо безпеки журналістів та питання безкарності», який є першою в історії скоординованою програмою співпраці між агенціями ООН, національними урядами та громадським сектором. Цей документ наголошує на тому, що гарантування безпеки медіаперсоналу є невід’ємною частиною захисту демократичних цінностей, а боротьба з безкарністю має стати пріоритетом для кожної держави [96; 76, с. 25]. Як зазначає К. Шустрова, впровадження таких превентивних заходів, як створення спеціалізованих фондів страхування та проведення тренінгів із безпеки, дозволяє суттєво знизити ризики для життя журналістів у зонах збройного конфлікту [86, с. 22]. Особливу роль у моніторингу реальних загроз відіграє Платформа Ради Європи з безпеки журналістів, яка у своєму звіті за 2025 рік акцентує увагу на катастрофічних

наслідках російської агресії для свободи медіа та закликає до посилення міжнародного контролю за дотриманням прав медіапрацівників.

Поряд із глобальними планами, вагоме значення мають практичні рекомендації профільних організацій, зокрема ОБСЄ. Посібник рекомендацій «Журналістика в умовах конфлікту» визначає конкретні алгоритми поведінки для медіа-учасників, включаючи питання психологічної стійкості, навичок виживання в екстремальних умовах та етики взаємодії з військовими [21, с. 22]. Дослідник К. Примаков наголошує, що імплементація цих превентивних стандартів в українське законодавство сприяє створенню комплексної системи захисту, яка поєднує юридичні імунітети з практичними заходами фізичної та соціальної безпеки [59, с. 162]. Такий інтегрований підхід міжнародних організацій дозволяє перейти від декларативного захисту до формування стійкої архітектури безпеки, де кожна атака на медіа отримує не лише правову кваліфікацію, а й дієву міжнародну реакцію.

Європейські стандарти захисту свободи вираження поглядів в умовах збройного конфлікту та внутрішньої напруженості формують особливий рівень правових гарантій, що доповнюють універсальні норми міжнародного права. Провідну роль у цьому процесі відіграє Рада Європи, чиї акти встановлюють деталізовані вимоги до держав щодо забезпечення безпеки медіаперсоналу та недоторканності їхньої професійної діяльності. Центральне місце у цій системі посідає Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (96) 4 «Про захист журналістів у ситуаціях конфлікту та напруженості», яка акцентує увагу на обов’язку держав не лише утримуватися від будь-яких форм цензури або фізичного тиску, а й активно створювати безпекові умови для висвітлення подій у гарячих точках. Цей документ постулює, що будь-які обмеження діяльності журналістів мають бути чітко визначені законом, необхідні у демократичному суспільстві та пропорційні легітимній меті, що є критично важливим для запобігання зловживанням військовою цензурою в умовах війни [93].

Важливим елементом європейської архітектури захисту є Рекомендація № R (2000) 7 про право журналістів не розкривати свої джерела інформації. Цей

стандарт визначається як наріжний камінь розслідувальної журналістики, оскільки в умовах збройного конфлікту анонімність джерела часто виступає єдиною гарантією безпеки осіб, що повідомляють про факти порушення прав людини або воєнні злочини [92]. Будь-яка вимога щодо розкриття джерела без рішення суду та всупереч професійній таємниці розцінюється як грубе втручання у свободу вираження поглядів, що суперечить принципам статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [16, с. 159]. Науковець О. Довгань зазначає, що європейська практика виходить із пріоритету публічного інтересу у вільному отриманні інформації, що робить захист конфіденційності джерел абсолютним імперативом для медіа, які працюють у кризових умовах [16, с. 162].

Ефективність європейських стандартів підкріплюється діяльністю Платформи Ради Європи з безпеки журналістів, яка здійснює системний моніторинг загроз та випадків насильства. Звіт Платформи за 2025 рік підкреслює, що повномасштабна війна в Україні стала безпрецедентним викликом для медіа-свободи в Європі, зафіксувавши численні випадки цілеспрямованих атак на представників преси, що вимагає від міжнародної спільноти посилення механізмів підзвітності [94]. Дослідник К. Примаков наголошує, що імплементація цих європейських стандартів у національну правову систему України є стратегічним завданням, яке дозволяє гармонізувати діяльність вітчизняних медіа з кращими демократичними практиками та забезпечити журналістам дієвий юридичний захист навіть у кризових ситуаціях [59, с. 162]. Таким чином, європейські стандарти формують цілісну рамку, де право на інформацію невід’ємно пов’язане з фізичною та юридичною безпекою медіа-учасника.

Підсумовуючи розгляд міжнародно-правових стандартів, слід зауважити, що сформована на рівні ООН, ОБСЄ та Ради Європи система захисту журналістів є набагато ширшою за простий перелік заборон на фізичне насильство. Це комплексна та динамічна архітектура, що поєднує превентивні заходи, фізичну безпеку та право на захист джерел інформації. Боротьба з безкарністю, що є наскрізною темою останніх резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, виступає

головним юридичним запобіжником, покликаним гарантувати недоторканність медіа-сфери навіть у найтемніші часи збройних конфліктів.

Однак, попри високий рівень деталізації міжнародних інструментів, їхня реальна дієвість у зонах бойових дій значною мірою детермінується рівнем їхньої імплементації в національну систему права. Це зумовлює логічну необхідність переходу до аналізу української правової бази, яка має стати прикладним фундаментом для реалізації глобальних стандартів безпеки на практиці.

Зокрема, існує нагальна потреба в інтеграції в національне законодавство, передусім у Закон України «Про медіа» (наприклад, як доповнення до Розділу IX) та Наказ № 73, встановлення спеціалізованого типу акредитації медіапрацівників в статусі військового кореспондента. Формат акредитаційної прескарти, що використовується станом на початок 2026 року в умовах воєнного стану в Україні, відповідає формату посвідчення журналіста, що перебуває на небезпечному завданні і надає медіа-працівнику статус імунітету лише як цивільній особі, що є недостатнім в умовах високої інтенсивності бойових дій. Для забезпечення гарантії отримання статусу військовополоненого у разі захоплення ворогом, форма ідентифікації повинна повністю відповідати вимогам пункту А Додатку IV до III Женевської конвенції або має бути введений додатковий формат іншої ідентифікації.

1.3. Національна правова база захисту журналістів в Україні

Актуальність дослідження національної правової бази захисту журналістів в Україні зумовлена необхідністю перетворення теоретичних декларацій на дієві прикладні інструменти безпеки. В умовах, коли журналістика стає мішенню для гібридних атак, важливість вивчення внутрішнього законодавства полягає у виявленні прогалин між буквою закону та реаліями правозастосовної практики. На наше переконання, саме сильна національна юрисдикція є гарантом того, що міжнародні стандарти не залишаться на папері, а стануть реальним захистом для кожного працівника медіа. Розуміння системної взаємодії Конституції, галузевих

законів та кримінально-правових норм дозволяє не лише констатувати стан поточної безпеки, а й моделювати шляхи її вдосконалення для протидії майбутнім викликам. Сьогодні журналістика в Україні – це справжня лінія оборони в інформаційному просторі, де кожен кадр оператора є доказом для майбутніх міжнародних судів. Саме тому питання про те, наскільки ефективно держава здатна захистити тих, хто ризикує життям заради правди, виходить на перший план. Юридична база повинна бути живим механізмом, який адаптується до умов гібридних загроз і забезпечує журналісту впевненість у тому, що його права є непорушними.

Національна система правового захисту журналістів в Україні базується на розгалуженій ієрархічній структурі нормативно-правових актів, фундаментальною основою якої є Конституція України. Основний Закон держави закладає засадничі гарантії функціонування інформаційної сфери, визначаючи свободу слова та преси як невід'ємні складники демократичного ладу та правової держави. Стаття 15 Конституції України встановлює імперативну заборону цензури, що є базовою передумовою для існування незалежних медіа та безпечного здійснення професійної діяльності [34]. Науковець М. Марків зазначає, що конституційна заборона цензури виступає не лише як формальна юридична норма, а як фундаментальна гарантія безсторонності журналіста, яка дозволяє йому виконувати функцію громадського контролю без страху перед втручанням з боку державних інституцій [40, с. 76]. Ключовим інструментом реалізації професійних прав медіапрацівників виступає стаття 34 Конституції України, яка постулює право кожного на свободу думки і слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Важливою складовою цією норми є право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію у будь-який спосіб на свій вибір [34].

Як підкреслює К. Примаков, конституційні гарантії свободи слова в Україні гармонізовані з міжнародними стандартами, зокрема зі статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що створює єдиний правовий простір для захисту медіа-сфери [59, с. 160]. Проте здійснення цих прав не є

абсолютним і може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. В умовах сучасних викликів такі обмеження мають бути чітко пропорційними та застосовуватися виключно з метою захисту репутації, запобігання злочинам або розголошенню конфіденційної інформації, що прямо передбачено частиною третьою статті 34 Конституції [34]. Таким чином, конституційно-правовий фундамент створює необхідний баланс між правом суспільства на інформацію та безпековими інтересами держави, забезпечуючи журналістам первинний рівень юридичної недоторканності, на якому розбудовується все подальше спеціальне законодавство.

Центральним елементом оновленого правового регулювання інформаційної сфери в Україні став Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року, який ознаменував перехід до комплексної реформи медіазаконодавства та його гармонізації з європейськими стандартами [67]. Як обґрунтовано зазначає Г. Красноступ, цей законодавчий акт не лише уніфікував розрізнені норми попередніх законів (зокрема щодо преси, телебачення та інформаційних агентств), а й запровадив інноваційний підхід до визначення суб’єктів медіапростору, включивши до них онлайн-медіа та блогерів [35, с. 73]. Це дозволило легітимізувати діяльність широкого кола «нових медіа-акторів», надавши їм право на офіційну акредитацію та відповідні гарантії правового захисту, що є критично важливим у сучасних умовах [35, с. 75]. Закон визначає журналіста як особу, яка здійснює збирання, одержання, створення, редагування або підготовку інформації для медіа, що підтверджує перехід до функціонального розуміння професійного статусу [67]. Науковиця К. Шустрова наголошує, що така дефініція сприяє імплементації гарантій безпеки не лише для штатних працівників великих холдингів, а й для незалежних розслідувачів та фрілансерів, чия діяльність є невід’ємною частиною демократичного контролю [86, с. 26].

Згідно з положеннями нового закону, журналісти та медіа-учасники наділені розширеним переліком професійних прав, серед яких ключове місце посідає право на вільне збирання інформації, право на відвідування районів

стихійного лиха або бойових дій (за умови дотримання встановлених правил безпеки) та право на захист професійної таємниці [67]. Дослідник К. Примаков акцентує увагу на тому, що законодавче закріплення права на нерозголошення джерел інформації є фундаментом для розслідувальної журналістики, оскільки воно корелюється з європейськими стандартами захисту конфіденційності, передбаченими Рекомендаціями Ради Європи [59, с. 161]. Водночас Закон України «Про медіа» встановлює чіткі межі відповідальності суб'єктів, забороняючи поширення інформації, що містить заклики до насильницької зміни конституційного ладу або виправдання збройної агресії проти України, що є питанням виживання держави в умовах війни [67]. Таким чином, оновлене законодавство виступає центральним інструментом створення прозорого та захищеного медіа-середовища, де права журналіста нерозривно пов'язані з його обов'язком дотримуватися вимог національної безпеки та професійної етики.

Система спеціального законодавства України у сфері медіа виступає необхідним доповненням до конституційних норм, деталізуючи механізми державної підтримки та соціального захисту журналістів. Центральне місце у цьому масиві посідає Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23 вересня 1997 року (далі по тексту – Закон України «Про державну підтримку медіа…»), який визначає правові, економічні та соціальні засади взаємодії держави та медіа [61]. Згідно з положеннями цього акту, соціальний захист журналіста розглядається як комплекс заходів, що включає гарантування належних умов праці, медичне та пенсійне забезпечення, а також компенсацію за роботу в умовах підвищеного ризику [61]. Дослідниці К. Шустрова та К. Шурупова наголошують, що ефективність правового захисту діяльності журналістів прямо корелює з рівнем їхньої соціальної захищеності, оскільки фінансова та професійна незалежність є запорукою об'єктивного висвітлення подій [86, с. 22].

Важливим елементом спеціального законодавства є Постанова Кабінету Міністрів України № 776 від 2 листопада 2016 року, яка затвердила Порядок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі або поранення

журналіста під час виконання професійних обов’язків. Цей механізм передбачає виплату допомоги у разі смерті журналіста або отримання ним поранення, що призвело до встановлення інвалідності, що є вагомим інструментом матеріального захисту медіапрацівників [66]. Науковець М. Марків акцентує увагу на тому, що наявність таких гарантій у національному законодавстві є критично важливою, оскільки вони створюють правове підґрунтя для компенсації ризиків, з якими стикаються медіапрацівники не лише в мирний час, а й під час виконання завдань в умовах військової агресії [40, с. 76]. Крім того, державна підтримка включає пільги щодо оподаткування для певних категорій медіа та механізми фінансової підтримки творчих спілок, що сприяє інституційній стійкості журналістської спільноти [37, с. 314]. Таким чином, спеціальне законодавство України формує розгалужену систему соціально-економічних гарантій, які є невід’ємною частиною загального правового статусу журналіста та забезпечують сталість медіа-системи перед обличчям внутрішніх та зовнішніх викликів.

Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналіста є найбільш жорсткою ланкою в системі державних гарантій, спрямованою на забезпечення невідворотності покарання за посягання на права медіапрацівників. Спеціальна система захисту базується на п’ятьох статтях Кримінального кодексу України (далі по тексту – КК України):

1) статті 171 «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів»;

2) статті 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста»;

3) статті 347-1 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста»;

4) статті 348-1 «Посягання на життя журналіста»;

5) статті 349-1 «Захоплення журналіста як заручника» [36].

Однак аналіз практичної реалізації цих норм виявляє критичний розрив між законодавчим регулюванням та результатами судочинства. Зокрема, згідно з даними Офісу Генерального прокурора, у 2024 році було зареєстровано 85 кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти

медіапрацівників, проте лише 6 із них (близько 7 %) передано до суду з обвинувальним актом. Для порівняння цей показник є суттєво нижчим за довоєнний, коли, наприклад, у 2021 році до суду було направлено 27 справ [82].

Детальний статистичний розріз показує, що найбільш поширеним правопорушенням залишається перешкоджання професійній діяльності (ст. 171 КК України), за якою було відкрито 59 проваджень, але 33 із них були закриті, а до суду дійшли лише 3. Схожа тенденція спостерігається і щодо погроз або насильства (ст. 345-1 КК України): із 24 зареєстрованих справ до суду передано лише 3, а 5 справ закрито.Випадки умисного пошкодження майна (ст. 347-1 КК України) та посягання на життя (ст. 348-1 КК України) в межах національної юрисдикції залишаються одиничними, причому єдина справа за ст. 347-1 була закрита [82]. Вчений Р. Сосков обґрунтовує, що така низька ефективність часто зумовлена проблемою системної безкарності та складністю збору доказів у ситуаціях, коли наслідки злочину мають транскордонний характер. Автор наголошує, що вбивства та катування журналістів є настільки тяжкими злочинами, що країни зобов’язані застосовувати екстериторіальну юрисдикцію для переслідування винних, якщо підриваються життєво важливі інтереси держави, як-от свобода слова всередині країни-розслідувача. Це особливо актуально у випадках, коли журналіст пише для національних медіа, перебуваючи за кордоном або на окупованих територіях, де прямий контроль національної влади обмежений [76, с. 26].

Механізми імплементації міжнародних стандартів вимагають від України проведення повного аудиту інформаційного законодавства для його остаточної гармонізації з правом ЄС. Науковець К. Примаков наголошує, що створення спеціалізованих слідчих підрозділів та впровадження незалежних протоколів розслідування є критично важливими для подолання безкарності та забезпечення підзвітності установ. Лише за умови поєднання суворих кримінальних санкцій із дієвими процесуальними інструментами правовий статус журналіста перестане бути декларативним і перетвориться на реальний механізм захисту свободи слова в умовах війни [59, с. 160].

Механізми імплементації міжнародно-правових стандартів у національне законодавство України становлять заключний етап формування цілісної системи захисту медіа-сфери, що забезпечує перехід від декларативного визнання прав журналістів до їхнього практичного гарантування в умовах правової держави. Вчений К. Примаков наголошує, що в епоху глобалізації та інтенсивних євроінтеграційних процесів Україна має провести повний аудит інформаційного законодавства з метою створення інтегрованої правової системи, яка була б повністю гармонізована з актами ООН, Ради Європи та Європейського Союзу [59, с. 159-160]. Центральним інструментом такої гармонізації виступив Закон України «Про медіа», який імплементував вимоги Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги, забезпечивши прозорість медіа-власності та встановивши сучасні правила регулювання онлайн-платформ, що є критично важливим для протидії дезінформації [67].

Важливим аспектом імплементації є впровадження норм Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 7 щодо права журналістів не розкривати свої джерела інформації. Зокрема, вищезгаданий К. Примаков зазначає, що закріплення цього права у вітчизняному законодавстві є фундаментальною умовою для розвитку розслідувальної журналістики, оскільки воно дозволяє медіапрацівникам зберігати професійну таємницю навіть під тиском слідчих органів, що прямо відповідає практиці Європейського суду з прав людини [92; 59, с. 161]. Також особливої актуальності в сучасних реаліях набуває адаптація національних військових інструкцій до вимог Рекомендації № R (96) 4 про захист журналістів у ситуаціях конфлікту, що вимагає від держави не лише утримуватися від перешкоджання діяльності медіа, а й активно сприяти їхній безпеці через створення прозорих механізмів акредитації та надання допомоги у критичних ситуаціях [93].

Процес імплементації міжнародних стандартів, на думку дослідників, не є статичним актом, а потребує постійного вдосконалення через залучення наукових інституцій та громадських організацій до системного моніторингу ефективності чинних норм [59, с. 160]. Науковиця А. Кірик додає, що

гармонізація українського законодавства з міжнародним гуманітарним правом дозволяє чітко розмежувати права журналістів як цивільних осіб та особливий статус воєнних кореспондентів, що є необхідною юридичною умовою для подальшого притягнення агресора до відповідальності за воєнні злочини проти представників медіа [32, с. 374].

Підсумовуючи аналіз національної правової бази, слід зазначити, що Україна сформувала достатньо міцний нормативний фундамент, який теоретично дозволяє забезпечити високий рівень захисту журналістської діяльності. На наше переконання, ключовою проблемою залишається не відсутність законів, а криза їх імплементації, особливо у сфері кримінального переслідування за злочини проти медіа. Лише за умови поєднання суворих кримінальних санкцій із дієвими процесуальними інструментами та соціальними гарантіями правовий статус журналіста перестане бути декларативним і перетвориться на реальний механізм захисту свободи слова.

Викладене вище свідчить про те, що загальний правовий режим захисту журналістів у мирний час стає тією базою, на якій розбудовуються специфічні механізми безпеки в екстремальних умовах. Оскільки повномасштабна війна висуває принципово нові вимоги до діяльності медіапрацівників безпосередньо на лінії зіткнення, виникає потреба у розгляді того, як цей національний фундамент трансформується під впливом воєнних реалій. Це логічно зумовлює перехід до наступного розділу нашого дослідження, де ми проаналізуємо особливості правового статусу військового кореспондента та журналіста в зоні бойових дій через призму спеціального національного та міжнародного регулювання.

РОЗДІЛ 2
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА АНАЛІЗ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Правовий статус військового кореспондента та журналіста в зоні бойових дій: національне та міжнародне регулювання

Дослідження правового статусу медіаперсоналу безпосередньо в зоні бойових дій є найбільш гострою та практично значущою частиною нашої роботи, оскільки саме тут юридичні норми проходять випробування реальністю фронту. В умовах, коли журналістика в Україні перетворилася на справжню місію з фіксації правди під обстрілами, межа між цивільним обов'язком та професійною присутністю на лінії вогню стає надзвичайно тонкою. Актуальність цього підрозділу зумовлена необхідністю чіткого розмежування прав та обов'язків журналіста, щоб його діяльність не була хибно інтерпретована як участь у бойових діях, що позбавило б його міжнародного імунітету. Важливість розуміння цього статусу полягає у створенні безпечного правового коридору для кореспондентів: від правил акредитації до гарантій евакуації. На наше переконання, лише глибоке знання фронтовим журналістом свого правового статусу – як міжнародного, так і національного – є тією основою, що дозволяє йому професійно виконувати свою роботу, мінімізуючи смертельні ризики гібридної війни.

Фундаментальна міжнародно-правова диференціація статусів медіаперсоналу в умовах збройного конфлікту базується на нормам міжнародного гуманітарного права, які чітко розмежовують дві основні категорії осіб: воєнні кореспонденти та незалежні журналісти. Як вже частково згадувалось у нашому дослідженні вище, ключовим критерієм такого поділу є наявність офіційної акредитації при збройних силах сторони конфлікту. Згідно зі статтею 4.A.4 III Женевської конвенції 1949 року, статус «воєнного кореспондента» надається особам, які супроводжують військові формування без прямого входження до їхнього складу [8, с. 31; 20]. Головним правовим привілеєм

цієї категорії є право на отримання статусу військовополоненого у разі захоплення ворогом, що гарантує їм захист від неналежного поводження, право на медичну допомогу та гуманні умови утримання [8, с. 33]. А. Кірик наголошує, що цей статус є компенсаторним механізмом для медійників, які працюють в епіцентрі бойових дій під безпосередньою опікою армії, що автоматично робить їх об'єктом особливої уваги супротивника [32, с. 374].

Натомість переважна більшість сучасних медіапрацівників підпадають під категорію «незалежних» або цивільних журналістів, чий статус деталізовано у статті 79 I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій. Вони не мають офіційної приписки до конкретних військових підрозділів і розглядаються виключно як цивільні особи у розумінні статті 50 та 79 Протоколу [8, с. 58; 17]. О. Довгань зазначає, що незалежні журналісти користуються загальним захистом, передбаченим для мирного населення, доки вони не беруть безпосередньої участі у бойових діях [15, с. 58]. Будь-яка цілеспрямована атака на такого журналіста кваліфікується як грубе порушення законів та звичаїв війни [19, с. 210]. Важливо підкреслити, що міжнародна типізація статусів не створює ієрархії безпеки, а лише визначає різні юридичні процедури захисту у разі затримання або поранення, при цьому презумпція цивільного характеру діяльності журналіста залишається непорушною основою його безпеки на полі бою.

Юридичний зміст «цивільного захисту» журналістів у зоні збройного конфлікту базується на презумпції їхнього мирного статусу, що покладає на сторони протистояння безумовний обов'язок розглядати медіапрацівників виключно як цивільних осіб. Відповідно до статті 79 I Додаткового протоколу, журналісти користуються повною мірою захистом, передбаченим для цивільного населення [17; 8, с. 58]. Як зазначає В. Дяченко, фундаментальним критерієм збереження такого імунітету є невтручання журналіста у воєнні дії; будь-яка форма «безпосередньої участі», що включає як пряме використання зброї, так і надання конкретної військової допомоги (наприклад, передача розвідувальних даних у реальному часі), автоматично позбавляє особу міжнародно-правового

захисту [19, с. 211].

Дослідник М. Гнатовський наголошує, що юридичне наповнення цього захисту вимагає від сторін конфлікту суворого дотримання принципу розрізнення, згідно з яким представники преси не можуть бути об’єктами нападу, залякування або репресій [8, с. 22]. Вчений О. Довгань додає, що правовий статус журналіста передбачає не лише фізичну безпеку, а й право на гуманне поводження та захист від свавільного затримання, причому будь-яка цілеспрямована атака на медіапрацівника, який не бере участі в бойових діях, кваліфікується як воєнний злочин [15, с. 59]. Окремим аспектом захисту є недоторканність засобів праці; О. Скутельник зазначає, що обладнання журналістів, їхні транспортні засоби та засоби зв’язку визнаються цивільними об’єктами, що забороняє їхнє навмисне знищення або конфіскацію, якщо вони не використовуються для безпосередньої підтримки військових операцій [74, с. 203]. Таким чином, міжнародне право створює цілісну систему гарантій, де цивільний статус є невід’ємним атрибутом журналістської діяльності, що забезпечує безперервність інформування світу про перебіг війни.

Особливе місце у міжнародній системі захисту медіаперсоналу посідає статус військовополоненого для воєнних кореспондентів, чиї права деталізовано у III Женевській конвенції. На відміну від цивільних журналістів, вони мають офіційне посвідчення на супроводження збройних сил, що у разі захоплення ворогом гарантує їм захист від неналежного поводження та право на медичну допомогу [32, с. 375; 99]. Науковець М. Гнатовський зазначає, що цей статус забезпечує кореспондентам імунітет від розправ та вимагає від окупаційної влади негайного повідомлення міжнародних гуманітарних організацій про їхнє затримання [8, с. 33]. Дослідниця А. Кірик підкреслює, що право на статус військовополоненого зберігається лише доти, доки журналіст не вчиняє дій комбатантського характеру [32, с. 378]. Цей інститут слугує специфічною формою цивільного захисту, адаптованою до умов передової, що забезпечує медійникам гарантії безпеки та право на репатріацію після завершення бойових дій.

Ця категорія воєнних кореспондентів, чий унікальний правовий статус, разом із відповідними імунітетами та правами, регламентується нормами III Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, прийнятої 12 серпня 1949 року, по суті виступає ключовим елементом системи міжнародних гарантій безпеки для працівників медіасфери. На відміну від незалежних медіапрацівників, воєнні кореспонденти мають офіційну акредитацію (посвідчення) на супроводження збройних сил сторони конфлікту, що, згідно зі статтею 4.A.4 цієї Конвенції, надає їм право на статус військовополоненого у разі потрапляння до рук супротивника [20; 99]. Вищезгадана А. Кірик додатково акцентує увагу на тому, що цей статус не означає приналежність журналіста до складу комбатантів, а виступає унікальним правовим привілеєм, який гарантує медіапрацівнику захист від неналежного поводження, право на гуманні умови утримання, медичну допомогу та захист від кримінального переслідування за сам факт присутності на полі бою [32, с. 374-375].

Науковець М. Гнатовський наголошує, що визначальною умовою отримання такого захисту є наявність при собі посвідчення встановленого зразка, виданого військовим командуванням тієї держави, чиї збройні сили вони супроводжують [8, с. 31]. Статус військовополоненого забезпечує воєнним кореспондентам імунітет від розправ та вимагає від окупаційної влади негайного повідомлення міжнародних гуманітарних організацій про їхнє затримання [8, с. 33]. При цьому О. Довгань зазначає, що такий статус є необхідним компенсаторним механізмом: оскільки воєнні кореспонденти працюють у безпосередній близькості до бойових підрозділів, вони наражаються на значно вищий ризик бути ідентифікованими як особи, що сприяють військовим операціям, тому міжнародне право створює для них додатковий юридичний запобіжник проти звинувачень у шпигунстві [15, с. 58].

Важливим аспектом є те, що право на статус військовополоненого зберігається за кореспондентом лише доти, доки він не вчиняє дій, несумісних із його цивільним статусом. Як обґрунтовано зазначає В. Дяченко, будь-яка форма «безпосередньої участі» у воєнних діях – від прямого використання зброї до

збору розвідувальної інформації на користь однієї зі сторін – позбавляє особу права на цей привілей [19, с. 211]. Будь-яке катування, примус до праці військового характеру або використання акредитованого журналіста як заручника у полоні кваліфікується як серйозне порушення Женевських конвенцій і підлягає міжнародному переслідуванню [20; 32, с. 378]. Таким чином, інститут військовополоненого для кореспондентів слугує специфічною формою цивільного захисту, що адаптована до екстремальних умов фронту та забезпечує медійникам гарантії безпеки та право на репатріацію після завершення активних бойових дій.

Національний механізм регулювання доступу представників медіа до зони бойових дій в Україні базується на Наказі Головнокомандувача Збройних сил України № 73 від 3 березня 2022 року, який виступає основним нормативним актом, що визначає правила взаємодії преси та сил оборони в умовах воєнного стану [23; 26]. Суттєва трансформація цього механізму відбулася у лютому 2024 року із прийняттям Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 51, який запровадив заходи з лібералізації доступу журналістів до лінії бойового зіткнення. Ключовим елементом системи є процедура акредитації, термін дії якої було збільшено з 6 до 12 місяців, що значно спростило роботу кореспондентів у районах ведення операцій. Важливою новацією стало надання права на отримання акредитації блогерам, зареєстрованим як суб’єкти у сфері онлайн-медіа згідно із Законом «Про медіа», що демонструє адаптацію законодавства до реалій цифрової епохи [26].

Процедура отримання акредитації передбачає обов’язкову перевірку Службою безпеки України, що є необхідним запобіжником проти проникнення ворожої агентури під прикриттям медіа [23; 26]. Основним документом, що підтверджує право на роботу в зоні конфлікту, є прескарта (акредитаційне посвідчення) встановленого зразка, яка надає журналісту право на правомірне одержання загальних відомостей про підготовку та застосування сил оборони [69]. Проте національне регулювання прямо зазначає, що Збройні сили України, забезпечуючи можливість евакуації та надання першої медичної допомоги

медіапрацівникам, не несуть відповідальності за їхню фізичну безпеку в зоні ризику, покладаючи обов’язки щодо страхування життя та майна безпосередньо на редакції. Таким чином, Наказ № 73 формує чітку ієрархію взаємодії, де професійна присутність журналіста на фронті є легітимізованою через систему акредитації, але вимагає від медіа-учасників суворого дотримання встановлених протоколів безпеки та військової субординації [26].

Режим безпекового зонування виступає ключовим прикладним інструментом реалізації правового статусу журналіста безпосередньо в зоні ведення бойових дій, дозволяючи диференціювати рівні ризику та чітко регламентувати умови доступу до інформації. Суттєва трансформація цього механізму відбулася у лютому 2024 року із прийняттям вищезгаданого Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 51, який вніс зміни до базового Наказу № 73. Як зазначають науковиці К. Бортняк та Н. Добрянська, оновлений підхід базується на поділі територій у районах ведення бойових дій на три типи зон: «зелену», «жовту» та «червону», кожна з яких має специфічний правовий режим перебування представників медіа [1, с. 16]. Така лібералізація була продиктована необхідністю забезпечити журналістам можливість фіксації реальних подій на фронті та воєнних злочинів агресора, водночас мінімізуючи загрози для оперативної безпеки операцій сил оборони [26].

Згідно з чинним регулюванням, у «зеленій зоні» акредитованим представникам медіа дозволяється працювати без супроводу офіцера зі зв’язків із громадськістю. Ця зона охоплює території, де ризик безпосереднього вогневого впливу ворога є мінімальним, що забезпечує журналістам повну професійну автономію у збиранні та поширенні інформації [68]. «Жовта зона» передбачає можливість роботи медіа-учасників у громадських місцях, до яких є вільний доступ цивільного населення, без обов’язкового супроводу, але за умови попереднього погодження маршруту. Важливою новацією стало те, що заява акредитованого журналіста на роботу в цій зоні має розглядатися протягом трьох календарних днів, що суттєво спрощує логістику порівняно з попередніми бюрократичними процедурами [68].

Найбільш жорсткий правовий режим зберігається у «червоній зоні», де робота медіа зазвичай заборонена. Проте оновлені правила допускають присутність окремих акредитованих представників преси у цій зоні за спеціальним рішенням відповідного командувача та за умови постійного супроводу посадової особи, відповідальної за безпеку [68]. Дослідник Г. Красноступ наголошує, що таке зонування є необхідним юридичним компромісом: воно дозволяє реалізувати право суспільства на інформацію, запобігаючи при цьому випадковому розголошенню даних про дислокацію військ, що могло б стати легітимною підставою для ворожого удару [35, с. 75]. Дослідниці Т. Пода та Л. Чернявська додають, що глибоке знання правил безпекового зонування є невід'ємним складником професійної компетентності фронтового кореспондента, оскільки будь-яке несанкціоноване перебування у закритих зонах веде до негайного анулювання акредитації [55, с. 226]. Таким чином, система зонування формує прозору правову рамку, де безпека журналіста інтегрована в загальну систему військового управління інформаційним простором.

Інформаційні обмеження в умовах воєнного стану виступають необхідним правовим запобіжником, спрямованим на захист національної безпеки та забезпечення оперативної скритності дій сил оборони. Правовий режим таких обмежень в Україні деталізовано у додатку № 2 до Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, який містить вичерпний перелік відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії українських підрозділів [68]. Як обґрунтовано зазначають К. Бортняк та Н. Добрянська, ці заборони не є порушенням свободи слова в її класичному розумінні, а виступають пропорційним обмеженням права на інформацію в інтересах територіальної цілісності держави, що прямо кореспондує з частиною третьою статті 34 Конституції України [1, с. 17].

Згідно з оновленими у лютому 2024 року нормами, до переліку інформації, що суворо заборонена для оприлюднення журналістами до моменту її офіційного повідомлення Генштабом, належать: дійсні найменування військових частин,

персональні дані військовослужбовців, які виконують бойові завдання, відомості про бойовий та чисельний склад, кількість та типи озброєння, а також точні місця їхнього розгортання [26; 63]. Науковець М. Марків акцентує увагу на тому, що особливу небезпеку становить розголошення результатів ракетних чи авіаційних ударів у реальному часі або з прив'язкою до географічних координат, оскільки такі дані фактично перетворюють журналіста на «корегувальника вогню» для агресора [40, с. 79]. Крім того, під заборону підпадає інформація про поточні та майбутні плани (замисли) командування, роботу систем протиповітряної оборони та логістичні маршрути переміщення зброї [26; 87].

Дослідниці Т. Пода та Л. Чернявська наголошують, що дотримання цих обмежень є не лише юридичним обов'язком, а й важливою складовою фізичної безпеки самого журналіста та всієї медіа-групи, адже присутність поруч із ідентифікованою військовою ціллю значно підвищує ризик потрапляння під прицільний обстріл [55, с. 225]. Порушення встановлених правил тягне за собою негайне анулювання акредитації (прескарти), а у випадках несанкціонованого поширення стратегічно важливих даних про переміщення ЗСУ – кримінальну відповідальність за статтею 114-2 КК України [36; 81, с. 448]. Таким чином, система інформаційних обмежень формує правову рамку відповідальної журналістики, де професійна місія медіа-учасника збалансована з пріоритетами національного виживання та безпеки операцій.

Соціальні та безпекові гарантії діяльності журналістів у зоні бойових дій становлять прикладний фундамент їхнього правового статусу, оскільки без належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення реалізація професійних прав стає неможливою. Базовим актом у цій сфері є згаданий у попередньому розділі дослідження Закон України «Про державну підтримку медіа…», який встановлює обов'язок держави та роботодавців створювати безпечні умови для виконання журналістського обов'язку [61]. Дослідниці К. Шустрова та К. Шурупова наголошують, що в умовах збройного конфлікту система гарантій трансформується із загальноправової у спеціальну, де пріоритет зміщується на фізичне виживання медіаучасників та соціальне страхування від

воєнних ризиків [86, с. 22].

Центральним елементом соціального захисту в Україні є механізм виплати одноразової грошової допомоги, регламентований Постановою КМУ № 776 від 2 листопада 2016 року. Згідно з цим порядком, у разі загибелі журналіста під час виконання обов'язків у районах ведення бойових дій або отримання ним поранення, що призвело до інвалідності, держава забезпечує виплату компенсацій його сім'ї або самому потерпілому в такому розмірі:

1) 100 прожиткових мінімумів, установлених законом для працездатних осіб на час виплати такої суми, рівними частками членам сім'ї загиблого, а в разі відсутності членів сім'ї або їх відмови від отримання грошової допомоги – його батькам та утриманцям рівними частками (у випадку загибелі);

2) до 50 прожиткових мінімумів, установлених законом для працездатних осіб на час виплати такої суми (у випадку поранення (контузії, травми або каліцтва) журналіста під час виконання ним професійних обов'язків, що заподіяні йому під час виконання ним професійних обов'язків) [7; 66].

Натомість у прийнятому у 2022 році оновленні до Закону України «Про державну підтримку медіа…» від 23.09.1997 № 540/97-ВР передбачено відшкодування у випадку поранення (контузії, травми або каліцтва) журналіста під час виконання ним професійних обов'язків в розмірі 50 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на час виплати цієї суми [61]. Виходячи із цього існує неузгодженість між нормативно-правовими актами, адже закон вказує на конкретну суму відшкодування, а положення постанови КМУ залишаються застарілими і встановлюють визначення розміру відшкодування еквівалентно до ступеня завданої шкоди, адже згідно абзацу 2 пункту 7 вищевказаної постанови в редакції від 27.12.2024 року «під час визначення розміру грошової допомоги для її виплати у разі поранення (контузії, травми або каліцтва) журналіста, що заподіяні йому під час виконання ним професійних обов'язків, комісія враховує ступінь втрати професійної працездатності (у відсотках), зазначений у довідці медико-соціальної експертної комісії або витягу з рішення експертної команди з оцінювання повсякденного

функціонування особи» [61].

Проте, як зазначається у роз'ясненнях щодо змін до Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, основний тягар відповідальності за безпеку медіа-учасників покладається безпосередньо на редакції. Військове командування прямо декларує, що Сили оборони не несуть відповідальності за безпеку представників медіа, хоча й зобов'язуються надавати першу медичну допомогу та забезпечувати евакуацію із небезпечних зон у разі поранення [68; 87].

Обов'язковою умовою допуску журналіста до роботи на лінії фронту є наявність у нього засобів індивідуального захисту (бронежилетів та шоломів) встановленого зразка з чітким маркуванням «PRESS», а також полісу медичного страхування, що покриває воєнні травми. Вчений М. Марків акцентує увагу на тому, що відсутність належного страхування або захисного спорядження є підставою для відмови у доступі до зони бойових дій, що є обґрунтованим заходом з боку військової адміністрації [40, с. 80]. Дослідниці К. Бортняк та Н. Добрянська додають, що ефективна система захисту потребує також запровадження обов'язкових тренінгів із тактичної медицини та виживання в екстремальних умовах, оскільки правова грамотність медійника має бути доповнена практичними навичками самозахисту [1, с. 17]. Таким чином, соціально-безпекові гарантії формують трирівневу систему, де держава забезпечує законодавчу рамку та компенсаційні виплати, редакція – страхування та спорядження, а сам журналіст – дотримання протоколів безпеки та фахову підготовку.

Підсумовуючи аналіз правового статусу медіаучасників в зоні конфлікту, слід зауважити, що він є інтегрованою системою, де міжнародні гарантії цивільного імунітету доповнюються національними адміністративними регламентами та професійними етичними нормами. На наше переконання, саме перехід до функціонального розуміння журналіста як «медіа-учасника» в українському праві дозволив створити більш гнучку систему акредитації, яка відповідає викликам сучасної війни. Ефективність захисту журналіста

безпосередньо залежить від його здатності зберігати нейтральність та неухильно дотримуватися військової субординації в межах безпекових зон. Сьогодні правовий статус військового кореспондента виступає не лише як перелік привілеїв, а як складний договір між медіа, суспільством та збройними силами, метою якого є документування історичної правди без шкоди для національної безпеки.

Однак, попри наявність чіткої правової рамки та спеціальних імунітетів, реалії повномасштабної агресії демонструють систематичне ігнорування стороною-агресором будь-яких міжнародних норм. Цілеспрямовані обстріли журналістів, викрадення та вбивства медіапрацівників перетворили зону бойових дій в Україні на одне з найнебезпечніших місць для преси у світі. Це зумовлює гостру необхідність не лише в регулюванні статусу, а й у ретельному вивченні характеру правопорушень, що вчиняються проти медіа. Саме тому наступний підрозділ нашої роботи буде присвячений типології та правовій кваліфікації кримінальних правопорушень, скоєних проти журналістів в Україні, з особливим акцентом на трансформацію цих загроз після 24 лютого 2022 року.

2.2. Типологія та правова кваліфікація кримінальних правопорушень, скоєних проти журналістів в Україні до та після 24 лютого 2022 року

Правова охорона журналістів в Україні базується на визнанні особливої суспільної значущості їхньої праці. Як зазначає К. Буряк, законодавець пішов шляхом прирівнювання професійної діяльності медіа-працівників до офіційної діяльності працівників правоохоронних органів, що зумовило появу окремого блоку спеціальних норм у Кримінальному кодексі України [4, с. 22]. Це теоретичне рішення підкреслює, що журналіст виконує функцію публічного контролю, а отже, будь-яке посягання на нього є атакою на конституційний лад та право громадян на інформацію [41].

Дослідження типології та правової кваліфікації кримінальних правопорушень, скоєних проти журналістів в Україні, є як критично важливим аспектом сучасної юридичної науки та, водночас, практики правоохоронної

діяльності щодо забезпечення прав медіапрацівників, оскільки свобода слова виступає не лише як індивідуальне право, а як фундаментальна передумова функціонування демократичного суспільства [41]. Науковий аналіз цих діянь вимагає чіткої класифікації загроз, які еволюціонували від локальних конфліктів між пресою та владою до масштабних воєнних злочинів міжнародного характеру.

Перед переходом до аналізу критеріїв спеціалізованої типологізації кримінальних правопорушень проти журналістів вважаємо також за необхідне зупинитися на роз'ясненні доволі базового питання у галузі кримінального права, яке проте доволі часто ігнорується у різних форматах журналістських матеріалів, а саме розмежування понять «злочин» та «кримінальне правопорушення». Працівники медіа часто свідомо чи несвідомо ігнорують різницю між ними, вважаючи їх повністю синонімічними, і вживають саме словосполучення «злочини проти журналістів» [11; 82; 83], характеризуючи будь-які посягання на свободу думки і слова, за фактом яких розпочате кримінальне провадження, хоча, як правило, такий підхід зовсім неправильний з точки зору вітчизняних правових норм. Вважаємо, що така ситуація може бути зумовлена як однозначно зрозумілою відсутністю у більшості журналістів профільних знань у галузі юриспруденції, так і емоційним забарвленням самого терміну «злочин», яке, порівняно із поняттям «правопорушення», володіє більш яскраво вираженою негативною конотацією та спонукає цільову аудиторію до більшої зацікавленості матеріалом та відчуття його ваги та важливості.

Положення статті 2 КК України визначають єдиною і загальною підставою можливого притягнення до кримінальної відповідальності саме вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, поняття якого розкривається в статті 11 як «суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [36]. Тобто саме поняття кримінального правопорушення слугує загальною ознакою розмежування правомірної поведінки від кримінально протиправних посягань і є першочерговим для застосування у сфері кримінального права та процесу, в той час як поняття

«злочину» є тільки частиною цілого і об’єднує декілька тяжчих підвидів суспільно небезпечних діянь, класифікація яких передбачена ст. 12 все того ж КК України і передбачає поділ кримінальних правопорушень на 4 основних види: 1) кримінальні проступки; 2) нетяжчі злочини; 3) тяжкі злочини; 4) особливо тяжкі злочини [36]. Мета виділення у 2018 році українським законодавцем категорії кримінальних проступків, суттєвою відмінністю яких від злочинів є неможливість призначення покарання у вигляді строкового та довічного позбавлення волі або ж штрафу більше 3 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на 2026 рік – 51 000 гривень), полягала у реалізації спрощеного та пришвидшеного порядку досудового розслідування та судового розгляду таких правопорушень.

Аналіз можливих видів та розмірів покарань серед п’яти спеціальних складів кримінальних правопорушень проти журналістів та їх діяльності, окремо виділених нами в дослідженні раніше (ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України) дає можливість стверджувати, що більшість із них беззаперечно слід відносити до категорій злочинів, при тому або нетяжких (ч. 1,2 ст. 345-1, ч. 1 ст. 347-1 КК України) або одразу особливо тяжких (ч. 3,4 ст. 345-1, ч. 2 ст. 347-1, ст. 348-1, ст. 349-1 КК України). Також до особливо тяжких злочинів відносять і дії, пов’язані з насильством щодо життя та здоров’я журналістів, вчинені напряму російськими військовими, які кваліфікуються за ч. 1 або 2 ст. 438 КК України як військові злочини, санкція за які передбачає як позбавлення волі до 15 років, так і можливість довічного ув’язнення [36].

Проте в моніторингу порушень свободи слова протягом всього періоду повномасштабного вторгнення РФ в Україну значну частину займають повідомлення про вчинення дій, пов’язаних зі втручання у здійснення професійної діяльності журналістів, відповідальність за які передбачена чотирма частинами статті 171 КК України. Зокрема, згідно з даними Інституту масової інформації (далі по тексту – ІМІ) у 2022 році було 32 зафіксованих випадки повідомлень про подібні дії або розпочаті кримінальні провадження щодо них [89], 2023 році – 29 [88], у 2024 році – 21 [53], 2025 році – 13 [54]. Незважаючи

на явну тенденцію зменшення кількості таких суспільно небезпечних посягань протягом останніх років, їх частка в загальній структурі правопорушень щодо журналістів та свободи думки і слова все одно завжди залишається доволі відчутною у загальній кількості. При цьому українськими кримінальними нормами встановлено доволі «скромні» межі покарань у санкції всіх частин відповідної статті, що не перевищують штрафу у розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на 2026 рік – 8 500 гривень) або обмеження волі на строк 5 років, таким чином відносячи це суспільно небезпечне посягання до категорії кримінальних проступків, а не злочинів [34].

У зв’язку з вищевказаним вважаємо необхідним внести рекомендацію авторам та редакційним колегіям медіа, які займаються створенням журналістських матеріалів стосовно кримінальних посягань на свободу думки і слова в Україні, що включають аналіз різних за ступенем тяжкості протиправних діянь, використовувати саме поняття «кримінальні правопорушення проти журналістів / законної журналістської діяльності», а не «злочини», тим самим забезпечуючи високі стандарти професійної журналістики та об’єктивності у висвітленні таких значущих проблем, при тому не принижуючи значення цих проблем. В цілях даного наукового дослідження надалі також будемо використовувати саме термін «кримінальні правопорушення» у ситуаціях, що стосуються характеристики груп спеціалізованих посягань на журналістів, передбачених чинним КК України.

Повертаючись до необхідності структуризації різних типів загроз для медіапрацівників під час дії воєнного стану, слід зазначити, що системний методологічний підхід до типології дозволяє розмежувати кримінальні правопорушення за об’єктом посягання (життя, здоров’я, майно або професійна діяльність журналіста), суб’єктом його вчинення (державні службовці або посадові особи, приватні особи або комбатанти іноземної держави) та часовим контекстом (до та після початку повномасштабної російсько-української війни) [4, с. 44].

До 24 лютого 2022 року основний масив кримінальних правопорушень

проти журналістів концентрувався у сфері перешкоджання професійній діяльності (ст. 171 КК України) та погроз або насильства (ст. 345-1 КК України) [2]. Типологія цього періоду відображала внутрішньополітичну динаміку держави: журналісти ставали жертвами нападів переважно через розслідування корупційних схем, зловживань на місцевому рівні або висвітлення протестних акцій [3, с. 119]. Особливим чинником виступала гібридна війна на Донбасі та окупація Криму, де медійники стикалися з викраденнями та переслідуваннями з боку окупаційних адміністрацій, що вимагало кваліфікації за статтями про тероризм та порушення законів війни [71, с. 278].

Після 24 лютого 2022 року природа злочинності проти медіа зазнала радикальної трансформації. Повномасштабна агресія РФ призвела до того, що журналісти перетворилися на пріоритетні мішені для фізичного знищення [94]. Типологія кримінальних правопорушень розширилася за рахунок масових вбивств, обстрілів редакцій та катувань у полоні. Кваліфікація таких діянь сьогодні неможлива без звернення до норм міжнародного гуманітарного права, зокрема статті 79 I Додаткового протоколу, яка гарантує журналістам статус цивільних осіб у зоні конфлікту [17]. Саме тому будь-який навмисний напад на журналіста за таких умов кваліфікується як воєнний злочин за статтею 438 Кримінального кодексу України, тобто як напад на цивільне населення.

Саме такої позиції, як правило, дотримуються українські суди. Зокрема, на підставі рішення Суворовського районного суду м. Одеси у справі, розглянутій в порядку спеціального судового провадження (тобто in absentia) керівник окупаційної адміністрації Нової Каховки та «радник голови ДНР» були притягнуті до кримінальної відповідальності саме за відповідними нормами (ч. 2 ст. 28 та ч. 1 ст. 438 КК України) вітчизняного кримінального права. Суд встановив, що обвинувачені, у співпраці з російськими військовими офіцерами, винні у видачі злочинних наказів про викрадення, незаконне ув’язнення та катування захищених нормами МГП осіб – журналіста газети «Новий день», секретаря Новокаховської міської ради та мера міста Таврійськ. Суд уточнив відсилочну диспозицію вищевказаної норми кримінального закону, вказавши, що

фігуранти справи водночас грубо порушили статті 3, 31, 32, 147 IV Женевської конвенції та I Додаткового протоколу, які суворо забороняють взяття заручників та жорстоке поводження з особами, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях як комбатанти. На підставі наявних доказів фізичного насильства, погроз вбивства та утримання в нелюдських умовах проти жертв з метою залякування співпраці та перешкоджання професійній діяльності суспільно небезпечні дії підсудних були визначені як «Порушення законів та звичаїв війни» (назва статті 438 у редакції КК України до прийняття Закону № 4012-IX від 09.10.2024, спрямованого на імплементацію норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду до українських кримінальних та кримінально-процесуальних норм), вчинені групою осіб. Покарання за такі дії обидвом обвинуваченим було встановлено на рівні 12 років позбавлення волі [6].

Нижче наведено порівняльну таблицю (Таблиця 2.1) основних складів кримінальних правопорушень проти журналістів, передбачених національним законодавством, що є основою для подальшого аналізу типології.

Таблиця 2.1. – Порівняльна таблиця основних складів кримінальних правопорушень проти журналістів, передбачених Кримінальним кодексом України

№ статті КК України	Об’єкт посягання		Характер суспільно небезпечний дій як об’єктивної сторони кримінального правопорушення
	Основний	Додатковий	
171	Законна професійна діяльність	Відсутній	Перешкоджання збиранню та поширенню інформації
345-1	Законна професійна діяльність	Здоров’я та психічна недоторканність	Погрози, побої, тілесні ушкодження у зв’язку з роботою
347-1	Законна професійна діяльність	Право власності	Умисне пошкодження техніки, транспорту, житла журналіста
348-1	Законна професійна діяльність	Життя особи	Вбивство або замах на вбивство журналіста
349-1	Законна професійна діяльність	Воля особи	Захоплення журналіста в заручники
438	Законна професійна діяльність	Міжнародний правопорядок	Воєнні злочини: вбивства, катування, незаконне утримання

Для правильної правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти журналістів першочерговим є визначення безпосереднього об’єкта правопорушення. Є. Ісаєнко наголошує, що основним безпосереднім об’єктом

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують безперешкодне здійснення законної професійної діяльності журналіста [27, с. 702]. Проте специфіка журналістського фаху полягає в тому, що посягання на діяльність майже завжди супроводжується загрозою для життя, здоров'я або майна потерпілого. Це робить майже всі спеціальні суспільно небезпечні посягання проти медіа багатооб'єктними, де додатковим об'єктом виступають окремі види прав людини і громадянина, гарантовані Конституцією України.

Важливим аспектом типології суспільно небезпечних діянь проти журналістів є визначення суб'єктного складу осіб, які, як правило, вчиняють такі посягання. До повномасштабного вторгнення РФ в Україну суб'єкти кримінальних правопорушень проти журналістів поділялися на три основні групи:

1. Представники органів влади, правоохоронці, депутати, які використовували владні повноваження для обмеження доступу до інформації або здійснення тиску на редакції.

2. Охоронці комерційних об'єктів, учасники організованих кримінальних груп та злочинних організацій або агресивно налаштовані громадяни, які фізично перешкоджали зйомкам/репортажам.

3. Агенти іноземної держави та незаконних збройних формувань на окупованих територіях (до 2022 року) [28, с. 44].

Після 24 лютого 2022 року до цієї класифікації додалася категорія військовослужбовців збройних сил РФ, чиї дії найчастіше характеризуються цілеспрямованим характером атак на представників медіа [2]. Кваліфікація кримінальних правопорушень у такому випадку вимагає доведення особливого елементу суб'єктивної сторони складу суспільно небезпечного посягання – усвідомлення ворогом професійного статусу жертви як медіапрацівника. Вчений Ю. Сподарик вказує на те, що навмисний напад на журналіста, який має маркування «PRESS», є прямим доказом умислу на вчинення воєнного злочину [79, с. 142].

У період з 1991 по 2022 рік типологія кримінальних правопорушень проти журналістів в Україні була тісно пов’язана з процесами становлення незалежних медіа та боротьбою громадянського суспільства за прозорість влади. Аналіз, проведений К. Буряк, показує, що найбільш поширеним типом посягання було незаконне вилучення зібраних матеріалів та технічних засобів журналістів [4, с. 106]. Такі дії кваліфікувалися за ч. 1 ст. 171 КК України і часто залишалися без належної уваги правоохоронних органів через «малозначність» шкоди. Проте для журналіста втрата карти пам’яті з відеодоказами корупційного правопорушення означала фактичне припинення розслідування, що свідчить про високу суспільну небезпеку таких діянь [27, с. 705].

Особливою сторінкою в історії української журналістики стали події Революції гідності (2013-2014 рр.). Типологія кримінальних правопорушень проти журналістів та їх діяльності цього періоду включала масове побиття кореспондентів медіа працівниками спецпідрозділів «Беркут», цілеспрямоване пошкодження камер та затримання медійників за сфабрикованими звинуваченнями. Офіс Генерального прокурора у звітах за 2024-2025 роки зазначає, що розслідування «справ Майдану» стало поштовхом для посилення кримінальної відповідальності: саме після 2014 року до КК України були внесені статті 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1, які встановили суворі спеціалізовані санкції за насильство проти журналістів [11].

Протягом 2014-2022 років значну частину суспільно небезпечних посягань становили напади на журналістів-розслідувачів. Типовим прикладом є використання фізичної сили для недопущення знімальних груп на територію закритих забудов або державних об’єктів. Кваліфікація за ст. 345-1 КК України в таких випадках часто ускладнювалася через спроби нападників видати конфлікт за «побутову сварку». Дослідники Р. Мовчан та А. Гель наголошують, що для правильної кваліфікації слідчим необхідно встановлювати причинно-наслідковий зв’язок між нападом та конкретним журналістським завданням, яке виконував потерпілий [46, с. 275].

Окремим типом порушень свободи слова у довоєнний період була «м’яка

цензура» та психологічний тиск. Хоча ст. 15 Конституції України прямо забороняє цензуру, на практиці журналісти стикалися з погрозами звільнення, судовими позовами (так званими «SLAPPs») та дискредитаційними кампаніями [94]. Науковець Р. Сосков зауважує, що такі дії часто перебувають на межі кримінально караного діяння та адміністративного делікту, що створює прогалини у захисті медіа-спільноти [77, с. 92].

З 2014 року Україна стала ареною для кримінальних правопорушень, вчинених у контексті збройного конфлікту низької інтенсивності. Типологія кримінальних посягань на окупованих територіях Криму та частин Донецької і Луганської областей кардинально відрізнялася від ситуації на підконтрольній Україні території. Основними типами посягань були:

- незаконне ув’язнення та катування, оголошення «шпигунами» або «диверсантами» журналістів та медіа, які залишалися вірними професійним стандартам [79, с. 142];

- примусова депортація та заборона в’їзду, особливо це стосувалось «фільтрації» інформаційного поля Криму;

- захоплення майна медіа-холдингів та передача українських частот та друкарень під контроль пропагандистських структур РФ.

Правова кваліфікація цих дій українськими правоохоронцями здійснювалася переважно за ст. 438 КК України («Порушення законів та звичаїв війни»), проте фактична безкарність виконавців через відсутність контролю над територіями створювала ефект «юридичного вакууму» [86, с. 23]. Це стало прелюдією до того системного терору проти медіа, який розпочався у 2022 році.

Початок повномасштабного вторгнення призвів до того, що кримінально-правова охорона журналістів вийшла за межі розділу XV КК України. Сьогодні основним інструментом кваліфікації дій агресора є норми міжнародного гуманітарного права. Журналіст у зоні бойових дій розглядається як цивільна особа, що накладає на сторони конфлікту обов’язок не лише утримуватися від нападів, а й активно сприяти безпеці медіа-персоналу [8, с. 15].

Відповідно до статті 79 І Додаткового протоколу, журналісти користуються

захистом за умови, що вони не вчиняють дій, несумісних з їхнім цивільним статусом [17]. Дослідник В. Дяченко підкреслює, що «безпосередня участь у бойових діях» є єдиною законною підставою для втрати журналістом імунітету. При цьому висвітлення успіхів противника або критика власної армії не є формою участі у війні [19, с. 211]. Будь-яке цілеспрямоване вбивство журналіста російськими військовими кваліфікується як воєнний злочин, оскільки воно порушує принцип розрізнення між комбатантами та цивільними.

У системі національного права відбулася зміна пріоритетів. Якщо раніше ст. 171 КК України була центральною, то тепер вона застосовується переважно до внутрішніх порушень, тоді як злочини РФ кваліфікуються за статтями розділу XX Кримінального кодексу України («Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»). Важливим елементом кваліфікації став аналіз намірів агресора. Як зазначає М. Марків, системність атак на телевежі та викрадення журналістів на окупованих територіях свідчать про наявність у Російської Федерації стратегії «інформаційного геноциду», метою якого є знищення ідентичності українського народу через ліквідацію незалежних каналів інформації [40, с. 75].

На основі моніторингу ІМІ та даних Платформи Ради Європи з безпеки журналістів, можна виділити наступні типи злочинів, скоєних окупаційними військами та спецслужбами РФ [98]:

1. Цілеспрямовані вбивства журналістів під час виконання професійних обов’язків входять до найбільш тяжких типів кримінальних правопорушень, які характеризуються свідомим ігноруванням захисного статусу журналіста. Кейс Макса Левіна, вбитого у березні 2022 року на Київщині, став символом жорстокості окупантів: розслідування показало, що журналіст був страчений після катувань [22]. Аналогічні злочини зафіксовані щодо іноземних кореспондентів (Раян Еванс) та українських журналістів, які загинули від «подвійних ударів» артилерії [2].

2. Захоплення у заручники та викрадення є типовим для окупованих територій з метою обміну або примусу до пропагандистської діяльності. Вікторія

Рощина, яка зникла у серпні 2023 року та померла у російському полоні восени 2024 року, є прикладом того, як Росія використовує незаконне утримання як інструмент тиску на медіа-спільноту [82].

3. Атаки на редакції та знищення обладнання шляхом систематичних ударів по офісах медіа. У 2024 році було пошкоджено або знищено 8 редакцій [2]. Згідно з положеннями МГП, редакція є цивільним об'єктом, і її обстріл без військової необхідності є воєнним злочином [74, с. 204].

4. Інформаційна блокада та кіберзлочини, що призводить до вимкнення українського мовлення, захоплення частот та масованих хакерських атак на сайти (23 випадки у 2024 році, 15 у 2025-му [53; 54]) та має на меті створення вакууму, який заповнюється російською пропагандою.

Статистика російських суспільно небезпечних посягань проти медіа в Україні (станом на кінець 2025 року) представлена у Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Статистика російських суспільно небезпечних посягань проти медіа в Україні

Тип суспільно небезпечного посягання (згідно з методикою ІМІ) [88; 89; 53; 54]	Кількість випадків (2022-2025)
Вбивства медіа-працівників (загалом)	108
Вбивства при виконанні завдання	12
Поранення журналістів	42
Викрадення та захоплення	29
Тимчасові зникнення	14
Обстріли журналістів та редакцій	76
Загальна кількість суспільно небезпечних посягань РФ	870

Ці дані демонструють, що масштаб агресії проти медіа є безпрецедентним для Європи з часів Другої світової війни [98]. Кваліфікація кожного з цих епізодів вимагає ретельної фіксації доказів для майбутніх міжнародних трибуналів.

Суттєвою проблемою правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти журналістів залишається застарілий підхід до визначення потерпілого. Довгий час у вітчизняній практиці статус журналіста підтверджувався виключно наявністю трудових відносин із зареєстрованим медіа [32, с. 23]. Проте реалії війни вивели на передній план нових акторів: фіксерів, операторів-фрілансерів та блогерів, які виконують функції військових кореспондентів [35, с. 73].

Прийняття у 2022 році Закону України «Про медіа» ознаменувало перехід до функціонального розуміння статусу журналіста. Тепер журналістом вважається особа, яка здійснює збирання, створення та підготовку інформації для медіа, незалежно від наявності штатного посвідчення [67]. Г. Красноступ наголошує, що такий підхід дозволяє розширити гарантії безпеки на «нових медіа-акторів», проте правозастосовна практика все ще відстає від законодавчих новацій [35, с. 75]. Слідчі часто відмовляють у відкритті провадження за ст. 171 КК України, якщо потерпілий не може надати паперовий редакційний запит, що є неприпустимим в умовах динамічних бойових дій [24].

Окрему категорію в типології посідають військові кореспонденти. Як ми неодноразова наголошували вище, згідно з III Женевською конвенцією, вони мають право на статус військовополоненого у разі захоплення ворогом [20]. А. Кірик пояснює, що це унікальний привілей, який захищає тих, хто працює безпосередньо у бойових порядках армії [32, с. 374]. Натомість «незалежні» журналісти у разі затримання окупантами розглядаються як цивільні особи, що підлягають негайному звільненню [15, с. 58]. Плутанина у цих статусах часто призводить до помилкової кваліфікації дій окупантів як «законного затримання комбатанта», хоча насправді йдеться про викрадення цивільної особи.

Правова кваліфікація кримінальних правопорушень за спеціальними статтями КК України потребує встановлення того, що суспільно небезпечне діяння вчинено «у зв’язку зі здійсненням журналістом законної професійної діяльності». Це формулювання є процесуальною пасткою, оскільки будь-яка помилка журналіста (наприклад, відсутність акредитації у певній зоні згідно з Наказом № 73) використовується стороною захисту для ствердження, що діяльність не була законною, а отже, спеціальні норми не застосовуються [36; 68]. Варто звернути увагу, що слідчому необхідно довести, що нападник знав про професійний статус жертви та діяв саме через цей статус. Якщо нападник заявляє, що «не бачив посвідчення» або «просто не хотів, щоб його знімали», кваліфікація за ст. 171 часто розвалюється в суді. А у випадках, коли підозрюваними є самі правоохоронці, розслідування часто затягується або

саботується.

Для подолання цих викликів науковці пропонують впровадження спеціалізованих протоколів розслідування, рекомендованих Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй № 74/157, які передбачають обов’язкову перевірку журналістської версії як пріоритетної у справах про напади на медіа-працівників [95; 76, с. 25].

Після 24 лютого 2022 року важливим елементом кваліфікації «законності» діяльності журналіста став вищезгаданий Наказ Головнокомандувача ЗСУ № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану» [68]. Цей документ запровадив зонування («червона», «жовта», «зелена» зони) та жорсткі правила акредитації.

Зміни до Наказу № 73, внесені у 2024 році, дещо лібералізували доступ медіа до фронту, прибравши можливість відмовити в доступі під приводом «загрози життю журналіста» (тепер медійник сам оцінює власні ризики) [26; 61]. Проте порушення правил Наказу (наприклад, зйомка без ескорту в жовтій зоні) часто стає формальною підставою для правоохоронців не кваліфікувати перешкоджання журналісту як злочин [26]. Це створює небезпечний прецедент, де військово-адміністративні обмеження фактично звужують кримінально-правові гарантії захисту.

Резолюції ООН та Ради Європи останніх років (зокрема Резолюція № 78/215 від 2023 року) наголошують на неприпустимості екстериторіального переслідування журналістів та системної безкарності [8]. Для України ці стандарти є основою для застосування універсальної юрисдикції: вбивства медійників російськими військами мають розслідуватися не лише національними судами, а й МКС та судами третіх країн [76, с. 23].

План дій ООН щодо безпеки журналістів визначає три стовпи захисту: попередження, захист та судове переслідування [97]. В українських реаліях третій стовп є найбільш слабким. Р. Сосков обґрунтовує, що для подолання безкарності необхідно створити інтегровану правову систему, яка б

гармонізувала національне кримінальне право з актами ЄС та ООН [76, с. 25]. Це дозволить уникнути ситуацій, коли російські військові злочинці уникають відповідальності через складність юридичної кваліфікації їхніх дій як «звичайних» вбивств.

Таким чином, аналіз типології та правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти журналістів в Україні до та після 24 лютого 2022 року дозволяє дійти наступних висновків та пропозицій:

1. Медіа-ресурси, навіть ті, які спеціалізуються на моніторингу та аналізі протиправних посягань на свободу слова та законну журналістську діяльність, часто неправильно використовують узагальнений термін «злочини проти журналістів / журналістської діяльності», перебільшуючи тяжкість окремих видів суспільно небезпечних посягань. Задля дотримання стандартів об’єктивності та достовірності інформації рекомендовано вживати більш юридично коректний термін «кримінальні правопорушення проти журналістів / журналістської діяльності» у разі якщо мова йде про суспільно небезпечні діяння, передбачені Кримінальним кодексом України різного ступеня тяжкості, включаючи кримінальні проступки.

2. Період до 2022 року характеризувався домінуванням внутрішньодержавних перешкоджань та фізичного насильства, пов’язаного з антикорупційною діяльністю медіа. Типологія кримінальних правопорушень того часу відображала перехідний стан демократії, де журналіст сприймався частиною еліт як «ворог системи». Кваліфікація за статтями 171 та 345-1 КК України була формально наявною, але неефективною через процесуальну складність доказування професійного мотиву та системне небажання правоохоронних органів розслідувати напади на пресу.

3. Після 24 лютого 2022 року відбулася якісна зміна природи загроз для журналістської професії. Журналісти стали жертвами воєнних злочинів, зумовленими російською агресією, спрямованих на фізичну ліквідацію медіапрацівників. Типологія розширилася за рахунок цілеспрямованих вбивств, викрадень та руйнування медіа-інфраструктури, що почало кваліфікуватися

правоохоронними та судовими органами вже за ст. 438 КК України, яка включає відсилку до норм системи Женевських конвенцій. Журналістика в умовах війни стала небезпечною місією, де професійний статус «цивільної особи» систематично ігнорується агресором для досягнення цілей пропаганди.

4. Незважаючи на оновлення законодавства, залишається проблема низької ефективності правореалізації нормативних гарантій притягнення до відповідальності за посягання на журналістів та інших медіапрацівників. Величезний розрив між кількістю зареєстрованих проваджень та вироками суду є свідченням системної кризи.

5. Також необхідно впроваджувати функціональний підхід до визначення статусу журналіста, що охоплював би таких працівників як фіксери, продюсери, блогери та журналісти-фрилансери, а також посилювати спеціалізацію слідчих підрозділів, що дозволить значно розширити сферу дію конституційних, адміністративних, соціальних та кримінально-правових гарантій щодо осіб, які займаються створенням, збором та розповсюдженням якісної інформації, дотримуючись стандартів журналістської діяльності в умовах воєнного стану в Україні.

Для забезпечення реальної безпеки медіа-спільноти Україна має не лише фіксувати злочини держави-агресора для міжнародних судів, а й реформувати внутрішню систему правосуддя, щоб жоден випадок перешкоджання чи насильства – як з боку окупантів, так і з боку українських суб’єктів кримінальних правопорушень, – не залишився без належної правової кваліфікації та справедливого покарання. Тільки невідворотність відповідальності може перетворити декларативні гарантії на дієвий юридичний щит для кожного, хто працює на інформаційному фронті.

РОЗДІЛ 3
МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОЦІНКА СТАНУ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Стан досудового розслідування та судової практики у справах про кримінальні правопорушення проти медіапрацівників з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну

Процесуальний стан розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів є тим «лакмусовим папірцем», який свідчить про реальну здатність держави перетворювати гарантії норм права на реально діючі інструменти захисту, особливо в критичних умовах війни за самоідентифікацію та виживання.

На наше переконання, без прозорого та ефективного механізму досудового розслідування навіть найсуворіші норми українського Кримінального кодексу залишаються лише декларативними намірами. Актуальність порівняльно-статистичного дослідження даних щодо досудового розслідування та судової практики у справах про суспільно небезпечні посягання щодо медійників зумовлена тривожною статистикою, яка свідчить про глибокий розрив між кількістю зафіксованих нападів на медіа та реально винесеними обвинувальними вироками. Важливість цього аналізу полягає у виявленні наявності системних бар'єрів – від неправильної первинної кваліфікації до процесуального саботажу, – які створюють атмосферу безкарності.

В умовах воєнного стану правовий статус журналіста трансформується, інтегруючи в себе не лише норми національного кримінального права, а й складні конструкції міжнародного гуманітарного права.

Моніторинг безпеки журналістів є ключовим індикатором життєздатності демократичного суспільства. В умовах сучасних викликів статистичний аналіз перестає бути лише інструментом фіксації – він стає фундаментом для побудови адаптивних протоколів безпеки. Варто провести аналіз верифікованих даних щодо кримінального тиску на медіаспільноту, коли кожна його одиниця відображає конкретну загрозу свободі слова.

Захист здатності журналістів виконувати свою роботу є основоположною вимогою функціонування демократичних інституцій. Здатність держави гарантувати безпеку медіаспільноти є прямим показником верховенства права. Метою цієї частини дослідження у вигляді аналітичного огляду статистичної інформації щодо стану досудового розслідування спеціалізованих кримінальних правопорушень щодо журналістів є критична оцінка фактичної ефективності системи правоохоронних органів досудового розслідування у доведенні справ до суду.

Вибірка цієї частини дослідження охоплює період 2021-2025 років. Цей проміжок є критично важливим, адже охоплює перехід від відносної стабільності перед початком повномасштабного вторгнення Росії до України до фази радикальної загрози життю та здоров'ю представникам медіа, дозволяючи оцінити не лише кількість, а й характер трансформації ризиків.

Аналіз проведено на основі статистичних даних звітності із сайту Офісу Генерального прокурора [62] за період з 2021 по 2025 рік щодо кримінальних правопорушень, передбачених статтями 171, 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 Кримінального кодексу України [36]. Детальна та зведена статистична таблиця наведена у Додатку А. Огляд зосереджений на виявленні будь-яких системних недоліків у процесі переходу від реєстрації кримінального провадження до висунення обвинувального акту. Зведену інфографіку щодо кримінальних правопорушень за статтями 171, 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 Кримінального кодексу України наведено у Додатку Б. Почнемо з розгляду статті 171 КК України – основного показника порушення прав журналістів.

Кількість відкритих кримінальних проваджень за ст. 171 КК України показує наскільки оперативно правоохоронна система реагує на спроби цензури та обмеження доступу до інформації. Проте складність кваліфікації та доведення прямого умислу часто призводять до зниження процесуальної ефективності проваджень. Результати проведеного дослідження щодо динаміки розслідування за ст. 171 КК України наведено у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка розслідування за ст. 171 КК України (2021-2025)

Рік	Обліковано	Вручено повідомлень про підозру	Направлено до суду		Закрито проваджень	Рішення про закінчення/ зупинення не прийнято
			всього	з обвинувальним актом		
2021	72	19	17	17	110	52
2022	28	5	4	4	34	23
2023	24	6	4	4	29	19
2024	26	3	3	3	33	23
2025	12	1	1	1	12	11

Статистичні дані свідчать про різке зменшення активності реєстрації кримінальних правопорушень після 2021 року (падіння у 2,5 рази). Також низьким є показник вручення підозр відповідно до кількості відкритих проваджень, адже у 2021 та 2023 роках він становив близько 25%, у 2022 – 18%, у 2024 році – 12%, а у 2025 році зафіксовано вкрай низьку результативність – лише 1 підозра на 12 зареєстрованих проваджень, тобто спостерігаємо двократне падіння продуктивності слідчих органів. Така динаміка вказує не на зменшення кількості правопорушень, а на неможливість встановлення особи підозрюваного, неможливість фізичного вручення повідомлення про підозру чи втрату інтересу системи до їхнього розслідування. Це створює підґрунтя для ескалації взаємодії журналістів із правоохоронними органами та викликає занепокоєння громадськості щодо ефективності розслідування кримінальних проваджень саме проти журналістів. Проте можна прослідкувати ефективність направлення кримінальних проваджень до суду із обвинувальним актом, адже жодна зі справ, що були передані до суду не містила клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

У 2021 році кількість закритих справ за ст. 171 КК України становила 110, що значно перевищувала кількість нових проваджень, відкритих у 2021 році – 72, велика кількість закритих проваджень свідчить про те, що в поточному році можуть закриватись і провадження попередніх років. Саме це вказує на спроби системи «поховати» старі провадження, не довівши їх до логічного фіналу. Аналіз статистичних даних свідчить, що всі провадження було закрито

відповідно до ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України дізнавачем, слідчим, прокуром або судом. Тобто можна зробити припущення, що протягом усього аналізованого періоду спостерігається масове закриття проваджень в першу чергу на основі підстав відсутності складу чи події кримінального правопорушення або за закінченням строків давності (п. 1, 2, 3-1 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК України)).

Такі статистичні показники можуть свідчити про те, що правоохоронна система в цій сфері демонструє стагнацію. Адже за ст. 171 КК України кількість справ за якими на кінець року не прийнято рішення про закінчення або зупинення за 5 років стабільно коливається в межах 11-52 випадків щороку.

Задля детальнішого дослідження інших кримінальних правопорушень необхідно перейти до аналізу тяжчих складів кримінальних правопорушень.

Фізичне насильство та погрози є прямим посяганням на життя та здоров'я журналістів. Неефективність розслідування за ст. 171 закономірно призводить до прогресу безкарності, коли правопорушники переходять від словесного перешкоджання діяльності до відвертої агресії, погроз або насильства щодо журналістів. Результати проведеного дослідження щодо динаміки розслідування за ст. КК України наведено у Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Динаміка розслідування за ст. 345-1 КК України (2021-2025)

Рік	Обліковано	Вручено повідомлень про підозру	Направлено до суду		Закрито проваджень	Рішення про закінчення/ зупинення не прийнято
			всього	з обвинувальним актом		
2021	42	12	10	10	52	32
2022	12	0	0	0	23	12
2023	14	4	3	3	19	11
2024	19	3	3	3	23	16
2025	8	1	1	1	11	7

Порівняльний аналіз свідчить про системний колапс правоохоронної відповіді на насильство у 2022 році, адже при 12 облікованих випадках не було врученого жодного повідомлення про підозру. Якщо у 2021 році ефективність вручення підозр відповідно до кількості відкритих проваджень становила 28,5%,

то у наступні роки вона суттєво знизилася.

Особливої уваги заслуговує ситуація 2025 року, де зафіксовано «глухий кут» системи: на 8 нових зареєстрованих справ припадає 11 закритих проваджень та лише 1 направлена до суду. Це співвідношення фактично 1:1 між новими справами та їхнім списанням в архів свідчить про формалізм, де правоохоронна система працює на «закриття» статистики, а не на захист потерпілих. Такий стан справ формує стійкий «ефект безкарності», що є особливо небезпечним на тлі майнових та особливо тяжких кримінальних правопорушеннях. Аналогічною до ситуації із правопорушеннями за ст. 171 КК України є тенденція, що всі провадження були закриті із обвинувальним актом, не було клопотань про звільнення на основі будь-яких підстав. Тобто всі правопорушники під час скоєння кримінального правопорушення були при здоровому глузді, осудними та повнолітніми.

Знищення майна та замахи на життя є крайніми формами терору, що мають на меті тотальне залякування медіаспільноти. Відсутність результатів у цих категоріях свідчить про фактичну недовіру до правосуддя, адже постраждалі обирають радше промовчати, аніж звернутись до правоохоронних органів (Додаток А).

Детальніше розглянемо статистику скоєння цих кримінальних правопорушень. За ст. 347-1 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна» за період із 2021 по 2025 роки зафіксовано 10 випадків (7 у 2021 році, по одному у 2022, 2023 та 2025 роках). Результативність за цією статтею – нульова, адже за весь період не вручено жодного повідомлення про підозру та не направлено жодної справи до суду. В свою чергу, закрито 6 (3 у 2021 році та по одному у 2022, 2023 та 2024 роках) кримінальних проваджень попередніх років із обвинувальним актом.

Що стосується складів кримінальних правопорушень «Посягання на життя журналіста» (ст. 348-1 КК України) та «Захоплення журналіста як заручника» (ст. 349-1 КК України), то ситуація у цих категоріях демонструє вакуум підзвітності. Поодинокі випадки посягань на життя у 2021, 2022 та 2024 роках не

отримали жодного процесуального завершення. Стаття 349-1 залишається недіючою ще із моменту її запровадження у Кримінальному кодексі України. А за звітний період показує аналогічну тенденцію, адже не зареєстровано жодного випадку, що не нівелює загальної картини безкарності за замахи на життя.

Повна відсутність підозр у цих категоріях протягом 5 років свідчить або про критичну неспроможність збирати доказову базу, або про небажання розслідувати найбільш резонансні кримінальні правопорушення проти медіаспільноти.

На основі проведеного аналізу варто виділити три вагомих висновки:

- стабільне падіння відсотка розкриття кримінальних правопорушеннях свідчить про втрату правоохоронними органами спроможності захищати журналістів;
- правоохоронна система демонструє тенденцію до реєстрації фактів без реального наміру проводити розслідування, про що свідчить нульова статистика підозр у тяжких та майнових кримінальних правопорушеннях;
- статистика за статтями 347-1 та 348-1 КК України свідчить про повну паралізацію механізмів відповідальності за найбільш небезпечні атаки на медіа.

Поточна система правосуддя забезпечує лише ілюзорний захист журналістів. Статистика підтверджує, що більшість проваджень або закриваються на підставі ст. 284 КПК України, або роками перебувають у статусі «без прийнятого рішення». Відсутність реальних вироків у справах про посягання на життя та майно журналістів є тривожним сигналом для громадянського суспільства. Необхідне термінове посилення нагляду за досудовим розслідуванням у цій категорії справ, інакше правовий захист медіа остаточно перетвориться на формальну статистичну звітність.

За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення із сайту Офісу Генерального прокурора сформовано Додаток В, в якому наведено відомості про працівників медіа, які отримали статус потерпілих від кримінальних правопорушень за 2021-2025 роки. На основі цих статистичних даних сформовано інфографіку (Додаток Г).

В основі проведеного аналізу здійснено диференціацію суб’єктів на:

1) працівників медіа, які включають як творчий склад медіа, так і адміністративний та технічний персонал (фіксери, водії, оператори);

2) керівників медіа, тобто осіб, що відповідають за стратегічне управління та редакційну політику медіа;

3) журналісти – безпосередні виробники контенту, які працюють «у полі».

Траєкторія кримінального тиску на медіаспільноту протягом п’яти років демонструє фазу різкого зростання з подальшою низхідною тенденцією. Однак статистичне зниження показників у фінальній точці спостереження потребує критичного осмислення. Більш зведені дані подано у Таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Порівняльний аналіз річних показників кількості потерпілих

Рік	Потерпілі працівники медіа		
	всього	загинуло	осіб жіночої статі
2021	147	5	39
2022	156	24	52
2023	77	2	224
2024	67	3	32
2025	58	3	23

Відповідно до наведеної таблиці, пікове значення було у 2022 році, потерпіло 156 працівників медіа, що демонструє момент граничного ризику. Цей показник став точкою радикалізації, де кількісне зростання супроводжувалося якісною зміною характеру нападів. Це, звичайно, може й бути наслідком масованих атак у 2022 році та, на той момент, ще незнання всіх можливих шляхів захисту від них. Адже журналісти могли стати потерпілими у різних кримінальних правопорушеннях (в тому числі й від воєнних злочинів).

Формальний спад кількості потерпілих від кримінальних правопорушень у 2023-2025 роках з 77 до 58 осіб може свідчити про адаптацію медіаспільноти до небезпечних умов, проте аналітичне бачення змушує розглядати це як «ілюзію стабільності». Зниження цифр може бути наслідком не лише покращення безпеки, а й «ефекту охолодження» – самоцензури або зменшення активності журналістів у найбільш небезпечних зонах чи темах. Ці кількісні зміни

створюють підґрунтя для аналізу тяжкості інцидентів, де цифри є ще більш тривожними.

Юридична кваліфікація інцидентів дозволяє розмежувати кримінальні проступки (адміністративний тиск, дрібне перешкоджання) та злочини (пряме фізичне насильство, замах на життя). Співвідношення цих категорій є прямим маркером радикалізації агресії. Динаміку кількості кримінальних проступків та злочинів проти працівників медіа за 2021-2025 роки наведено на рис. 3.1.

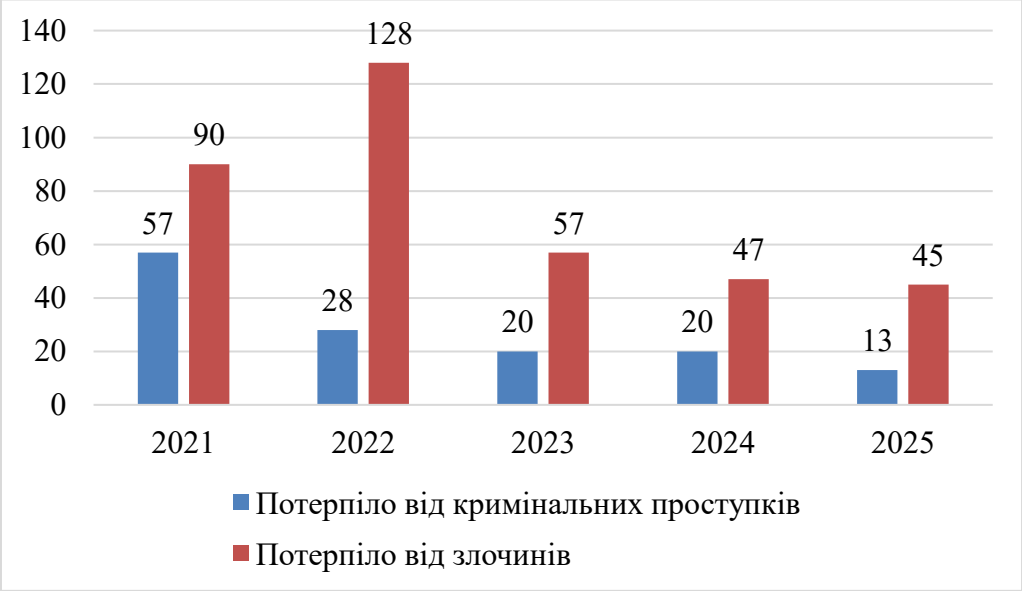

Рис. 3.1. Кримінальні правопорушення проти працівників медіа за 2021-2025 роки

З аналітичних даних видно, що найбільше медіапрацівників потерпіло від кримінальних проступків у 2021 році (57 осіб), в той час як від злочинів тоді постраждало аж 90 осіб. У 2022 році кількість постраждалих від злочинів зросла на 38 осіб, а кількість постраждалих від проступків зменшилась на 29 осіб, тобто відбулась максимальна радикалізація та злам безпекової парадигми щодо працівників медіа. Це свідчить про перехід агресорів до методів незворотної шкоди. В подальшому за 2023-2025 роки прослідковується приблизно стабільне співвідношення потерпілих (57-47 від злочинів та 20 від кримінальних проступків), проте зі зменшенням правопорушень у 2025 році. Характер цих злочинів неминуче веде до аналізу найбільш трагічного показника – летальності

(Додаток В).

Летальність є найвищим індикатором небезпеки. Аналіз даних за 2022 рік виявляє системну вразливість не лише журналістів, а й іншого персоналу. Найвищий рівень загибелі зафіксовано у 2022 році – 24 особи. У наступні роки показник стабілізувався на рівні 2-3 осіб (по 3 – у 2024 та 2025, 2 – у 2023).

Це демонструє, що 50% летальних випадків у піковий рік припало на інших працівників, які не мають журналістського статусу, але перебувають у зоні найбільшого ризику. Це потребує негайного перегляду стандартів страхування та захисту для всього персоналу, а не лише для осіб із прескартами.

У 2022 році «індекс летальності» становив 15,4%, тобто кожен сьомий напад був смертельним. У 2025 році, попри зниження загальної кількості атак, індекс склав 5,2%. Це свідчить про те, що природа атак, які відбуваються, залишається вкрай агресивною.

Дані за 2023 рік містять критичну суперечність, адже при загальній кількості 77 потерпілих зафіксовано 224 потерпілих жінки (з них 195 – керівники медіа). Тобто можна констатувати ймовірну помилку в первинній звітності або специфічне адміністративне накладення даних (наприклад, масові позови проти керівного складу медіагруп). Однак цей «статистичний вибух» підтверджує тренд, що жінки-керівники стають головною мішенню для інструментів системного тиску.

Гендерний зріз даних виявляє аномалії, що вказують на специфічні методи тиску на жіноче керівництво в медіа. Так, у 2021 році налічується 39 жінок-потерпілих, а у 2025 році – 23 жінки-потерпілі.

Попри загальне зниження, частка жінок серед потерпілих у 2025 році становить майже 40%, що демонструє стійку вразливість. Якщо у 2021 році серед постраждалих жінок було 22 журналістки, то у 2025 їх лише 9, при цьому тиск на керівну ланку зберігається. Це вказує на зміну тактики і переходу від атак на «польових» працівниць до спроб паралізувати роботу редакцій через тиск на менеджмент.

Аналіз даних за 2021-2025 роки дозволяє виділити три головні загрози:

екстремальна летальність у періоди ескалації, високий ризик для іншого персоналу та системний тиск на жіночий менеджмент.

Виходячи із проведеного аналізу даних Додатків В-Г, можна сформувати такі рекомендації для покращення криміногенної ситуації у сфері кримінальних посягань на журналістів:

1) впровадження обов'язкових HEFAT-тренінгів (тренінгів із безпеки) не лише для журналістів, а й для водіїв та операторів;

2) забезпечення висококласним захисним спорядженням та спеціалізованим медичним страхуванням, що покриває ризики в зонах конфлікту;

3) впровадження протоколів захисту від SLAPP-позовів (стратегічних позовів проти публічної участі) та адміністративного переслідування;

4) юридичний аудит та створення фондів швидкого реагування для захисту від масового правового тиску, зафіксованого у 2023 році.

Дані 2024-2025 років демонструють тенденцію до зниження кількісних показників, проте летальність залишається вищою за базовий рівень 2021 року. Це свідчить про необхідність переходу від реактивних заходів до проактивної системи захисту.

Статистична прозорість та ретельний аналіз кожного інциденту є ключовими для забезпечення невідворотності покарання. Тільки через системну правову відповідь є змога перетворити «ілюзію стабільності» на реальну безпеку для кожного працівника медіа.

Що ж до аналізу судової практики у справах щодо суспільно небезпечних посягань на журналістів, то центральним її питанням залишається правова ідентифікація потерпілого. Верховний Суд у своїх постановах (зокрема від 06.10.2020 р. та 18.03.2024 р.) послідовно впроваджує принцип, згідно з яким поняття «журналіст» є автономним для цілей кримінального судочинства [56]. Це означає, що відсутність особи у штаті конкретної редакції або відсутність прескарти встановленого зразка не може бути єдиною підставою для відмови у кваліфікації кримінального правопорушення за спеціальними статтями КК України (ст. 171, 345-1) [36]. Суд повинен оцінювати фактичний зміст діяльності

особи – збирання, одержання та підготовку інформації для медіа.

Проте на практиці доказування спеціального статусу потерпілого є складним процесуальним завданням. Слідство зобов'язане довести, що обвинувачений усвідомлював професійний статус особи в момент вчинення кримінального правопорушення [18]. Показовим є кейс із Житомира (постанова Верховного Суду від 18.03.2024 р.), де охоронець забудови виганяв знімальну групу палицею, погрожуючи насильством. Суди нижчих інстанцій виправдали особу за попереднім звинуваченням у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 171 та ч. 1 ст. 345-1 КК України, оскільки підсудний стверджував, що не сприйняв потерпілого як журналіста (вважаючи слово «редактор» посиланням на редактора книг), а журналіст не мав розпізнавальних знаків (жилета «Преса») [57]. Верховний Суд погодився, що без доведеного усвідомлення статусу потерпілого «поза розумним сумнівом» склад кримінального правопорушення відсутній [18].

У справах про злочини, вчинені військовослужбовцями РФ, ключовим процесуальним викликом є розмежування воєнних злочинів та загальнокримінальних правопорушень. Як вже зазначалося у даному дослідженні в підрозділі 2.2. стаття 438 КК України є бланкетною і відсилає до міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України [36]. Відсутність у статті вичерпного переліку суспільно небезпечних діянь, за які передбачається можливість притягнення до відповідальності за цією нормою закону, зобов'язує українські суди звертатися до Римського статуту та практики Міжнародного кримінального суду та положень Женевських конвенцій і Додаткових протоколів до них для ідентифікації ознак складу цього злочину [19, с. 211].

Згідно з міжнародним правом (ст. 79 I Додаткового протоколу), воєнним злочином є, зокрема, умисне нанесення удару журналісту, який не бере участі в бойових діях [17]. Станом на жовтень 2025 року українські правоохоронці розслідують 17 підозр росіянам за злочини проти журналістів; з них троє осіб вже отримали вироки, а 11 обвинувальних актів знаходяться на розгляді [11].

Більшість таких вироків ухвалюється судами на деокупованих територіях.

Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень за 2024 рік показує, що суди першої інстанції ухвалили 11 вироків у «журналістських» справах (10 обвинувальних, 1 виправдувальний) [11]. Більшість покарань обмежуються штрафами (від 850 грн) або умовними термінами. Однак зафіксовані й приклади суворої відповідальності: 6 років позбавлення волі – за підпал автомобіля журналістки «Радіо Свобода» Галини Терещук (ч. 2 ст. 347-1 КК України) та 13 років позбавлення волі – за сукупність кримінальних правопорушень, включаючи ч. 2 ст. 171 КК України, у справі про колаборантів у Криму, які переслідували медіапрацівників [18].

Реалізація права на професійну діяльність журналіста під час війни безпосередньо залежить від взаємодії з військовим командуванням. Зміни до Наказу № 73 мали на меті лібералізувати доступ медіа до фронту, проте запровадили складну систему зонування. Хоча лібералізація доступу в «жовтій зоні» у 2024 році (розгляд поданих запитів на доступ за 3 дні) спростила роботу медіа, фіксація кримінальних правопорушень у «червоній зоні» слідчими групами залишається вкрай небезпечною через тактику «подвійних ударів» РФ [68; 61; 26]. Другий ракетний або артилерійський удар по місцю події, де вже працюють рятувальники та медійники, став причиною поранення щонайменше багатьох журналістів з 2022 року [70].

Для посилення ефективності розслідувань у 2024 році Офіс Генерального прокурора підписав Меморандум про взаєморозуміння з ІМІ та іншими громадськими організаціями. Метою цієї співпраці є координація зусиль щодо захисту прав людини та систематизація даних про напади, що має усунути розбіжності у статистиці між різними відомствами.

Кримінально-правовий захист не є одностороннім процесом; він також передбачає очищення професійного середовища від осіб, які використовують статус журналіста для підривної діяльності. Офіс Генерального прокурора здійснює розслідування у справах про державну зраду представників медіа, які координували свої дії з ФСБ Російської Федерації ще з 2013 року.

Зокрема, зафіксовані факти надання допомоги РФ у проведенні підривної діяльності проти України через медіаканали, що кваліфікується за статтею 111 КК України («Державна зрада»). Це створює складну юридичну дилему: як розрізнити свободу слова та пропаганду війни. Закон «Про медіа» намагається вирішити це через заборону функціонування медіа, у структурі власності яких є державні органи або резиденти держави-агресора [67].

Аналіз судової практики свідчить про наявність прогресивного тлумачення статусу журналіста, проте низький рівень передачі справ до суду (2,5% у 2025 році) вказує на кризу досудового розслідування. Основними проблемами залишаються складність доведення прямого умислу на перешкоджання саме професійній діяльності та небезпека збору доказів в умовах активних бойових дій.

Сучасний стан кримінально-правового захисту журналістів в Україні характеризується високим рівнем законодавчої адаптації до умов війни, але низькою ефективністю правозастосування.

Хоча проти росіян за злочини проти журналістів відкрито 17 підозр та винесено 3 вироки, більшість цих проваджень є заочними. Реальне притягнення до відповідальності можливе лише через міжнародні механізми. А низький відсоток передачі справ за статтями 171 та 345-1 до суду (менше 3% у 2025 році) демотивує журналістів звертатися до правоохоронних органів. Реальні технічні загрози також стають на перешкоді розвитку захисту прав журналіста. Адже зростання кількості кібератак та цифрового тиску на журналістів потребує криміналізації нових форм перешкоджання професійній діяльності.

Для вдосконалення системи захисту необхідно зміцнити юридичну підтримку фрилансерів, запровадити обов’язкові тренінги з безпеки (HEFAT) на рівні академічної освіти та створити єдиний державний реєстр воєнних злочинів проти медіа для подальшої передачі даних до Міжнародного кримінального суду. Тільки через поєднання національних санкцій та міжнародного тиску можна забезпечити реальну безпеку тих, хто виконує місію правди у часи війни.

3.2. Оцінка працівниками медіаспільноти та моніторинговими медіаресурсами стану правового захисту та гарантій журналістам в умовах воєнного стану (на основі методів опитування та кейс-стаді)

Дослідження первинних даних за допомогою методу анкетування було обрано з метою узагальнення теоретичних думок щодо реального стану свободи слова та безпеки журналістів в умовах воєнного стану. У Додатку Д подано Анкету для опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни. А у Додатку Е відображено результати проведеного анкетування. Опитування спрямоване на оцінку стану питань у п’яти сферах: оцінка статусу журналіста, система соціального захисту, процедури військової акредитації, практична безпека та ефективність кримінальної відповідальності за правопорушення проти медіа. Аналіз зосереджується на розриві між формальними нормами (офіційний Закон «Про медіа» та Наказ № 73) та реальністю на місцях, що диктує необхідність динамічних змін у законодавстві. За результатами проведеного дослідження складено інфографіку, наведену у Додатку Ж.

В анкетуванні взяв участь 21 респондент, і хоча це і не є репрезентативним у загальнонаціональному масштабі, але, все ж таки, містить цінні якісні показники від представників різних ланок медіасфери – від штатних журналістів до викладачів та фрилансерів. В опитуванні взяли участь 12 штатних журналістів медіа, 4 інший штатних медіапрацівника, 2 викладачі-журналісти, по одному – член Спілки журналістів України, журналіст-фрилансер, копірайтер.

Питання блоку 1 «Правовий статус та ідентифікація» показують неоднозначні результати. Результати дослідження показують, що працівники медіа стикаються з двома різними визначеннями своєї роботи під час війни, оскільки офіційне визначення журналістської діяльності не відповідає фактичним методам медіавиробництва за цих умов. Результати дослідження показують, що більшість учасників (12 осіб) підтримують чинне юридичне визначення журналістів, але вони хочуть, щоб закон захищав більшість людей, які працюють у медіасфері. Учасники хочуть, щоб закон визнавав працівників медіа, таких як ремонтники, фіксери, продюсери та водії, а також незалежних

блогерів, оскільки ці особи виконують важливу роботу в небезпечних зонах, але не отримують жодного правового захисту. А 7 із 21 опитаних вважають, що чинне визначення повністю описує діяльність журналіста. Цікавим було те, що респонденти не соромились додати власну думку у відкритих для цього запитаннях, зокрема: на це питання додали, що «об'єднання в єдину профспілку формалізує, варто було б для журналістів мати можливість об'єднань в інші професійні спільноти».

Респонденти визначили, що посвідчення журналіста не гарантує їхньої безпеки під час воєнного стану. Працівники медіа більше не вважають його необхідним документом, але визнають його «візитною карткою», що не гарантує безпеки (4 особи). На думку 12 респондентів, стара система професійної ідентифікації не працює без інших систем ідентифікації, таких як військова акредитація або засоби індивідуального захисту. Ще 4 респонденти вважають, що в умовах війни хотілося б додаткових фізичних гарантій захисту, зокрема від військових. Перейдемо до наступного запитання, в якому видно, що 16 осіб не стикалися під час дії воєнного стану в Україні з відмовою або перешкодами у наданні інформації через відсутність редакційного посвідчення або акредитації, а 5 осіб – все-таки стикались. Це свідчить про чітке відношення зовнішніх суб'єктів до необхідності дотримання вимог чинного законодавства щодо необхідності ідентифікації журналістів та їх подальшої акредитації для доступу до бойових дій та відсутність порушення прав журналіст щодо їх ідентифікації.

Наступним дослідженню підлягає соціальний захист та гарантії діяльності журналістів (Блок 2 «Соціальний захист і гарантії в умовах війни»). Починається цей блок із запитання про те, чи стикалися респонденти з випадками порушення своїх прав під час воєнного стану в Україні. Більшість (17 респондентів) відповіли, що не доводилось стикатись, але 1 респондент таки стикався із порушенням своїх прав. Зустрілись також й індивідуалізовані відповіді, а саме: «Зменшилась кількість відкритих джерел через безпекову ситуацію. Журналістські розслідування отримують нові обмеження» та «Ніяк (поліція не допускає медіа на місця атак, хоча іноді робить виключення для «конкретних»

медіа». Що свідчить про поодинокі, але існуючі випадки обмеження прав журналістів.

Аналіз відповідей у наступному питанні показує критичний рівень недовіри медіаспільноти до держави у забезпеченні безпеки. Абсолютна більшість респондентів оцінює державний захист як формальний, а не реальний (7 осіб) або зазначає його повну відсутність і вказує, що тягар відповідальності за життя та здоров'я лягає безпосередньо на самих журналістів або їх редакції (3 особи). По п'ять респондентів вказали, що для них важко відповісти на це запитання та відчувають захист частково, адже деякі механізми все таки працюють добре. Це означає, що існує системний розрив між задекларованими законодавчими гарантіями та механізмами їх реалізації. Серед пріоритетних потреб респонденти наголошують не стільки на абстрактних правових нормах, скільки на конкретних інструментах для фізичного виживання та мінімізації ризиків: страхування (12 респондентів), постачання якісних засобів індивідуального захисту (бронежилети та шоломи) (13 осіб) та притягнення до відповідальності за протиправні дії у зв'язку зі здійсненням журналістської діяльності (15 респондентів). Водночас існує консенсус щодо необхідності поширення соціальних гарантій на допоміжний персонал (фіксери, водії), що свідчить про розуміння колективного характеру загроз у зонах бойових дій. Проте більшість із них, все ж, вважає що гарантії мають бути різними для журналістів та інших медпрацівників.

Важливим у питаннях соціальних гарантій в умовах воєнного часу виступає необхідність проходження спеціалізованих тренінгів з домедичної допомоги чи роботи у ворожому середовищі. 12 респондентів підвищували таким чином свою кваліфікацію та готувались до роботи у ворожому середовищі, а 9 – ні. І, як наслідок, лише 6 респондентів проходили акредитацію для роботи в зоні бойових дій, з них 2 особи стверджують, що ця процедура дуже проста та проблем із нею не виникало. Всі інші дали різні відповіді, проте якщо їх узагальнити, можна зробити висновок, що процедура акредитації все ж має складнощі в реалізації. Це питання входило у Блок 3 «Акредитація для роботи в

зоні бойових дій», який відкривався лише тим респондентам, що дали ствердну відповідь на питання щодо проходження акредитації у зоні бойових дій.

Наступним етапом аналізу є дослідження практичних аспектів безпеки та військових обмежень. Респонденти неоднозначно реагують на процеси взаємодії зі Збройними силами України щодо системи зонування («червона», «жовта», «зелена»). Найчастіше респонденти відповідали, що відносяться до системи зонування скоріше позитивно, проте усвідомлюють суттєву обмеженість доступу до інформації (8 осіб). Четверо респондентів вважають виправданими обмеження у «червоній» зоні та потребують пом'якшення вимог у «жовтій» та «зеленій» зонах. Та ще четверо респондентів затрудняються відповісти на це запитання. Лише троє опитаних позитивно ставляться до зонування, адже воно дає більш чітке розуміння правил роботи у зоні бойових дій. Ще двоє опитаних негативно оцінюють систему зонування та вважають її суттєвим інструментом військової цензури.

За результатами аналізу наданих відповідей слід визнати однозначно позитивним факт усвідомлення респондентами ролі журналістів в суспільстві, адже 14 респондентів публікуючи матеріали про обстріли задумуються про необхідність захисту населення та національної безпеки та використовують самоцензуру при створенні/публікації матеріалів, навіть якщо така інформація була суспільно значущою.

Така позиція свідчить про високий рівень патріотизму та соціальної відповідальності українських медіапрацівників, які добровільно інтегрують вимоги інформаційної безпеки у редакційну політику. Однак, деякі респонденти (3 особи) висловлюють занепокоєння, що під приводом воєнної необхідності військові чи державні структури можуть зловживати обмеженнями, перетворюючи їх на інструмент приховування суспільно важливих проблем, що не стосуються безпосередньо бойових дій.

Особливу увагу слід приділити ставленню респондентів до використання маркування «PRESS». Відгуки дуже різні – деякі вважають, що це ефективний інструмент ідентифікації відповідно до норм МГП (7 респондентів), тоді як інші

кажуть, що в умовах сучасної війни проти рф таке маркування робить журналіста пріоритетною ціллю для ворога (7 респондентів). Це змушує медійників балансувати між необхідністю дотримання міжнародних норм і вимог Наказу № 73 та тактичною необхідністю маскування для виживання. Деякі досить нейтрально до цього ставляться, вважаючи маркування формальністю, що ні на що не впливає. Тут також були цікаві індивідуальні відповіді респондентів:

1. «Все залежить від поточної ситуації. Журналісти повинні бути забезпеченими засобами індивідуального захисту і навіть з чітким маркуванням, проте пріоритетними, в зоні бойових дії, будуть вказівки військових, навіть якщо доведеться прибрати маркування».

2. «Іноді це заважає та може становити ризик для військових, які нас супроводжують, тому вони самі просять прибрати ці написи поблизу лінії фронту».

3. «Ми не знаємо інших методів роботи в цих умовах, їх варто дотримуватись».

Ці відповіді свідчать про необхідність журналістів зважати у таких питаннях на думку військових та їх прохання задля безпеки.

Питання блоку 5 «Кримінально-правовий захист в умовах війни» вносять більшу чіткість до розуміння сучасного стану захисту прав журналістів в умовах війни. Більшість респондентів не стикалися з перешкоджанням професійній діяльності (13 осіб) та з погрозами у зв’язку із професійною діяльністю (17 осіб) з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну. Проте, найбільш тривожним є те, що все таки доволі значна частка респондентів стикалася із перешкоджанням професійній діяльності (8 осіб) та з погрозами у зв’язку із нею (4 особи). Важливо, що одна справа (із опитаних журналістів) у зв’язку із зверненням до поліції із заявою про кримінальне правопорушення проти журналіста була передана до суду. Натомість інші респонденти не звертались до суду із заявою про кримінальне правопорушення.

Опитування фіксує повне розчарування серед працівників медіа в ефективності досудових розслідувань (13 осіб) та судових процесів (6 осіб),

пов’язаних з перешкоджанням професійній діяльності. Респонденти вказують на системну бездіяльність поліції, складність доведення умислу (8 осіб) та корупційну складову в правоохоронних органах (9 осіб) як основні причини закриття справ. Ця ситуація створює «культуру безкарності», коли журналісти, навіть стикаючись з реальними загрозами або перешкодами, відмовляються звертатися до правоохоронців, вважаючи це марною тратою часу. Це створює небезпечний прецедент, що загрожує не лише фізичній безпеці окремих репортерів, але й основоположним принципам свободи слова в демократичному суспільстві.

В результаті роботи над даним дослідженням та аналізу анкет 21 медіапрацівника, хотілося висловити проміжний висновок про те, для працівників медіасфери між «буквою закону» та реальними умовами роботи журналіста на війні існує глибока прірва. Отримані дані яскраво демонструють, що чинне законодавство просто не встигає за динамікою війни. Офіційне визначення журналіста видається респондентам дещо застарілим, адже воно залишає поза нормами закону фіксерів, блогерів та водіїв – людей, які ризикують життям нарівні зі штатними кореспондентами, але залишаються невидимками для правової системи. Стало очевидним, що традиційне посвідчення журналіста втратило свою сакральну захисну функцію, перетворившись на символічну «візитівку», яка не здатна зупинити ні кулю, ні бюрократичні перепони без додаткової військової акредитації.

Найбільше занепокоєння викликає виявлена криза довіри колег до держави. Читаючи відповіді про те, що захист є «суто формальним», розумієш, що медіаспільнота фактично змирилася з тим, що все в їх руках. Пріоритети респондентів це чітко підтверджують, адже сьогодні журналісти мріють не про нові декларативні права, а про цілком приземлені речі – якісні бронежилети, шоломи та страхування. Це свідчить про те, що потреби фізичного виживання зараз домінують над професійними привілеями.

Водночас нас приємно вразила громадянська зрілість нашої медіаспільноти. Феномен самоцензури, який визнали більшість опитаних, у

нашому випадку є не ознакою тиску, а проявом патріотизму та відповідальності за життя військових. Журналісти свідомо йдуть на обмеження доступу до інформації через систему зонування, сприймаючи це як необхідний компроміс воєнного часу, хоча й справедливо нарікають на недосконалість цих процедур.

Окремим парадоксом, який висвітлило опитування, стала ситуація з маркуванням «PRESS». Ми звикли вважати, що міжнародне гуманітарне право захищає, але респонденти стверджують протилежне, адже в умовах війни з РФ напис «ПРЕСА» часто перетворюється на мішень. Це створює небезпечну дилему, коли медіапрацівник змушений обирати між дотриманням протоколу та власним життям, часто схиляючись до маскування.

Але, мабуть, найважчим для усвідомлення став блок питань про кримінальну відповідальність. Майже повна відсутність звернень до поліції навіть у випадках реальних погроз свідчить про зневіру в правосудді. Коли журналісти не вірять, що злочинця покарають, і вважають звернення до правоохоронців марною тратою часу – це діагноз системі, що вказує на формування стійкої «культури безкарності».

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сьогодні українська журналістика тримається передусім на високій самоорганізації, професійній солідарності та власному інстинкті самозбереження медійників, а державні механізми захисту, на жаль, залишаються переважно декларативними і потребують докорінного реформування з урахуванням реалій війни.

Повномасштабне вторгнення 2022 року стало точкою зміни для української журналістики. Перші місяці великої війни характеризувалися безпрецедентною консолідацією медіаспільноти та держави для виживання, але період 2024-2025 років виявив нові, більш складні лінії розлому. Журналісти опинилися під перехресним вогнем: з одного боку – еволюціонуюча жорстокість російської військової машини, з іншого – зростаючі спроби внутрішньої цензури та адміністративного тиску.

Ще одна частина цього дослідження базується на основі застосування методу кейс-стаді щодо аналізу системи журналістських матеріалів на тему

резонансних порушень свободи слова та суспільно небезпечних посягань на журналістів. Вибірка матеріалів здійснювалась на основі систему моніторингу відповідної тематики ресурсом «Інститут масової інформації» під час повномасштабного вторгнення, а також на якісному аналізі публічних дискусій, висвітлених у онлайн-виданні «Детектор медіа».

Отже варто зазначити основні загрози українському медіа за досліджуваний період:

1. Від артилерії до FPV-дронів.

У своєму підсумковому звіті за 2025 рік IMI виявив 130 порушень свободи слова, з яких 67 були воєнними злочинами з боку РФ. Найгострішою тенденцією цього року стали цілеспрямовані атаки дронів на транспортні засоби з позначкою «ПРЕСА» [54].

«Попри зменшення кількості російських злочинів у 2025 році (порівняно з 155 у 2024-му), помітною стала тенденція до цілеспрямованих атак на журналістів дронами типу «Ланцет» та FPV у прифронтових регіонах» [85] – зазначають аналітики IMI [85].

Тобто результати аналізу та тематика публікацій вказує на зміну тактики агресора. Якщо у 2022 році (470 зафіксованих порушень свободи слова) переважали хаотичні обстріли та захоплення телевеж, то 2025 рік відзначився цілеспрямованим полюванням на журналістів із використанням новітніх технологій, від якої позначка «PRESS» та інша ідентифікація, на жаль, точно врятувати не в змозі.

Привертають увагу й інші трагічні кейси 2025 року, а саме:

- 23 жовтня 2025 року екіпаж телеканалу «Свобода» загинув, коли російський боєприпас «Ланцет» вразив Краматорськ. Загинула 43-річна військова кореспондентка Альона Грамова, а також 33-річний оператор Євген Кармазін. Колеги ж зазначають, що рішення про використання високоточних озброєнь, є свідомим рішенням оператора дрона застосовувати його проти цивільних жертв [54];

- 03 жовтня 2025 року Антоні Лаллікан загинув поблизу Дружківки. Він працював в Україні з березня 2022 року, документуючи життя цивільних у Донецькій області [54].

2. Полон як інструмент повільної страти.

Найбільшим шоком для медіаспільноти стала смерть незалежної журналістки Вікторії Рощиної в російському полоні восени 2024 року.

Вікторія зникла в серпні 2023 року з окупованих територій. Російська сторона значною мірою приховувала факт її затримання. Тіло журналістки було повернуто в Україну у 2025 році в жахливому стані, як зазначає «Детектор медіа», посилаючись на розслідування.

«На момент проведення експертизи тіло Рощиної знаходилося в стані виражених трупних змін... Тіло було передане в Україну у стані „глибокого замороження з ознаками муміфікації та гниття“», – йдеться у звіті про результати експертизи. Попри це, експерти виявили переломи кісток та травму шиї, що може свідчити про катування [48].

Цей випадок став символом беззаконня, в якому опинилися цивільні журналісти, затримані РФ як комбатанти, що порушує Женевські конвенції.

Аналіз даних за 2024 рік показує тривожне зростання порушень з боку представників української влади – 113 випадків (порівняно з 83 у 2023 році). Експерти пов’язують це зі спробами влади контролювати інформаційне поле на тлі затяжної війни [53].

3. Державна цензура в дії.

Справжній скандал вибухнув у січні 2024 року, коли стало відомо, що Департамент захисту національної державності Служби безпеки України організував масштабне стеження за редакцією Bihus.Info. В інтерв’ю, цитованому «Детектор медіа», керівник проекту Денис Бігус емоційно, але влучно описав масштаб абсурду, коли спецслужби під час війни витрачають ресурси на шпигунство за журналістами.

«У мене питання, наскільки раціонально спецслужби витратили свій ресурс... Це не історія двох днів, це – тривала робота», – заявив Денис Бігус,

додавши деталі про те, як 30 співробітників спецслужби встановлювали камери у спальнях дівчат-співробітниць редакції [12].

Цей кейс, разом зі спробою вручення повістки журналісту «Слідство.Інфо» як помсти за розслідування про елітне майно генерала Служби безпеки України, став каталізатором для жорсткої заяви Медіаруху про «системний тиск на незалежних журналістів» [43].

Важливим в дослідженні правового статусу журналістів в умовах війни є дослідження доступу до зони бойових дій, відповідно до Наказу №73. Саме це питання стало каменем спотикання у відносинах між Генштабом та медіа.

4. Проблеми доступу до бойових дій.

У 2023 році введення зонування («червона», «жовта», «зелена» зони) фактично паралізувало роботу медіапрацівників. Як зазначали в IMI, через формальне віднесення цілих громад до «червоної зони», медіапрацівники не могли фіксувати злочини РФ навіть там, де жили цивільні.

Проте, завдяки тиску Медіаруху, у лютому 2024 року до наказу внесли ліберальні зміни (Наказу № 51).

«Акредитованим медійникам дозволили працювати у „жовтій“ зоні без супроводу пресофіцера в межах погодженого маршруту», – роз’яснює IMI. Це стало важливою перемогою здорового глузду над бюрократією [58].

5. Штучні перешкоди для роботи журналістів.

У квітні 2024 року понад 150 медійників вимагали звільнення речниці ОК «Південь» Наталії Гуменюк. Головна претензія – створення штучних перешкод для роботи журналістів, що призвело до інформаційного вакууму під час підриву Каховської ГЕС.

У заяві Медіаруху, опублікованій на «Детектор медіа», журналісти наголошували:

«Росіяни не припиняють атакувати Херсонщину... Але ні першого, ні другого не бачать ані українці, ані світ, бо ці території невиправдано довго блокувалися Наталією Гуменюк» [44].

Це один з небагатьох прикладів, коли консолідована позиція цеху призвела до кадрових змін у військовому командуванні.

Для наочності динаміки змін у статичних даних, висвітлених досліджуваними медіа доцільно використати зведену таблицю на основі даних IMI («Барометр свободи слова») (табл. 3.4).

Таблиця 3.4. – Статистичний зріз даних щодо кількості порушень щодо журналістів, висвітлених у медіа

Рік	Загальна кількість порушень	Злочини РФ	Внутрішні порушення (Україна)	Ключова характеристика періоду
2022	567 [89]	470	97	Шоковий період. Масові вбивства та викрадення журналістів окупантами.
2023	150 [88]	67	83	Відносна стабілізація. Артилерійська війна.
2024	268 [53]	155	113	Ескалація. Сплеск внутрішнього тиску (СБУ, ТЦК) та масовані обстріли інфраструктури.
2025	130 [54]	67	63	Технологічний терор. Прицільні атаки FPV-дронів на пресу.

Таким чином, аналіз медіаландшафту 2022-2025 років на основі даних IMI та «Детектор медіа» дозволяє зробити висновок про формування феномену «подвійного тиску». Українські журналісти змушені балансувати між фізичною загрозою знищення з боку Росії (що еволюціонувала від сліпих обстрілів до персонального полювання дронами) та зростаючим бажанням держави контролювати інформаційний простір.

Разом з тим, успішні кейси протидії (зміни до Наказу №73, реакція на стеження за Bihus.Info) свідчать про те, що інститут свободи слова в Україні зберіг свою суб’єктність і залишається одним із ключових запобіжників авторитаризму навіть в умовах екзистенційної війни.

Результати комплексного дослідження, що базується на анкетуванні представників медіаспільноти та аналізі моніторингових звітів Інституту масової інформації, засвідчили наявність глибокої кризи довіри до державних механізмів гарантування безпеки журналістів. Емпіричні дані підтверджують, що більшість опитаних медійників критично оцінюють дієвість існуючих заходів захисту, характеризуючи отримані від правоохоронних органів засоби індивідуального

захисту як формальні та невідповідні рівню реальних загроз. Особливе занепокоєння викликає підтверджений респондентами «парадокс ідентифікації», згідно з яким наявність розпізнавальних знаків «PRESS» у зоні бойових дій перестала виконувати функцію імунітету і натомість перетворилася на фактор підвищеної небезпеки, роблячи журналіста пріоритетною ціллю для ворога.

Водночас виявлено суттєвий розрив між нормативним регулюванням доступу до фронту та практичними реаліями роботи медіа. Система військової акредитації, регламентована Наказом № 73, сприймається професійною спільнотою переважно як бюрократичний інструмент обмеження доступу до інформації, а не як гарантія безпеки, що підтверджується численними фактами конфліктної комунікації з пресофіцерами на місцях. Це вказує на необхідність перегляду протоколів взаємодії між армією та медіа з акцентом на реальну фізичну безпеку, а не лише на дозвільні процедури.

Аналіз динаміки порушень свободи слова за 2022-2025 роки демонструє чітку кореляцію між фазами війни та характером загроз: від «шокового періоду» масових вбивств та викрадень на початку вторгнення до етапу «технологічного терору» із застосуванням FPV-дронів та посиленням внутрішнього тиску на медіа у вигляді перешкоджання з боку ТЦК та кібербулінгу. При цьому статистичне зменшення кількості зафіксованих порушень у 2025 році свідчить не про покращення безпекової ситуації, а про адаптацію медіа до умов війни та зміну тактики агресора. Ситуація ускладнюється критичною непоінформованістю медіаспільноти щодо соціальних гарантій: значна частина журналістів не обізнана з процедурами отримання компенсацій за поранення та вказує на відсутність дієвих механізмів страхування життя, що робить законодавчі норми декларативними.

ВИСНОВКИ

Розкривши теоретико-правові підходи до визначення статусу журналіста та «медіа-учасника» в умовах збройного конфлікту, з впевненістю констатуємо, що в умовах повномасштабної гібридної війни та ігнорування державою-агресором норм міжнародного гуманітарного права традиційні підходи до визначення правового статусу медіапрацівників потребують суттєвого перегляду. Встановлено, що формально-юридичне трактування поняття «журналіст» виключно як штатного працівника зареєстрованого медіа або професійної чи творчої спілки журналістів є недостатнім, оскільки не охоплює широкого кола осіб, які фактично виконують журналістські функції на лінії фронту. Нагальною є потреба у законодавчому розширенні правового поля шляхом запровадження категорії «медіа-учасники», тобто застосування розширеного функціонального підходу, що дозволить поширити гарантії фізичної та соціальної безпеки на фіксерів, операторів, водіїв та незалежних блогерів чи журналістів-фрилансерів, діяльність яких є критично важливою для документування ходу бойових дій та воєнних злочинів Росії на полях битв в Україні. З такою авторською позицією згодні і 57,1% опитаних в ході здійснення даного дослідження респондентів зі сфери медіадіяльності, які обрали саме такий варіант реформування законодавчої регламентації правового статусу медіаучасників, проте, водночас, тільки 23,8% згодні з наданням такій категорії осіб ідентичних з журналістами гарантій, оскільки вони працюють в тих же умовах ризику. Думки інших опитаних фахівців більш схильні до диференціації додаткових фізичних та соціальних умов безпеки залежно від фактору функціональної ролі таких медіаучасників або обставин роботи безпосередньо у зонах бойових дій.

Аналіз міжнародно-правових стандартів, зокрема III і IV Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, виявив критичну дихотомію у статусі медіапрацівників. Більшість українських журналістів, працюючи безспосередньо у або біля зони бойових дій за умовами МГП та національних норм щодо акредитації користуються виключно статусом

«цивільних осіб», тобто перебувають у рангу «журналістів у небезпечних відрядженнях», тому позбавлені права на статус «військовополоненого» у разі захоплення військами противника, який гарантується лише «військовим кореспондентам» за умови наявності спеціального типу посвідчення від військового командування, та надає можливість додаткового захисту згідно положень ІІІ Женевської конвенції. Ця прогалина також у разі виникнення критичних ситуацій робить українських та іноземних медійників більш вразливими до звинувачень у шпигунстві з боку ворога та позбавляє їх належного міжнародного захисту, тому авторами за результатами проведеного порівняльного аналізу запропоновано додаткові зміни до Закону України «Про медіа» та Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73 щодо можливості надання і такого диференційованого правового статусу нормами національного інформаційного та військового права.

Проаналізувавши також інші аспекти відповідності національного законодавства міжнародним нормативним стандартам захисту журналістів та інших медіапрацівників в умовах війни, можна засвідчити зміщення акцентів правового регулювання з конституційних гарантій свободи слова на адміністративно-командні методи роботи в умовах воєнного стану, зокрема через механізми Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, які поступово проходять процедури лібералізації, але виключно за ініціативи та постійної обгрунтованої критики з боку медіаспільноти.

Водночас виявлено суттєву правову колізію у системі соціального захисту: імперативні норми Закону України «Про державну підтримку медіа…», що встановлюють фіксований розмір виплати за поранення, вступають у суперечність із положеннями підзаконних актів Кабінету Міністрів, які ставлять розмір допомоги в залежність від ступеня втрати працездатності. Така неузгодженість створює юридичну невизначеність та значно ускладнює практичну реалізацію права журналістів на отримання компенсації, тому в сучасних реаліях регулярних посягань на медіапрацівників військовими засобами держави-агресора потребує невідкладного врегулювання.

Аналіз типології та динаміки суспільно небезпечних посягань проти журналістів та законного порядку здійснення журналістської діяльності засвідчив кардинальну зміну характеру загроз після 24 лютого 2022 року. Якщо до повномасштабного вторгнення серед них кількісно домінантними були кримінальні проступки, передбачені ст. 171 КК України («Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів»), то в умовах повномасштабної війни основними стали дії російських військових, спрямовані на вчинення особливо тяжкі злочинів, що кваліфікуються за ст. 438 КК України та нормами МГП як порушення законів та звичаїв війни. До цієї категорії віднесено цілеспрямовані вбивства, незаконні затримання, викрадення та катування журналістів представниками окупаційних військ. Водночас виявлено проблему значного рівня латентності такого роду кримінальних правопорушень та складнощі їх розслідування через відсутність доступу до місця подій на тимчасово окупованих територіях.

Дослідження практичних кейсів (зокрема, трагічної забибелі Альони Грамової, Євгена Кармазіна та Антоні Лаллікана) підтвердило тезу про те, що наявність розпізнавальних знаків «PRESS» в умовах російсько-української війни часто спрацьовує як негативний маркер, перетворюючи журналіста на пріоритетну мішень для снайперів та артилерії ворога. Це явище, яке ми на основі проведеного в рамках даного дослідження охарактеризували як «парадокс ідентифікації», вимагає перегляду стандартних протоколів безпеки та внесення змін до інструкцій щодо обов’язкового маркування преси, особливо в «червоних» зонах акредитації.

У третьому розділі роботи на основі комплексної емпіричної бази, що включає статистичні дані Офісу Генерального прокурора, матеріали моніторингу правозахисних організацій та результати власного соціологічного опитування, було здійснено оцінку ефективності механізмів захисту правового статусу та безпеки журналістів, що дозволило сформулювати наступні умовиводи.

Моніторинг стану досудового розслідування кримінальних правопорушень проти медіапрацівників виявив системну кризу правозастосування. Аналіз

офіційної статистики за 2021-2025 роки демонструє критично низький відсоток справ, переданих до суду з обвинувальним актом. Зокрема, у провадженнях за ст. 171 КК України («Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів») та ст. 345-1 КК України («Погроза або насильство щодо журналіста») спостерігається тенденція до масового закриття справ на етапі досудового розслідування через констатацію відсутності події або складу кримінального правопорушення, що формує атмосферу безкарності у сфері перешкоджання діяльності медійників. Водночас розслідування воєнних злочинів РФ проти журналістів, кваліфікованих за ст. 438 КК України у більшості випадків закінчується вироками, виносеними у форматі спеціального заочного досудового розслідування in absentia.

Результати опитування представників медіаспільноти, на жаль, в цілому підтвердили низький рівень довіри журналістів до державних інституцій та галузевих гарантій захисту. Більшість респондентів оцінюють дієвість отриманих від правоохоронних органів засобів захисту як «низьку» або «формальну». Ключовою проблемою, виявленою в ході анкетування, також став вже згаданий вище «парадокс ідентифікації»: значна частина опитаних військових кореспондентів (понад 60%) в тій чи іншій формі відповіді згодні із загальною позицією, що наявність напису «PRESS» на бронежилетах та шоломах у зоні інтенсивних бойових дій не завжди гарантує безпеку, а й навпаки – може підвищувати ризик стати ціллю для ворожого снайпера або дрона.

Аналіз звітів міжнародних та національних моніторингових організацій (IMI, «Детектор медіа») зафіксував безпрецедентний масштаб порушень прав журналістів з боку Російської Федерації, що включає не лише фізичне знищення, а й системний тиск, викрадення, кібератаки та знищення редакцій. Встановлено, що міжнародні механізми захисту (резолюції ООН, рекомендації Ради Європи) в умовах агресивної війни виявилися декларативними та не змогли забезпечити реальної безпеки медіапрацівників, що вимагає розробки нових, більш дієвих інструментів міжнародно-правового реагування, зокрема створення спеціального міжнародного трибуналу для розгляду злочинів проти свободи слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бортняк К. В., Добрянська Н. В. Правове регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів як реалізація права на інформацію у зоні бойових дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Сер.: Юриспруденці*я. 2025. № 77. С. 15-18.
2. Буняк Валерія. IMI: В Україні зафіксували 268 порушень свободи слова у 2024 році. *Детектор медіа*. 13.01.2025. URL: https://detector.media/infospace/ article/236982/2025-01-13-imi-v-ukraini-zafiksuvaly-268-porushen-svobody-slova-u-2024-rotsi/ (дата звернення: 17.12.2025).
3. Буряк К.М. Диференціація причин та умов вчинення злочинів проти журналістів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 117-120. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_1_2016/29.pdf (дата звернення: 27.08.2025).
4. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис… канд. юр. наук : 12.00.08. Дніпро, 2018. 251 с. URL: https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/ilovepdf_com.pdf (дата звернення: 27.07.2025).
5. Визначено механізм виплати одноразової допомоги у разі загибелі або поранення журналіста. *Uteka*. 23.01.2026. URL: https://uteka.ua/ua/publication/ news-14-novosti-zakonodatelstva-1-opredelen-mexanizm-vyplaty-edinorazovogo-posobiya-v-sluchae-gibeli-ili-raneniya-zhurnalista (дата звернення: 27.01.2026).
6. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси у справі № 523/224/2 від 27.04.2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117988682 (дата звернення: 17.11.2025).
7. Гарантії захисту журналістів в умовах воєнних дій. *Правозахисна група «СІЧ»*. 02.08.2022. URL: https://sich-pravo.org/garantiyi-zahystu-zhurnalistiv-ta-chleniv-yihnih-simej-v-umovah-voyennyh-dij/ (дата звернення: 21.07.2025).
8. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне

право. *Довідник для журналістів.* 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.

9. Гордійчук І. Скільки журналістів Росія вбила в Україні за час війни: названо цифри. *Главком*. 02.11.2023. URL: https://glavcom.ua/country/incidents/stalo-vidomo-skilki-zhurnalistiv-zahinuli-vid-pochatku-vijni-v-ukrajini-966102.html (дата звернення: 27.07.2025).
10. Гринівський Р. Як відродити військову журналістику? *ДЕНЬ*. 12.12.2014. URL: https://day.kyiv.ua/article/media/yak-vidrodyty-viyskovu-zhurnalistyku (дата звернення: 01.12.2025).
11. Дані ОГП: З початку 2025 року передано до суду лише одне провадження за злочин проти медіа. *Інститут масової інформації*. 02.11.2025. URL: https://imi.org.ua/news/dani-ogp-z-pochatku-roku-peredano-do-sudu-odne-provadzhennya-vidkryte-za-zlochyn-proty-zhurnalistiv (дата звернення: 21.11.2025).
12. Денис Бігус про скандал у Bihus.Info: «У мене питання, наскільки раціонально спецслужби витратили свій ресурс». *Детектор медіа*. 16.01.2024. URL: https://detector.media/infospace/article/221778/2024-01-16-denys-bigus-pro-skandal-u-bihusinfo-u-mene-pytannya-naskilky-ratsionalno-spetssluzhby-vytratyly-sviy-resurs/ (дата звернення: 30.09.2025).
13. Деякі питання перебування на території України іноземців та осіб без громадянства, які прибули в Україну для роботи кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 627. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627-2022-п#Text (дата звернення: 22.05.2025).
14. Дідківська Г. В. Актуальні питання притягнення до кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналістів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 561-564 URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294803/287641 (дата звернення: 30.05.2025).

15. Довгань О. О. Гарантії безпеки журналістів та інших медіа-учасників у міжнародному праві. *Міжнародне та європейське право в сучасних умовах воєнної агресії рф проти України: проблеми і перспективи розбудови громадянського суспільства та формування нової архітектури світової безпеки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2023 р., м. Київ). Київ, 2023. С. 56-59. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-06/Tezy%20conference%2016052023.pdf (дата звернення: 24.05.2025).
16. Довгань О. О. Міжнародно-правове регулювання права на свободу вираження поглядів у професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 159-164.
17. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 28.05.2025).
18. Доказування прямого умислу у справах про перешкоджання діяльності журналістів: аналіз вироків. *Інститут масової інформації*. 08.05.2024. URL: https://imi.org.ua/monitorings/mizh-verhovnym-sudom-i-rajonnymy-sudova-praktyka-za-kryminalnymy-zhurnalistskymy-stattyamy-i61210 (дата звернення: 26.10.2025).
19. Дяченко В. І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного гуманітарного права. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 210-214.
20. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 17.05.2025).
21. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ : «Компанія ВАІТЕ». 2016. 118 с. URL: https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/3/254531.pdf. (дата звернення: 26.05.2025).

22. Загинув документаліст і фотограф Макс Левін. *LB.ua*. 02.04.2022. URL: https://lb.ua/society/2022/04/02/512000_zaginuv_dokumentalist_i_fotograf.html?fbclid=IwAR1DZ3ipa3FSApxcmQtZPlQBw8wowSSWnpWFBQa1vwVKNZs6vpzxeBCicuw (дата звернення: 22.11.2025).
23. Заєць І. С., Марко С. І. Особливості кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2020. № 1 (114). С. 19-30. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d118ee45-5ff8-406e-9591-87c47826b3d6/content (дата звернення: 01.06.2025).
24. Закон про відкритість засідань комітетів Ради для журналістів і громадськості набув чинності. *Детектор медіа*. 20.01.2026. URL: https://detector.media/infospace/article/247142/2026-01-20-zakon-pro-vidkrytist-zasidan-komitetiv-rady-dlya-zhurnalistiv-i-gromadskosti-nabuv-chynnosti/ (дата звернення: 27.01.2026).
25. Захист журналістів під час воєнного конфлікту. *Українське право*. 07.02.2016. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/zakhyst-zhurnalistiv-pid-chas-zbroynogo-konfliktu/ (дата звернення: 27.05.2025).
26. Зміни до наказу №73: лібералізація зон, безпека журналістів, новий перелік нерозголошення. *Інститут масової інформації*. 07.02.2024. URL: https://imi.org.ua/monitorings/zminy-do-nakazu-73-liberalizatsiya-zon-bezpeka-zhurnalistiv-novyj-perelik-nerozgoloshennya-i59034 (дата звернення: 27.09.2025).
27. Ісаєнко Є. Г. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: суспільна небезпека та безпосередні об’єкти. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. №5. С. 702-709. URL http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/313153/304193 (дата звернення: 27.05.2025).
28. Ісаєнко Є. Г. Суб’єкт перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2025. Вип. 1 (109). С. 43-52. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/78-81-PB.pdf (дата

звернення: 27.11.2025).

29. Їхніми очима: українські журналісти, які висвітлюють війну на весь світ. *VOGUE*. 16.02.2024. URL: https://vogue.ua/article/culture/lifestyle/jihnimi-ochima-5-ukrajinskih-zhurnalistov-yaki-visvitlyuyut-rosiysku-agresiyu-na-uves-svit-52500.html (дата звернення: 17.11.2025).
30. Камінська Н. В., Гультай М. М., Титко А. В. Особливості відповідальності за порушення права на інформацію, безпеки журналістів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. №1 (21). С. 84-91. URL: https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1424/1423 (дата звернення: 10.07.2025).
31. Карп'як В. Медіа під час війни : Мирослава Гонгадзе про самоцензуру, марафон та відкритість. *Суспільне Культура.* 26.05.2023. URL: https://suspilne.media/culture/487876-media-pid-cas-vijni-miroslava-gongadze-pro-samocenzuru-marafon-ta-vidkritist/ (дата звернення: 27.07.2025).
32. Кірик А. Ю. Правовий статус журналістів під час збройних конфліктів. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 374-379. URL: https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/28123 (дата звернення: 19.05.2025).
33. Коваленко А. В. Розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів : навчальний посібник. Івано-Франківськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2022. 268 с. URL: bit.ly/4kxy4S8 (дата звернення: 21.05.2025).
34. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 17.05.2025).
35. Красноступ Г. М. Правове регулювання професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 4(47). С. 72-82. URL: http://il.ippi.org.ua/article/view/291587 (дата звернення: 22.05.2025).
36. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 17.05.2025).
37. Кузава В. І., Литвин Н. А. Державний контроль за діяльністю медіа під час

воєнного стану: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 312-315.

38. Легеза Є. О., Легеза Ю. О. Зарубіжний досвід адміністративної та кримінальної відповідальності за перешкоджання професійної діяльності журналістів як елемент захисту прав людини. *Актуальні питання юридичної науки*. 2023. № 21. С. 207-213. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/21_2023/21_2023.pdf (дата звернення: 07.06.2025).
39. Манжула А. А., Дрозд О. Ю. Правове регулювання діяльності журналістів та медіа-працівників в Україні. *Держава та регіони*. *Серія: Право*. 2023. № 4 (82). С. 372-377. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/60.pdf (дата звернення: 22.05.2025).
40. Марків М. Правові основи розвитку і захисту прав іноземних та українських журналістів в Україні під час російської агресії. *Вісник Львівського університету*. *Серія Журналістика*. 2024. Вип. 54-55. С. 75-85. URL: https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/download/12149/12506 (дата звернення: 21.08.2025).
41. Матвієнко О. Так пишеться історія. Чому робота журналістів у час війни надзвичайно важлива. *Накипіло Освіта*. 31.01.2024. URL: https://osvita.nakypilo.ua/chomu-robota-zhurnalistiv-u-chas-viyny-vazhlyva/ (дата звернення: 17.09.2025).
42. Мацола А. А., Черниченко І. В. Особливості тактики обшуку під час розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 530-534. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/67069 (дата звернення: 31.05.2025).
43. Медіарух заявляє про системний тиск на незалежних журналістів і розслідувачів. *Детектор медіа*. 17.01.2024. URL: https://detector.media/community/article/221797/2024-01-17-mediarukh-zayavlyaie-pro-systemnyy-tysk-na-nezalezhnykh-zhurnalistiv-i-rozsliduvachiv/ (дата звернення: 31.10.2025).
44. Медійники закликають замінити Наталю Гуменюк : забороняє висвітлювати

воєнні злочини РФ. *Інститут масової інформації*. 16.04.2024. URL: https://imi.org.ua/news/medijnyky-zaklykayut-zaminyty-natalyu-gumenyuk-zaboronyaye-vysvitlyuvaty-voyenni-zlochyny-rf-i60732 (дата звернення 01.12.2025).

45. Міжнародний фонд страхування журналістів відновлює роботу з травня. Страхове покриття становить до 100 тисяч доларів. *Детектор медіа*. 03.05.2024. URL: https://detector.media/infospace/article/226317/2024-05-03-mizhnarodnyy-fond-strakhuvannya-zhurnalistiv-vid№vlyuie-robotu-z-travnya-strakhove-pokryttya-sta№vyt-do-100-tysyach-dolariv/ (дата звернення: 17.05.2025).
46. Мовчан Р. О. Гель А. П. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК): науково-практичний коментар. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2024. Вип. 17(29). С. 269-281. URL: https://dspace.vnmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7935/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 21.10.2025).
47. Москаленко О. Безпекове питання : як працювати журналістам під час війни? *Pressa*. 29.10.2023. URL: https://pressassociation.org.ua/ua/bezpekove-pitannya-yak-praczyuvati-zhurnalistam-pid-chas-vijni/ (дата звернення: 05.10.2025).
48. Нова експертиза виявила у журналістки Вікторії Рощиної травму шиї та переломи кісток. *Детектор медіа*. 24.07.2025. URL: https://detector.media/infospace/article/242902/2025-07-24-nova-ekspertyza-vyyavyla-u-zhurnalistky-viktorii-roshchynoi-travmu-shyi-ta-perelomy-kistok/ (дата звернення: 12.12.2025).
49. Павликівський В. Кримінологічний аналіз стану, динаміки та структури кримінальних правопорушень проти законної професійної діяльності журналістів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія: Право.* 2023. Т. 2. № 75. С. 183-188. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/276179/271042 (дата звернення: 01.10.2025).
50. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів

(порівняльно-правове дослідження) : дис.... д-ра філос.: 081. Одеса, 2025. 325 с.

51. Павлова О. С. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти журналістів. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час*: у 2 т. : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2025 р., м. Одеса). Одеса : Фенікс, 2025. Т. 1. С. 509-513. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5558b3d2-cfcc-4637-8317-c388d0f4ae8f/content#page=510 (дата звернення: 22.10.2025).
52. Перешкоджання журналістській діяльності : прогалини у кваліфікації та розслідуванні (ст. 171 КК). *Юридична газета*. 24.11.2025. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pereshkodzhannya-zhurnalistskiy-diyalnosti-progalini-u-kvalifikaciyi-ta-rozsliduvanni.html (дата звернення: 28.12.2025).
53. Підсумки стану свободи слова в Україні у 2024 році: 268 порушень, більшість з яких вчинила РФ. *Інститут масової інформації.* 13.01.2025. URL: https://imi.org.ua/monitorings/pidsumky-stanu-svobody-slova-v-ukrayini-u-2024-rotsi-268-porushen-bilshist-z-yakyh-vchynyla-rf-i65987 (дата звернення: 17.12.2025).
54. Підсумки стану свободи слова в Україні у 2025 році : 130 порушень, більшість із яких вчинила РФ. *Інститут масової інформації.* 15.01.2026. URL: https://imi.org.ua/monitorings/pidsumky-stanu-svobody-slova-v-ukrayini-u-2025-rotsi-130-porushen-bilshist-z-yakyh-vchynyla-rf (дата звернення: 27.01.2026).
55. Пода Т., Чернявська Л. Законодавча база та практичні навички журналіста при роботі в зоні бойових дій. *Журналістика миру під час війни: потенціал і можливості :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції в Запорізькому національному університеті (14 листопада 2024 р.). Запоріжжя: ЗНУ, факультет журналістики, 2024. С. 224-227. URL: https://dspac3e.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/25337/1/0061188.pdf (дата звернення: 27.06.2025).
56. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06.10.2020 р. у справі № 753/20124/17. URL: https://supreme.court.gov.ua/

supreme/pres-centr/news/1002956/ (дата звернення: 18.11.2025).

57. Постанова Колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду у справі № 296/2948/22 від 18.03.2024 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117915446 (дата звернення: 20.12.2025).
58. Правила доступу журналістів до зони бойових дій: IMI опублікував роз'яснення змін до наказу 73. *Детектор медіа*. 14.02.2024. URL: https://detector.media/infospace/article/222939/2024-02-14-pravyla-dostupu-zhurnalistiv-do-zony-boyovykh-diy-imi-opublikuvav-rozyasnennya-zmin-do-nakazu-73/ (дата звернення: 21.12.2025).
59. Примаков К. Ю. Міжнародно-правові стандарти регулювання у сфері масової інформації та їх впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2016. №6. С. 159-162. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/47.pdf. (дата звернення: 26.09.2025).
60. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення відкритості та прозорості діяльності комітетів Верховної Ради України : Закон України від 17.12.2025 № 11321. URL: https://zakon.rada.gov.ua. (дата звернення: 08.01.2026).
61. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 19.05.2025).
62. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора.* URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 26.01.2026).
63. Про затвердження змін до Наказу Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73 : Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 03.02.2024 № 51. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS39124 (дата звернення: 27.06.2025).
64. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного

гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text (дата звернення: 04.08.2025).

65. Про затвердження Інструкції про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об’єкти системи Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 08.02.2022 № 36. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0445-22#Text (дата звернення: 16.06.2025).
66. Про затвердження Порядку виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або поранення (контузії, травми або каліцтва) журналіста під час виконання ним професійних обов’язків : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2016 № 776. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776-2016-п (дата звернення: 08.08.2025).
67. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 (дата звернення: 22.07.2025).
68. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану : Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 03.03.2022 № 73. Дата оновлення: 17.01.2025. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1 (дата звернення: 19.01.2025).
69. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об’єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану. Управління зв’язків з громадськістю Збройних Сил України ; полковник Б. Сеник. Київ, 2024. 22 с. URL: https://www.mil.gov.ua/content/zmi/rekomendacii_dlia_ZMI_new24.pdf (дата звернення: 04.10.2025).
70. Родіна І. Журналісти на війні. Моніторинг злочинів російських окупантів проти вільних медіа. *PEN Ukraine*. 25.10.2022. URL: https://pen.org.ua/zhurnalisty-na-vijni-monitoryng-zlochyniv-rosijskyh-okupantiv-proty-vilnyh-media-onovlyuyetsya (дата звернення: 27.12.2025.).

71. Савицька Б., Штурхецький С. Безпековий аспект під час виконання редакційних завдань у зоні проведення бойових дій: законодавча база та досвід суспільного мовника. *Universum.* 2025. Вип. 15. С. 274-286. URL: https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1539 (дата звернення: 22.12.2025).
72. Сачко О. Правові аспекти кримінальної відповідальності за фізичні напади на журналістів. *Юридичний вісник*. 2023. №5. С. 100-107. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2023/5_2023.pdf (дата звернення: 28.07.2025).
73. СБУ підготувала рекомендації для журналістів щодо висвітлення війни. *Інститут масової інформації*. 04.03.2022. URL: https://imi.org.ua/news/sbu-pidgotuvaly-rekomendatsiyi-dlya-zhurnalistiv-shhodovysvitlennya-vijny-i44187 (дата звернення: 21.12.2025).
74. Скутельник О. Л. Регулювання міжнародно-правового статусу журналістів під час війни. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 203-209.
75. Соколенко О. Л. Аспекти доказування в кримінальних справах, пов'язаних із злочинами проти професійної діяльності журналістів. *Юридичний бюлетень.* 2023. Вип. 31. С. 106-112. URL: https://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2023/31/31_2023.pdf (дата звернення: 28.10.2025).
76. Сосков Р. Р. Проблеми застосовності міжнародно-правової та екстериторіальної юрисдикцій у притягненні до кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності і злочини проти журналістів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 4. С. 23-28. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2020/6.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
77. Сосков Р. Р. Співвідношення публічно-правової державної та індивідуальної кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності та злочини проти журналістів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : юридичні науки.* 2023. Т. 34 (73). № 6. С.91-101. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/6_2023.pdf (дата звернення: 19.08.2025).

78. Список журналістів, які загинули від початку повномасштабної російської агресії (оновлено). *Національна спілка журналістів України*. URL: https://nsju.org/novini/arman-soldin-stav-14-ym-mediapraczivnykom-shho-zagynuv-pry-vykonanni-profesijnyh-obovyazkiv/ (дата звернення: 18.01.2026).
79. Сподарик Ю. В. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти журналістської діяльності. *Актуальні проблеми держави і права.* 2021. С. 141-150 URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43c6ed3d-c6ac-4466-a010-179dc9bedf56/content (дата звернення: 28.08.2025).
80. Статус журналіста та підготовка до роботи під час війни. *Центр демократії та верховенства права*. 03.03.2022. URL: https://cedem.org.ua/news/status-zhurnalista/.(дата звернення: 01.12.2025).
81. Тугарова О. К. Воєнний стан vs свобода слова: окремі питання правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 446-450. doi: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/107 (дата звернення: 17.12.2025).
82. У 2024 році відкрито 85 справ за злочини проти журналістів, лише шість передано до суду – Офіс ГПУ. *Інститут масової інформації*. 09.05.2025. URL: https://imi.org.ua/news/u-2024-rotsi-vidkryto-85-sprav-za-zlochyny-proty-zhurnalistiv-lyshe-shist-peredano-do-sudu-ofis-gpu-i68162 (дата звернення: 16.12.2025).
83. У 2024 році суди переважно обмежувались умовними покараннями та штрафами за злочини проти журналістів – IMI. *Zmina*. 14.01.2025 URL: https://zmina.info/news/u-2024-roczi-sudy-perevazhno-obmezhuvalysya-umovnymy-pokarannyamy-ta-shtrafamy-za-zlochyny-proty-zhurnalistiv-imi/ (дата звернення: 17.11.2025).
84. У 2025 році IMI зафіксував 130 порушень свободи слова в Україні. *Детектор медіа*. 15.01.2026. URL: https://detector.media/infospace/article/247035/2026-01-15-u-2025-rotsi-imi-zafiksuvav-130-porushen-svobody-slova-v-ukraini/ (дата звернення: 21.01.2026).
85. Червінчук А. О. Журналіст в умовах війни: статус комуніканта та професійні

орієнтири. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33(72). № 6. Ч. 2. С. 237-242. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.2/40 (дата звернення: 24.11.2025).

86. Шустрова К. В., Шурупова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 22-26.
87. Як журналістам працювати в зоні бойових дій. Роз'яснення змін до наказу 73. *Детектор медіа*. 14.02.2024. URL: https://detector.media/infospace/article/222934/2024-02-14-yak-zhurnalistam-pratsyuvaty-v-zoni-boyovykh-diy-rozyasnennya-zmin-do-nakazu-73/ (дата звернення: 13.12.2025).
88. 150 порушень свободи слова зафіксував IMI в Україні у 2023 році. Майже половину вчинила Росія. *Інститут масової інформації*. 12.01.2024. URL: https://imi.org.ua/monitorings/150-porushen-svobody-slova-zafiksuvav-imi-v-ukrayini-v-2023-rotsi-majzhe-polovynu-vchynyla-rosiya-i58397 (дата звернення: 17.12.2025).
89. 567 порушень свободи слова IMI зафіксував у 2022 році в Україні. Понад 80% вчинила Росія. *Інститут масової інформації.* 09.01.2023. URL: https://imi.org.ua/monitorings/567-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2022-rotsi-v-ukrayini-ponad-80-vchynyla-rosiya-i50055. (дата звернення: 26.12.2025).
90. National Security Archive, Geneva Convention IV Text. URL: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB140/a24.pdf. (дата звернення: 17.06.2025).
91. OSCE. Professional stress, mobbing and burnout from a journalist viewpoint. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/a/2/545761.pdf (дата звернення: 19.08.2025).
92. Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information adopted on 8 March 2000. URL: bit.ly/4tpkswb (дата звернення: 22.09.2025).
93. Recommendation No. R (96) 4 of the Committee of Ministers to member states on

the protection of journalists in situations of conflict and tension adopted on 3 May 1996. URL: bit.ly/4r24ZjZ (дата звернення: 22.09.2025).

94. Safety of Journalists Platform report 2025. *Council of Europe*. 2025. 5 March. URL: https://www.coe.int/en/web/portal/-/press-freedom-report-warns-of-risks-of-reporting-ukraine-war-and-persistent-threats-to-media-freedom-across-europe. (дата звернення: 08.01.2026).
95. UN Digital Library, Resolution 74/157. 2019. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3848664 (дата звернення: 24.06.2025).
96. UN Digital Library, Resolution 76/173. 2021. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3954954 (дата звернення: 11.07.2025).
97. UN General Assembly, Resolution 78/215. 2023. Official Text. URL: https://docs.un.org/en/A/RES/78/215. (дата звернення: 28.07.2025).
98. UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity. URL: https://www.unesco.org/en/safety-journalists/un-plan-action (дата звернення: 04.10.2025).
99. War Correspondents. URL: https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/war-correspondents (дата звернення: 24.10.2025).

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Динаміка розслідування за статтями 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 ККУ за 2021-2025 роки

Роки	Статті ККУ	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду (п.п. 2,3 ст. 283 Кримінального процесуального кодексу України)		Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито згідно ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України	Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення)
				усього	з обвинувальним актом		
2021	Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, ст. 171	72	19	17	17	110	52
2022		28	5	4	4	34	23
2023		24	6	4	4	29	19
2024		26	3	3	3	33	23
2025		12	1	1	1	12	11
2021	Погроза або насильство щодо журналіста, ст. 345-1	42	12	10	10	15	32
2022		12	0	0	0	11	12
2023		14	4	3	3	8	11
2024		19	3	3	3	5	16
2025		8	1	1	1	7	7
2021	Умисне знищення або пошкодження майна журналіста, ст. 347-1	7	0	0	0	3	7
2022		1	0	0	0	1	1
2023		1	0	0	0	1	1
2024		0	0	0	0	1	0
2025		1	0	0	0	0	1
2021	Посягання на життя журналіста, ст. 348-1	1	0	0	0	0	1
2022		1	0	0	0	0	1
2023		0	0	0	0	0	0
2024		1	0	0	0	0	1
2025		0	0	0	0	0	0
2021	Захоплення журналіста як заручника, ст. 349-1	0	0	0	0	0	0
2022		0	0	0	0	0	0
2023		0	0	0	0	0	0
2024		0	0	0	0	0	0
2025		0	0	0	0	0	0

ДОДАТОК Б

Інфографіка щодо динаміки розслідування кримінальних правопорушень щодо журналістів за 2021-2025 роки

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Відомості про працівників медіа, які отримали статус потерпілих від кримінальних правопорушень за 2021-2025 роки

Роки	Професійна діяльність		Потерпіло від кримінальних правопорушень			Потерпіло від кримінальних проступків			Потерпіло від злочинів		
			Всього	з них		Всього	з них		Всього	з них	
				загинуло	осіб жіночої статі		загинуло	осіб жіночої статі		загинуло	осіб жіночої статі
2021	працівників засобів масової інформації		147	5	39	57	0	15	90	5	24
	у т.ч.	керівників ЗМІ	13	0	9	3	0	2	10	0	7
		журналістів	99	4	22	50	0	12	49	4	10
2022	працівників засобів масової інформації		156	24	52	28	0	7	128	24	45
	у т.ч.	керівників ЗМІ	3	0	1	2	0	0	1	0	1
		журналістів	96	12	18	13	0	1	83	12	17
2023	працівників медіа		77	2	224	20	0	12	57	2	212
	у т.ч.	керівників медіа	6	0	195	2	0	2	4	0	193
		журналістів	58	2	22	15	0	8	43	2	14
2024	працівників медіа		67	3	32	20	0	10	47	3	22
	у т.ч.	керівників медіа	2	0	1	0	0	0	2	0	1
		журналістів	50	3	21	15	0	7	35	3	14
2025	працівників медіа		58	3	23	13	0	2	45	3	21
	у т.ч.	керівників медіа	4	0	2	2	0	1	2	0	1
		журналістів	27	3	9	10	0	1	17	3	8

ДОДАТОК Г

Інфографіка щодо працівників медіа, які отримали статус потерпілих від кримінальних правопорушень за 2021-2025 роки

Абсолютна більшість потерпілих — журналісти. Керівники медіа стають об'єктами злочинів значно рідше.

ПРОФІЛЬ ПОТЕРПІЛОГО: ЖУРНАЛІСТИ НА ПЕРЕДОВІЙ

**У вхідних даних за 2023 рік наявна статистична аномалія (вказано більше жінок-потерпілих, ніж загальна кількість жертв), тому цей рік виключено з аналізу трендів.*

ГЕНДЕРНИЙ РОЗПОДІЛ ПОТЕРПІЛИХ

ДОДАТОК Д

Анкета для опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни

Вітаю! Друзі, прошу вашої допомоги 🙏

Я, Володимир Молдован, магістр-журналіст Запорізького національного університету, здійснюю дослідження у рамках написання кваліфікаційної роботи щодо правового статусу та гарантій захисту журналістів в умовах війни.

Тож дуже прошу пройти коротке опитування – воно повністю анонімне та займе до 5-10 хвилин вашого часу, а натомість ви отримаєте мою щиру, безмежну вдячність (та +100 до карми 😉).

Який Ваш рід занять?

– Штатний журналіст медіа
– Інший штатний медіа-працівник
– Журналіст-фрилансер
– Інше (вкажіть):

БЛОК 1

Правовий статус та ідентифікація

1. Українське право визначає журналіста як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа, та статус якого підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Чи вважаєте Ви це чинне законодавче визначення достатнім?

– Так, воно повністю описує діяльність журналіста
– Так, але доцільно було б його розширити, закріпивши статус інших медіа-учасників (фіксерів, блогерів та ін.)
– Навіть занадто, воно обмежує свободу журналістської професії через вимогу отримання документа-посвідчення
– Інше (вкажіть):

2. Чи вважаєте Ви, що посвідчення журналіста є достатнім підтвердженням та гарантію Вашої професійної діяльності?

– Посвідчення має символічне значення, це радше «візитівка», що не гарантує

безпеку

– Так, головне, що його визнають більшість державних структур

– Посвідчення є необхідним, але в умовах війни потрібні і інші форми підтвердження статусу (акредитація, рекомендації редакції, посвідчення військового кореспондента тощо)

– У мирний час – так, а під час воєнного стану хотілося б додаткових фізичних гарантій захисту, в тому числі від військових

– Важко відповісти

3.Чи стикалися Ви під час дії воєнного стану в Україні з відмовою або перешкодами у наданні інформації через відсутність редакційного посвідчення або акредитації?

– Так

– Ні

БЛОК 2

Соціальний захист і гарантії в умовах війни

1. Чи доводилося Вам стикатися з випадками порушення Ваших прав під час воєнного стану в Україні і як вони вирішувалися? (відкрите питання)

2. Чи відчуваєте Ви реальний захист від держави під час дії воєнного стану?

– Так, повністю, маю доступ до страхування, компенсацій, медичної допомоги та правничої підтримки

– Частково, адже деякі механізми працюють добре, а інші не завжди ефективно

– Захист скоріше є формальним, а не реальним, адже практична реалізація системи гарантій слабка

– Не відчуваю захисту взагалі, усі ризики беруть на себе я або редакція

– Важко відповісти / залежить від обставин

3. Які гарантії в умовах війни для Вас є найважливішими?

– Страхування

– Медична допомога

– Забезпечення засобами індивідуального захисту

– Професійна правнича допомога

– Притягнення до відповідальності за протиправні дії у зв'язку зі здійсненням журналістської діяльності

– Інше (вкажіть):

4. Чи вважаєте Ви, що медіа-учасники (продюсери, фіксери, водії, блогери та ін.) в умовах повномасштабної війни мають отримувати ті ж гарантії, що й журналісти?

– Так, абсолютно, вони працюють в тих самих умовах ризику, що й журналісти

– У законі для них також мають бути гарантії, але враховуючи специфіку ролі кожного медіа-учасника

– Ні, вони не виконують журналістських функцій у повному обсязі, тому їхній статус має бути визначений окремо

– При роботі у зонах бойових дій – так, а у мирних умовах достатньо загальних соціальних гарантій

– Важко відповісти

5. Чи проходили Ви спеціалізовані тренінги з домедичної допомоги або роботи у ворожому середовищі?

– Так

– Ні

6. Чи проходили Ви процедуру акредитації для роботи в зоні бойових дій?

– Так

– Ні

БЛОК 3

Акредитація для роботи в зоні бойових дій

1. Наскільки складною в реалізації, на Вашу думку, є процедура акредитації для роботи в зоні бойових дій?

– Дуже складна, вимагає значної кількості документів та часу

– Скоріше складна, потребує додаткових роз’яснень та спрощення

– Помірно складна, є свої труднощі, але загалом зрозуміла й здійсненна

– Дуже проста, якщо дотримуватися правил, проблем не виникало

– Для штатних журналістів процедура простіша, а для незалежних блогерів чи допоміжного персоналу – складніша

– Важко відповісти

БЛОК 4

Практичні аспекти безпеки та військові обмеження

1. Відповідно до змін до Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, що регулює співпрацю ЗСУ та медіа в умовах війни запроваджено систему зонування («червона», «жовта», «зелена» зони) доступу медіа до зони бойових дій. Як Ви її оцінюєте?

– Позитивно оцінюю, вона забезпечує більш чіткі та зрозумілі правила роботи
– Скоріше позитивно, але з недоліками, доступ до інформації суттєво обмежений
– У «червоній» зоні обмеження виправдані через високі ризики, а у «жовтій» та «зеленій» хотілося б більшої гнучкості та прозорості
– Негативно оцінюю, це все одно суттєвий інструмент військової цензури
– Важко відповісти

2. Чи доводилося Вам застосовувати самоцензуру при створенні/публікації матеріалів, щоб не нашкодити Силам оборони України, навіть якщо така інформація була суспільно значущою?

– Так, часто, самоцензура необхідна задля захисту населення та національної безпеки
– Інколи
– Ні, я завжди публікую всю інформацію, що дізнався/лась

3. Відповідно до норм міжнародного права обов'язковою умовою допуску журналіста до роботи на лінії фронту є наявність у нього засобів індивідуального захисту (бронежилетів та шоломів) з чітким маркуванням «PRESS». Як Ви ставитеся до ефективності їх використання у зоні бойових дій?

– Так, це ефективний спосіб ідентифікації та захисту
– Ні, це швидше робить працівників медіа простішою мішенню для ворога
– Це формальність, яка загалом ні на що не впливає
– Інше (вкажіть):

БЛОК 5

Кримінально-правовий захист в умовах війни

1. Чи стикалися Ви з перешкоджанням Вашій професійній діяльності з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну?

– Так
– Ні

2. Чи стикалися Ви з погрозами у зв’язку із Вашою професійною діяльністю з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну?

– Так
– Ні

3. Якщо з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну Ви зверталися до поліції із заявою про кримінальне правопорушення проти Вас як журналіста, яким був результат?

– Відмовили у відкритті кримінального провадження
– Відкрили провадження, триває досудове розслідування
– Справа передана до суду
– У справі постановлено виправдувальний вирок
– У справі постановлено обвинувальний вирок
– Не звертався/лась
– Інше (вкажіть):

4. В Україні спостерігається високий рівень закриття справ щодо кримінальних правопорушень стосовно журналістів та у зв’язку з їхньою діяльністю на стадії досудового розслідування, а кількість обвинувальних вироків у таких справах, що дійшли до суду, – мінімальна. Що, на Вашу думку, є головною причиною цього?

– Брак доказів у таких категоріях справ
– Неефективність досудового слідства
– Складність доведення умислу кримінальних правопорушників
– Відсутність реальних підстав для порушення кримінальних справ або притягнення до відповідальності
– Корупція в правоохоронній та судовій системах
– Інше (вкажіть):

Щиро дякую, що виділили час! 😊

Тихого та мирного Вам дня!

ДОДАТОК Е

Результати опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни

Який Ваш рід занять?

21 відповідь

БЛОК 1

Правовий статус та ідентифікація

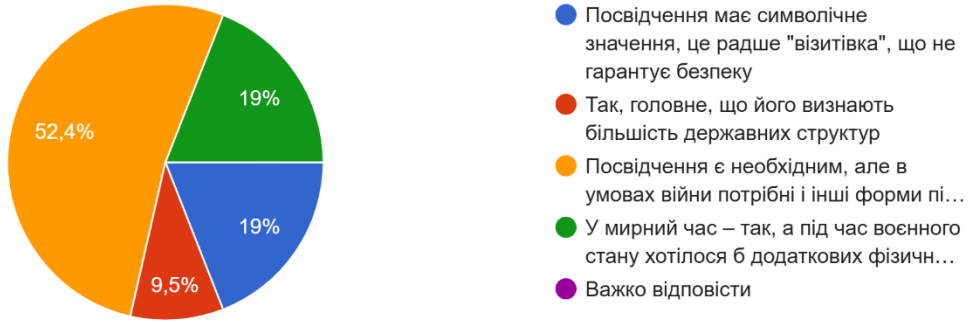
Українське право визначає журналіста як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує,...и це чинне законодавче визначення достатнім?

21 відповідь

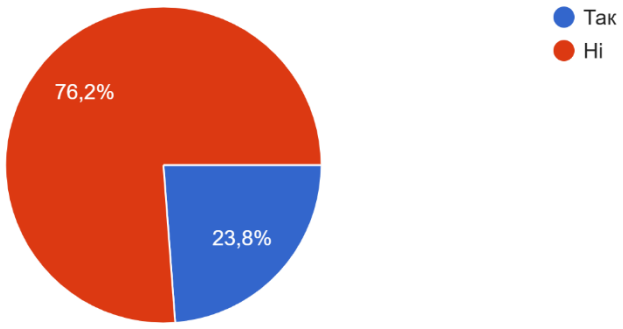
Чи вважаєте Ви, що посвідчення журналіста є достатнім підтвердженням та гарантію Вашої професійної діяльності?

21 відповідь

Чи стикалися Ви під час дії воєнного стану в Україні з відмовою або перешкодами у наданні інформації через відсутність редакційного посвідчення або акредитації?

21 відповідь

БЛОК 2

Соціальний захист і гарантії в умовах війни

Чи доводилося Вам стикатися з випадками порушення Ваших прав під час воєнного стану в Україні і як вони вирішувалися?

21 відповідь

Ні
-
Так
Ніяк(поліція не допускає медіа на місця атак, хоча іноді робить виключення для «конкретних» медіа
Наче ні
Не стикався
Не доводилося стикатися
Не стикалась
Ні, не доводилося
На щастя, не доводилося
Не пам'ятаю такого
Зменшилась кількість відкритих джерел через безпекову ситуацію. Журналістські розслідування отримують нові обмеження

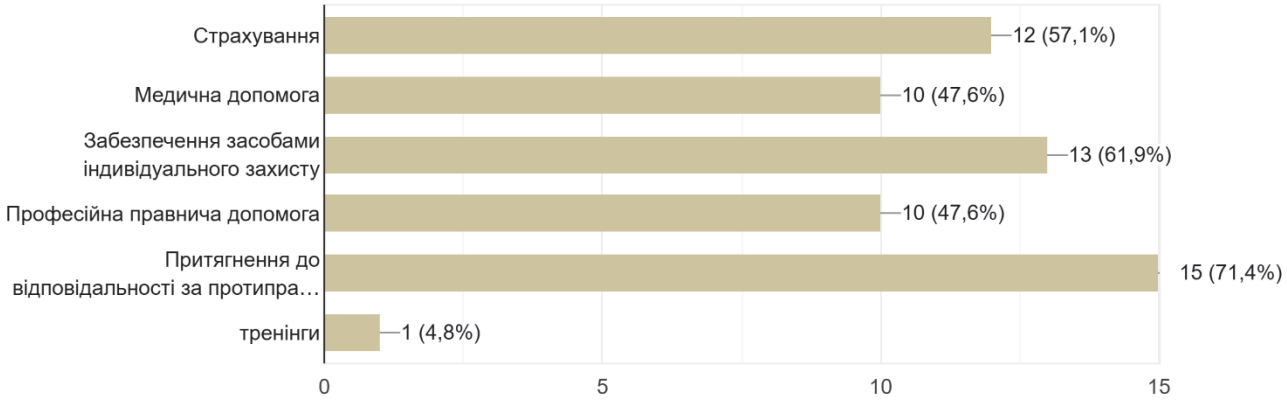
Чи відчуваєте Ви реальний захист від держави під час дії воєнного стану?

21 відповідь

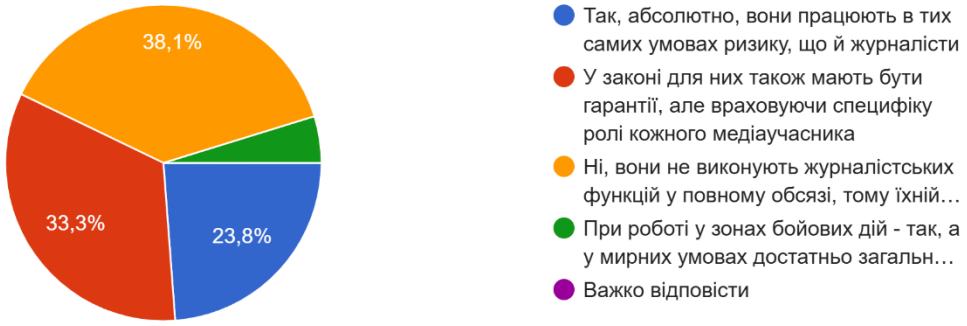
Які гарантії в умовах війни для Вас є найважливішими?

21 відповідь

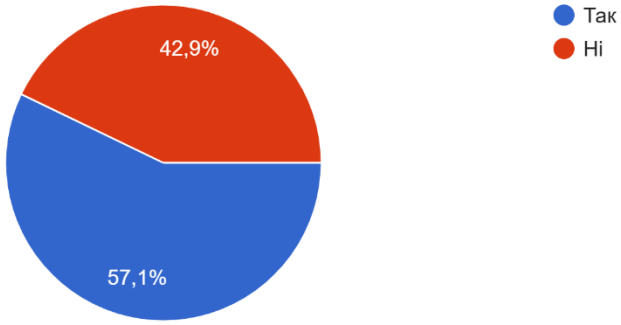
Чи вважаєте Ви, що медіаучасники (продюсери, фіксери, водії, блогери та ін.) в умовах повномасштабної війни мають отримувати ті ж гарантії, що й журналісти?

21 відповідь

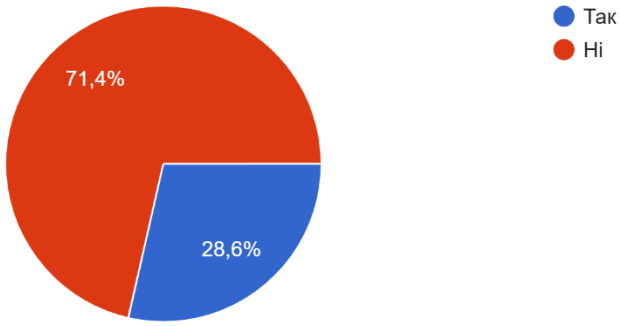
Чи проходили Ви спеціалізовані тренінги з домедичної допомоги або роботи у ворожому середовищі?

21 відповідь

Чи проходили Ви процедуру акредитації для роботи в зоні бойових дій?

21 відповідь

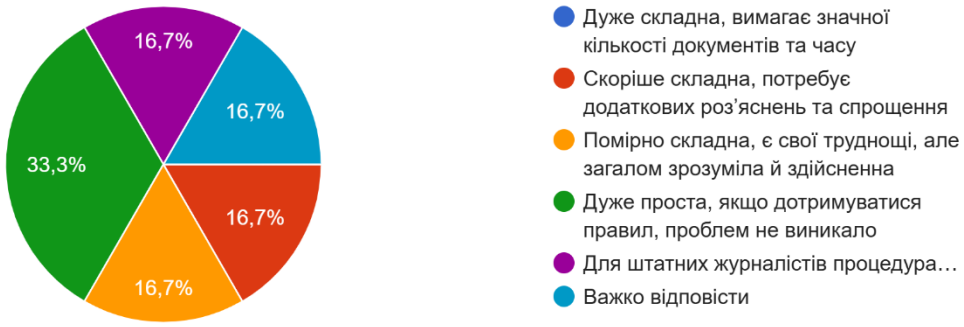

БЛОК 3

Акредитація для роботи в зоні бойових дій

Наскільки складною в реалізації, на Вашу думку, є процедура акредитації для роботи в зоні бойових дій?

6 відповідей

БЛОК 4

Практичні аспекти безпеки та військові обмеження

Відповідно до змін до Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, що регулює співпрацю ЗСУ та медіа в умовах війни запроваджено систему зону...медіа до зони бойових дій. Як Ви її оцінюєте?

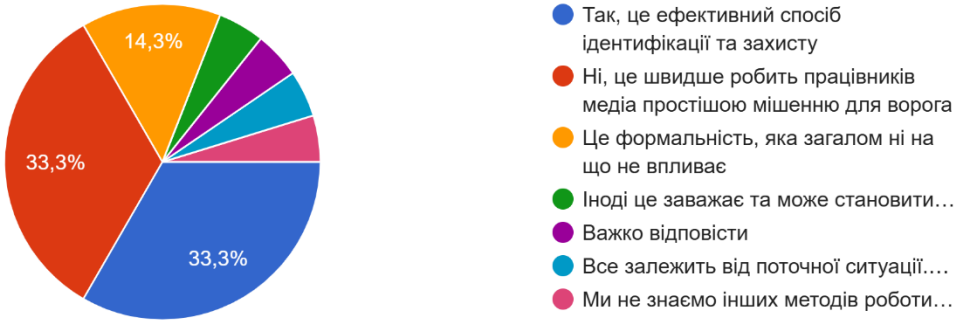
21 відповідь

Чи доводилося Вам застосовувати самоцензуру при створенні/публікації матеріалів, щоб не нашкодити Силам оборони України, навіть якщо така інформація була суспільно значущою?
21 відповідь

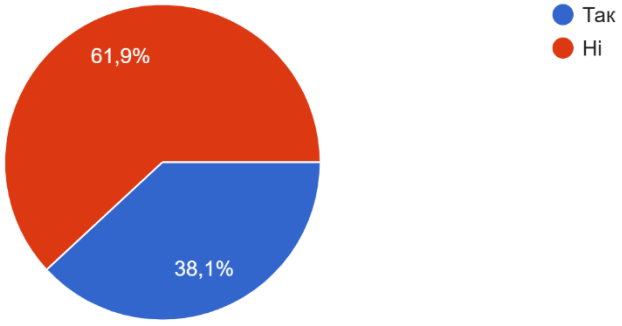
Відповідно до норм міжнародного права обов'язковою умовою допуску журналіста до роботи на лінії фронту є наявність у нього засо...ективності їх використання у зоні бойових дій?
21 відповідь

БЛОК 5

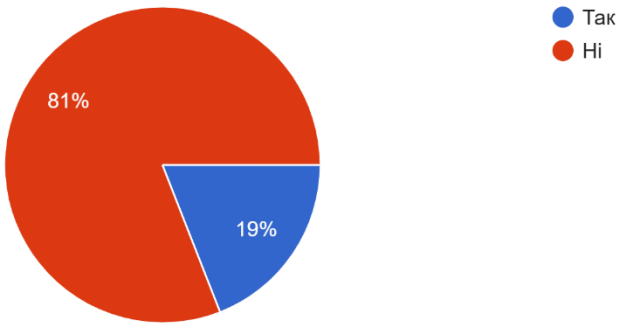
Кримінально-правовий захист в умовах війни

Чи стикалися Ви з перешкоджанням Вашій професійній діяльності з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну?
21 відповідь

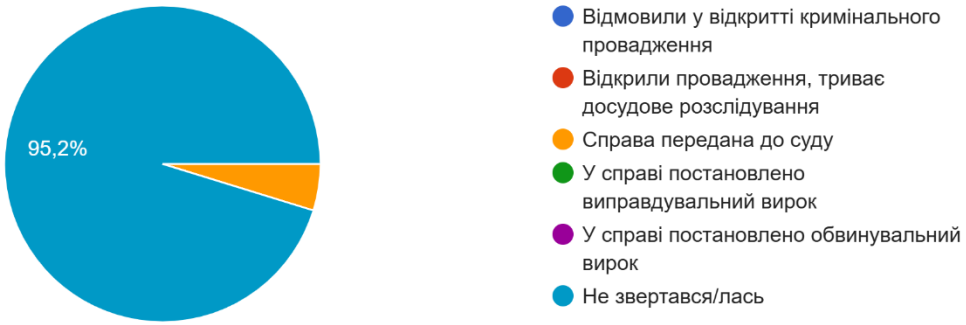
Чи стикалися Ви з погрозами у зв’язку із Вашою професійною діяльністю з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну?

21 відповідь

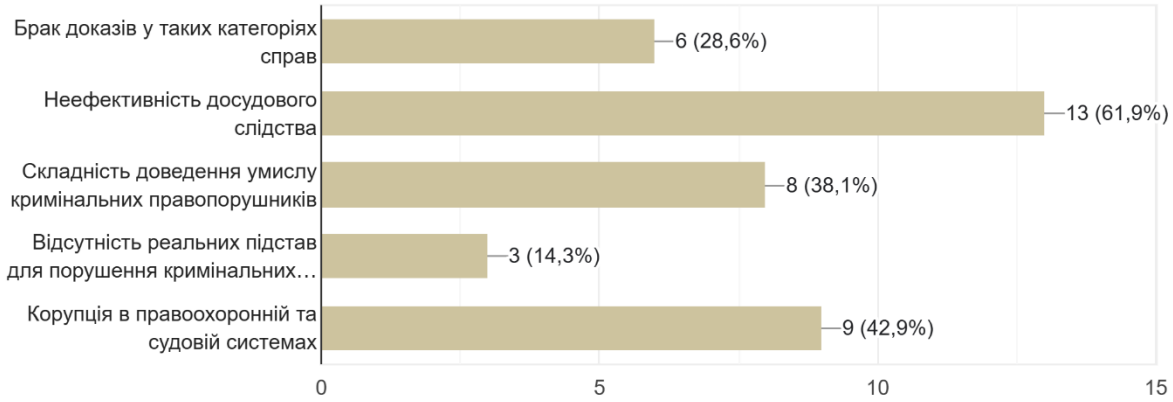
Якщо з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну Ви зверталися до поліції із заявою про кримінальне правопорушення проти Вас як журналіста, яким був результат?

21 відповідь

В Україні спостерігається високий рівень закриття справ щодо кримінальних правопорушень стосовно журналістів та у зв’язку з їхньою дія...Що, на Вашу думку, є головною причиною цього?

21 відповідь

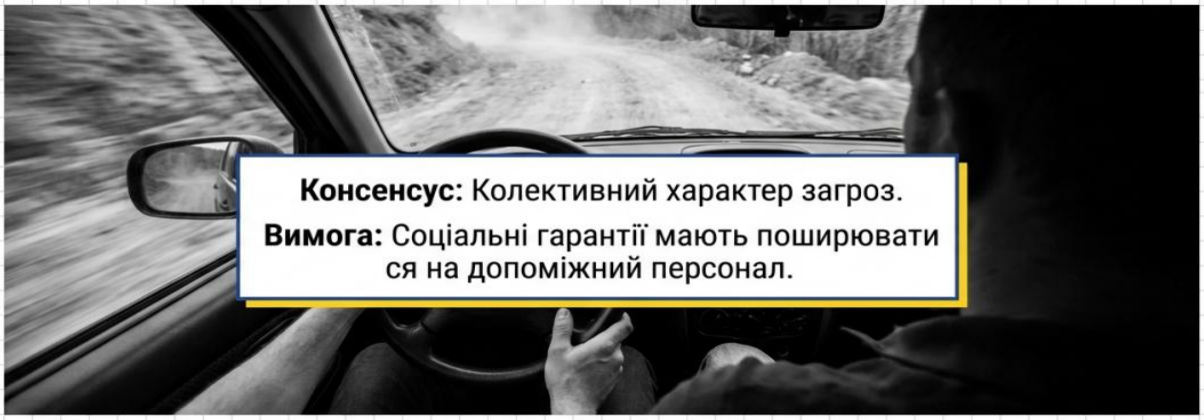

ДОДАТОК Ж

Інфографіка результатів опитування щодо гарантій захисту журналістів в умовах війни

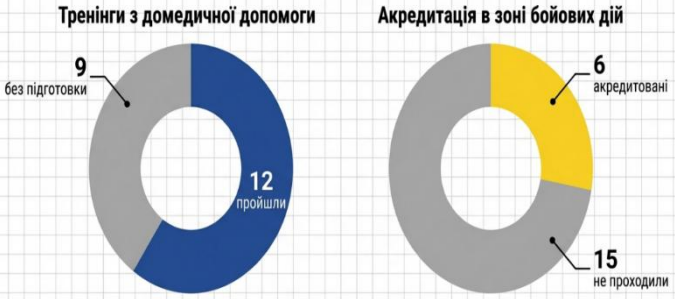
НЕВИДИМІ ГЕРОЇ: ФІКСЕРИ ТА ВОДІЇ

«Вони працюють в тих самих умовах ризику».

CONFIDENTIAL

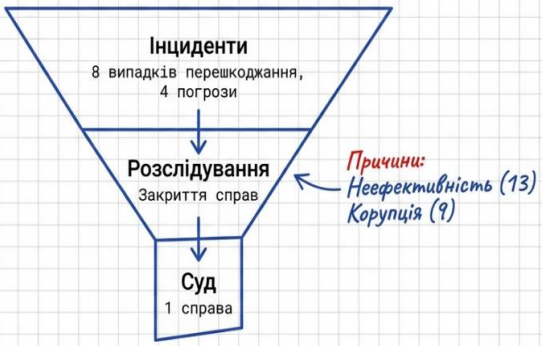
ПІДГОТОВКА ДО ВОРОЖОГО СЕРЕДОВИЩА

Безпека часто залежить від особистої ініціативи, а не системних вимог.

CONFIDENTIAL

КУЛЬТУРА БЕЗКАРНОСТІ

ПІДСУМКИ: ЧОТИРИ РОЗРИВИ СИСТЕМИ

1. ЗАКОНОДАВЧИЙ

Визначення «журналіст» застаріло. Фіксери та блогери поза законом.

2. БЕЗПЕКОВИЙ

Документи не працюють. Працює броня та домовленість з військовими.

3. ДОВІРЧИЙ

Недовіра до правоохоронців. Культура безкарності злочинів проти медіа.

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ

Баланс між правдою та самоцензурою заради перемоги.

CONFIDENTIAL

ДОДАТОК И

Наукові публікації та довідки про їх подачу та прийняття до публікації

Панель 5. Формування світоглядного виміру: освітні, культурно-просвітницькі проєкти

Володимир Молдован
здобувач освіти,
Запорізький національний університет,
Чернівці, Україна,
underbyrger@gmail.com
Науковий керівник
Людмила Чернявська,
докторка наук із соціальних комунікацій, професорка

НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року та набула нової повномасштабної ескалації у 2022 році, питання інформаційної безпеки та захисту прав журналістів набули екзистенційного значення. Журналісти повсякчас опиняються у зоні підвищеного ризику, виконуючи свої професійні обов'язки в умовах, що загрожують життю. Саме тому важливим та нагальним питанням є аналіз системи правових та організаційних гарантій діяльності журналістів в Україні під час воєнного стану.

Правовий статус та гарантії діяльності журналіста в умовах збройного конфлікту регулюються складною системою норм, що включає міжнародне гуманітарне право (далі по тексту – МГП), міжнародні стандарти прав людини та національне законодавство України. На міжнародному рівні права журналістів у зоні збройного конфлікту визначаються насамперед Конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них 1977 року [1; 2; 3; 4; 5, с. 16].

МГП розрізняє три основні категорії медійників у зоні конфлікту: «військові кореспонденти», «журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях до районів збройного конфлікту» та «журналісти, відряджені до військової частини» (остання категорія, що виникла в 2003 році у зв'язку із війною в Іраку, поки не має чіткої правової регламентації, проте потребує отримання акредитації, як і у військового кореспондента) [5, с. 17].

Військові кореспонденти, згідно зі статтею 4A(4) III Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, – це представники медіа, які отримали дозвіл супроводжувати збройні сили, але не є їхніми членами [2]. У разі потрапляння в полон вони мають статус військовополонених, що гарантує їм відповідний режим утримання, проте водночас під час здійснення професійних обов'язків вони зберігають статус цивільних осіб і не можуть бути об'єктом нападу [6, с. 211].

Як підкреслює О. Скутельник, аналізуючи норми I та IV Додаткових протоколів (зокрема, ст. 79) Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року «будь-який напад на журналіста, який призводить до серйозних поранень або смерті, розглядається як напад на цивільних осіб, що є військовим злочином. Такий абсолютний імунітет надається журналістам, якщо вони не беруть участь у бойових діях, створюючи міжнародний правовий механізм для захисту їхніх життів та безпеки в зонах збройних конфліктів [3; 7, с. 206].

Основоположним документом, що визначає гарантії свободи слова, є Конституція України. Стаття 34 гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Однак, в умовах воєнного стану ці права можуть бути обмежені

згідно з положеннями вищевказаної статті та статті 64 Конституції в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Разом з тим, важливо зазначити, що стаття 15 Основного закону України забороняє цензуру, що є важливою гарантією навіть у кризові періоди української державності [8].

Відзначимо, що із початком повномасштабного вторгнення правовий механізм захисту журналістів в Україні зазнав суттєвих змін. Проте в умовах воєнного стану однією з ключових проблем гарантій для працівників медіа є обмежене трактування поняття «журналіст». Наприклад, Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» визначає журналіста як «творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів» [9]. Водночас, у Рекомендації CM/Rec(2016)4 Парламентської Асамблеї Ради Європи слушно запропоновано ширше тлумачення цього поняття, включаючи «блогерів, працівників медіа спільноти (операторів, фотографів та допоміжний персонал (водіїв, перекладачів)), громадянських журналістів» та інших осіб, які також наражаються на небезпеку під час здійснення професійних обов'язків в умовах військового збройного конфлікту [10].

Специфічною гарантією в умовах воєнного стану є процедура акредитації представників медіа, яка регулюється Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 73 від 03.03.2022 року. Цей документ встановлює правила допуску журналістів до районів ведення бойових дій. У 2024 році до наказу було внесено зміни, які запровадили зонування території («зелена», «жовта», «червона» зони) для регулювання доступу медіа. У «червоній» зоні робота медіа заборонена, за винятком окремих випадків для акредитованих осіб у супроводі посадових осіб з метою фіксації злочинів російської федерації [11]. Вважаємо, що така регламентація, з одного боку, обмежує свободу пересування, а з іншого – виступає гарантією фізичної безпеки журналістів, запобігаючи їх неконтрольованому потраплянню під вогонь.

Попри наявні міжнародні та національні нормативні гарантії, статистика порушень прав журналістів різного ступеню тяжкості залишається більш, ніж тривожною. За даними Інституту масової інформації за період з лютого 2022 року по травень 2025 року Росія скоїла 836 кримінальних правопорушень щодо журналістів, в тому числі внаслідок російської агресії загинуло 106 медійників, серед яких є як військовослужбовці, так і ті, хто загинув під час виконання професійних редакційних обов'язків (12 осіб). Також згідно з даними моніторингу у списку насильницьких кримінальних правопорушень наявні 14 зникнень журналістів, 29 викрадень, 42 поранення, 30 захоплень або ж обстрілів редакцій медіа, а також 129 випадків погроз, залякувань чи переслідувань працівників медіа. Зафіксовано цілеспрямовані атаки російських військових на журналістів, обстріли автомобілів з маркуванням «PRESS», викрадення та катування медійників на окупованих територіях [12]. Такі дії кваліфікуються як воєнні злочини та грубе порушення МГП.

Хочемо зауважити, що окремою проблемою залишається ефективність розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора, у 2024 році було зареєстровано 85 кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти медійників, однак до суду передано лише 6 справ, досудове розслідування яких завершилось складенням обвинувального акту (у 2023 році таких було 7, у 2022 році – 4) [13]. Це свідчить про проблему безкарності, на яку вказують і міжнародні інституції. Зокрема, Парламентська Асамблея Ради Європи у своїх резолюціях (зокрема № 1636 (2008) Показники демократії в медіа та № 2035 (2015) Захист безпеки журналістів та свободи медіа в Європі) неодноразово закликала до проведення ефективних розслідувань та судового розгляду справ щодо нападів на журналістів як необхідної умови функціонування демократії [14; 15, с. 30].

Таким чином, гарантування прав журналіста в умовах воєнного стану в Україні базується на поєднанні міжнародних стандартів, конституційних норм та профільних

законодавчих і підзаконних нормативних актів. Ключовими елементами системи гарантій є: визнання журналістів цивільними особами під захистом МГП; процедура акредитації та супроводу в зонах бойових дій; надання акредитованим журналістам гарантій, аналогічних зі статусом військовополонених. Водночас, ще раз наголосимо, що практика реалізації цих гарантій стикається із серйозними викликами, зумовленими інтенсивністю бойових дій, системним ігноруванням норм права державою-агресором та низькою ефективністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти них, що вимагають подальшого вдосконалення механізмів захисту та реалізації.

Список використаних джерел

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція, Міжнародний документ, Положення від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 15.12.2025).
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : ООН; Конвенція, Угода, Положення [...] від 12.08.1949. Дата оновлення: 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 15.12.2025).
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : ООН; Конвенція, Проект, Угода [...] від 12.08.1949. Дата оновлення : 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 15.12.2025).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 [...] : ООН; Протокол, Міжнародний документ, Правила від 08.06.1977. Дата оновлення : 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 15.12.2025).
5. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації : Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ : «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/3/254531.pdf (дата звернення: 15.12.2025).
6. Дяченко В. І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного гуманітарного права. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 3. С. 210-214.
7. Скутельник О. Л. Регулювання міжнародно-правового статусу журналістів під час війни. *Інформація і право.* 2024. № 1(48). С. 203-209.
8. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4269 (дата звернення: 16.12.2025).
9. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. Дата оновлення : 14.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 16.12.2025).
10. Рекомендація CM / Rec (2016)4 [1] Комітету міністрів держав-членів стосовно захисту журналістики і безпеки журналістів та інших медіа учасників. *Міністерство внутрішніх справ України.* URL: https://mvs.gov.ua/uk/ministry/projekti-mvs/jevropeiska-integraciya-ukrayini/rekomendaciyi-parlamentskoyi-asambleyi-radi-jevropi/rekomendaciya-cm-rec-20164-1-komitetu-ministriv-derzav-cleniv-stosovno-zaxistu-zurnalistiki-i-bezpeki-zurnalistiv-ta-insix-media-ucasnikiv-1 (дата звернення: 16.12.2025).
11. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану : Наказ, Перелік, Порядок, Форма, Правила від 03.03.2022 від 3 березня 2022 року № 73. Дата оновлення: 17.12.2025. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1 (дата звернення: 17.12.2025).
12. 836 злочинів вчинила РФ проти журналістів та медіа в Україні три роки і три місяці повномасштабної війни. *Інститут масової інформації.* 2025. URL: https://imi.org.ua/

monitorings/836-zlochyniv-vchynyla-rf-proty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-try-roky-i-try-misyatsi-i68403 (дата звернення: 16.12.2025).

13. У 2024 році відкрито 85 справ за злочини проти журналістів, лише шість передано до суду – Офіс ГПУ. *Інститут масової інформації.* 2025. URL: https://imi.org.ua/news/u-2024-rotsi-vidkryto-85-sprav-za-zlochyny-proty-zhurnalistiv-lyshe-shist-peredano-do-sudu-ofis-gpu-i68162 (дата звернення: 14.12.2025).

14. Резолюція 1636 (2008) Показники демократії в медіа. URL: https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1636-2008-pokaznyky-demokratiyi-v-media (дата звернення: 14.12.2025) .

15. Збірник документів Ради Європи Безпека журналістів. Рада Європи, жовтень 2016 року. 52 с. URL: https://rm.coe.int/16806b5970 (дата звернення: 17.12.2025).

ДОВІДКА

видана магістранту 2 курсу факультету журналістики Запорізького національного університету **Молдовану Володимиру Івановичу** про те, що він дійсно подав статтю під назвою **«Нормативні гарантії прав журналіста в умовах військового конфлікту»** для публікації у збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (м. Переяслав, 18 лютого 2026 р.). Стаття буде опублікована 4 березня 2026 р.

Голова організаційного комітету,
кандидат історичних наук Сергій КИКОТЬ

Рис. И.1. Довідка прийняття на публікацію статті у конференції

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право /
Міжнародне право

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ГАРАНТІЙ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

УДК 341.3:[342.9:070]
DOI_____

ВОЛОДИМИР МОЛДОВАН
здобувач освіти факультету журналістики
Запорізького національного університету, Україна
v.moldovan@chnu.edu.ua
ORCID: 0009-0005-9585-8855
Наукова керівниця
ЛЮДМИЛА ЧЕРНЯВСЬКА
докторка наук із соціальних комунікацій, професорка
завідувачка кафедри журналістики
факультету журналістики
Запорізького національного університету, Україна
liudmylachern75@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1110-3174

Анотація. Стаття зосереджується на аналізі правового статусу, а також юридично гарантованих умов професійної діяльності журналістів в зонах бойових дій. Авторами не залишено поза увагою і аналіз практичних проблем реалізації таких норм в умовах щоденної діяльності медіа з передової. Дослідження є актуальним у зв'язку з гострою необхідністю наукового переосмислення компромісу між конституційними і міжнародними гарантіями свободи слова та імперативами, продиктованими цілями воєнної безпеки, особливо щодо зобов'язань України у сфері євроінтеграції.

У статті пропонується детальне вивчення взаємозв'язку між нормами та цінностями міжнародного гуманітарного права та національного законодавства щодо визначення статусу медіапрацівників у районах ведення бойових дій, зокрема, в частині розмежування категорій «військовий кореспондент» та «журналіст у небезпечному відрядженні» та критеріїв втрати цивільного імунітету через «безпосередню участь у бойових діях». Увага також приділяється питанню, чи можуть дії пропагандистів та інформаційний супровід війни вважатися частиною поняття «загальні військові зусилля», при цьому не змінюючи статусу імунітету таких осіб.

Велика частина дослідження стосується розвитку адміністративно-правових процедур доступу журналістів до лінії фронту. Розглядається ряд нормативних змін Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73, зокрема, щодо запровадження системи зонування для форматів допуску журналістів і «згладження» окремих моментів їх акредитації. Констатовано, що, попри спроби лібералізації доступу у 2022-2025 роках, механізм все ще залишається суттєво бюрократизованим, а відповідальність за безпеку своїх працівників фактично перекладено на редакції медіа.

Підкреслено наявність правової колізії у соціальному захисті постраждалих медіапрацівників та складнощі практичної реалізації окремих соціальних гарантій.

У висновках наголошується на необхідності удосконалення та диференціації правового статусу журналістів в умовах війни в Україні шляхом закріплення додаткового статусу «військового кореспондента» і форми його посвідчення. близької до міжнародних стандартів, а також усунення нормативних колізій у системі національних безпекових та соціальних гарантій працівникам медіа.

Ключові слова: правовий статус журналістів, гарантії прав журналістів, воєнний стан,

міжнародне гуманітарне право, акредитація, зонування, медіапрацівники, соціальний захист.

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE TRANSFORMATION OF THE LEGAL STATUS AND GUARANTEES OF JOURNALISTS' RIGHTS DURING THE WAR IN UKRAINE

UDC 341.3:[342.9:070]
DOI_____

VOLODYMYR MOLDOVAN
Student, Faculty of Journalism
Zaporizhzhia National University, Ukraine
v.moldovan@chnu.edu.ua
ORCID: 0009-0005-9585-8855
Scientific Supervisor
LIUDMYLA CHERNIAVSKA
Doctor of Sciences in Social Communications,
Professor Head of the Department of Journalism
Faculty of Journalism
Zaporizhzhia National University, Ukraine
liudmylachern75@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1110-3174

Abstract. The article focuses on analyzing the legal status, as well as the legally guaranteed conditions of professional activity of journalists in combat zones. The authors also address the analysis of practical implementation issues regarding such norms within the context of daily media operations at the frontline. The research is relevant due to the acute need for a scientific re-examination of the balance between constitutional and international guarantees of freedom of speech and the imperatives dictated by military security objectives, particularly concerning Ukraine's obligations in the sphere of European integration.

The article offers a detailed examination of the interrelation between the norms and values of international humanitarian law and national legislation regarding the determination of media workers' status in areas of hostilities, specifically concerning the distinction between the categories of «war correspondent» and «journalist on a dangerous assignment» as well as the criteria for the loss of civilian immunity due to «direct participation in hostilities» Attention is also paid to the question of whether the actions of propagandists and informational support of the war can be considered part of the concept of «general military effort» without altering the immunity status of such persons.

A significant part of the study concerns the development of administrative and legal procedures for journalists' access to the frontline. A series of regulatory changes to Order No. 73 of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine are reviewed, particularly regarding the introduction of a zoning system for journalist access formats and the «streamlining» of certain accreditation aspects. It is noted that, despite attempts to liberalize access in 2022–2025, the mechanism remains significantly bureaucratized, and responsibility for the safety of employees has effectively been shifted to media editorial offices.

The existence of a legal conflict regarding the social protection of injured media workers and the difficulties in the practical implementation of certain social guarantees are highlighted.

The conclusions emphasize the necessity of enhancing and differentiating the legal status of journalists during the war in Ukraine by establishing the additional status of a «war correspondent» and a form of identification aligned with international standards, as well as eliminating legislative inconsistencies within the system of national security and social guarantees for media workers.

Key words: legal status of journalists, guarantees of journalists' rights, martial law, international humanitarian law, accreditation, zoning, media workers, social protection.

В умовах триваючої з 2014 року (та повномасштабної з 2022 року) збройної агресії Російської Федерації проти України інформаційний простір трансформувався у повноцінне поле битви, де журналістика відіграє критичну роль не лише в інформуванні суспільства, але й у фіксації воєнних кримінальних правопорушень та протидії дезінформації. Ця нова реальність зумовлює необхідність комплексного аналізу підходів до регулювання правового статусу і гарантій журналістів та медіапрацівників загалом, адже традиційні правові механізми мирного часу є недостатньо ефективними для забезпечення балансу між імперативами національної безпеки та конституційними гарантіями свободи думки і слова.

Актуальність теми дослідження обумовлена нагальною потребою у науковому-практичному осмисленні як змін у правовому статусі журналістів, що здійснюють професійну діяльність в районах бойових дій з моменту початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну та запровадження воєнного стану, так і запровадження системи зонування доступу до лінії фронту, а також фізичних та соціальних гарантій захисту журналістів в умовах постійної загрози їх життю та здоров'ю. Проблема набуває особливої гостроти у світлі зобов'язань України як кандидата в члени Європейського Союзу, що вимагає від держави дотримання високих стандартів прав людини навіть в умовах екзистенційної загрози її існуванню.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці науковців, які аналізують правовий статус та гарантії діяльності журналістів, зокрема роботи К.М. Гуртової, А.О. Кабацької та А.П. Місяця, які розглядають ці категорії як систему прав, обов'язків та примусових заходів. Авторами проаналізовані деталі міжнародного правового захисту медіапрацівників під час війни на основі напрацювань О.Л. Скутельника, який підкреслює відмінність статусу незалежних журналістів та військових кореспондентів, та В.І. Дяченка, який також досліджує окремі аспекти ідентифікації журналістів в умовах війни. В той же час слід зазначити, що в аналізованих публікаціях та інших наукових доробках, які не були включені до цього дослідження практично не приділено уваги проблемі маркування журналістів позначками «PRESS» та доцільності такої вимоги в сучасних жорстоких реаліях ведення російсько-української війни. Також у зв'язку зі специфікою проблематики теми статті здійснено порівняльний аналіз значної частини міжнародних та національних правових актів і інформаційний статей в онлайн-медіа.

Проблематика дослідження зумовлює постановку наступних завдань:

1) конкретизувати правовий статус журналістів в умовах війни в України у контексті співвідношення понять «журналіст, що перебуває у небезпечному відрядженні», «військовий кореспондент» та «цивільна особа»;

2) встановити критерії розмежування між професійною діяльністю журналіста та безпосередньою участю у бойових діях, за якої імунітет від нападу та статус «цивільної особи» може бути втрачено;

3) дослідити еволюцію адміністративно-правових механізмів доступу працівників медіа до районів ведення бойових дій під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, зокрема процедури акредитації та систему зонування територій ведення бойових дій та прилеглих до них.

4) оцінити реальний стан безпеки журналістів в умовах воєнного стану в Україні, включаючи ефективність використання розпізнавальних знаків в реаліях сучасної російсько-української війни;

5) виявити недоліки реалізації національних гарантій соціального захисту журналістів, постраждалих в умовах бойових дій в Україні.

Для того, щоб краще зрозуміти сутність гарантій прав та забезпечення діяльності журналістів під час збройних конфліктів насамперед слід констатувати, що вони є невід'ємними складовими елементами поняття правового статусу. Дослідниці К.М. Гуртова та А.О. Кабацька, зокрема, пропонують трактувати поняття правового статусу особи як «систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві». [3, с. 276]. В той же час слушним

є підхід науковця А.П. Місяця, який, узагальнюючи наукові та юридичні підходи до розуміння питання проблем забезпечення правових гарантій прав людини (в тому числі і прав журналістів, як найбільш свідомої категорії осіб демократичного громадянського суспільства – *прим. авт.*), вказує, що окрім трактування їх як суто правових засобів реалізації прав та правового статусу, до поняття гарантій серед іншого слід включати і процесуальні форми їх реалізації, а також заходи примусу та стимулювання до їх законної реалізації, включаючи кримінальну та інші види юридичної відповідальності за їх порушення [13, с. 211]. Пропонуємо в подальшому розглядати проблемні аспекти забезпечення гарантій прав журналістів у умовах війни саме з такого ракурсу.

Правовий статус журналіста в умовах міжнародного збройного конфлікту визначається складною інституційно-правовою архітектурою, що поєднує норми національного законодавства та імперативи міжнародного гуманітарного права (далі по тексту – МГП). Фундаментальним принципом, який закріплений у статті 79 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08 червня 1977 року (далі по тексту – Додатковий протокол I), є визнання журналістів, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях у районах активного збройного конфлікту, цивільними особами [4]. Цей статус надає їм імунітет від нападів, за умови, що вони не вчиняють дій, несумісних зі статусом цивільної особи, тобто не беруть безпосередньої участі у бойових діях [5, с. 212]. Тобто, будь-який навмисний напад на журналіста, що призводить до його загибелі або поранення, за нормами МГП кваліфікується як воєнний злочин, пов’язаний з нападом на цивільне населення [9].

Вищевказану категорію можна охарактеризувати як «незалежних журналістів». Водночас, як підкреслює у своїй науковій статті О.Л. Скутельник, норми МГП виокремлюють також специфічну категорію «військових кореспондентів» (war correspondents), які отримали офіційний дозвіл супроводжувати збройні сили, але не є їхніми комбатантами. Особливістю цієї категорії журналістів в умовах війни є те, що у разі потрапляння в полон такі особи мають статус військовополонених, який гарантує їм відповідний режим утримання та захист згідно з положеннями ст. 4 А (4) Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (далі по тексту – Третя Женевська конвенція) [7; 27, с. 205].

Варто вказати, що прес-карта журналіста, акредитованого в Україні, згідно Рекомендацій журналістам щодо організації роботи на військових об’єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану, складених Управлінням зв’язків з громадськістю ЗСУ, відповідає по суті своїй «посвідченню журналіста, який перебуває в небезпечному відрядженні», можливість видачі якого передбачена I Додатковим протоколом, тобто не надає особливого статусу працівнику медіа як особі, яка «йде за збройними силами», і зразок посвідчення якої (в тому числі для видачі воєнним кореспондентам), визначений Третьою Женевською конвенцією у пункті А Додатку IV. Зокрема, у затвердженому зразку прес-карти, на відміну від такого посвідчення не міститься даних про те що її власник «іде за збройними силами як…» та значної кількості інформації, що дає змогу точно ідентифікувати особу власника (зріст, вага, очі, волосся, група крові, релігія та ін.) [4; 7; 25, с. 4].

Тобто, підсумовуючи, слід визнати, що українські та іноземні, навіть акредитовані, медійники, які висвітлюють події безпосередньо з районів ведення бойових дій російсько-української війни, згідно українського законодавства можуть розраховувати тільки на захист у статусі цивільного населення. Можливості ж отримати ж передбачений нормами МГП статус військового кореспондента певного роду військ чи, наприклад, військової частини Збройних сил України або користуватись гарантіями військовополоненого при потраплянні в полон у них немає, що водночас як позбавляє журналістів ряду додаткових гарантій, так і частково усуває ризик бути звинуваченим військами противника у шпигунстві або ж диверсійній роботі.

Таким чином, основи визначення правового статусу журналістів та іншого медіа-персоналу в умовах війни здійснюється через категорію «цивільної особи», яка нормами МГП формулюється через негативне визначення стосовно комбатантів. Відповідно до Тлумачних вказівок щодо поняття прямої участі у військових діях згідно з МГП, виданих Міжнародним

комітетом Червоного хреста (далі по тексту – Тлумачні вказівки МКЧХ) для цілей принципу розрізнення у міжнародному збройному конфлікті «всі особи, які не є ні членами збройних сил сторони конфлікту, ні учасниками *levée en masse* (народного ополчення), є цивільними особами» [31, с. 20]. Отже, журналісти, чия професійна діяльність полягає у зборі, обробці та поширенні інформації, автоматично підпадають під визначення цивільних осіб, оскільки їхні функції не передбачають членства у збройних формуваннях. Як зазначено в документі стосовно цивільних співробітників та підрядників, «поки вони не включені до складу збройних сил, приватні підрядники та цивільні співробітники не перестають бути цивільними особами просто тому, що вони супроводжують збройні сили або виконують функції, відмінні від ведення воєнних дій, які традиційно виконувалися б військовим персоналом» [31, с. 39], навіть враховуючи, що все та ж ст. 4 А (4) Третьої Женевської конвенції надає їм можливість отримання статусу військовополонених [7].

Тлумачні вказівки МКЧХ також прямо відносить до цієї категорії осіб, що займаються ідеологічною інформаційною роботою, зазначаючи, що «вербувальники, тренери, фінансисти та пропагандисти можуть постійно сприяти загальним військовим зусиллям сторони конфлікту, але вони не є членами організованої збройної групи [...] якщо їхня функція додатково не включає діяльність, що становить пряму участь у воєнних діях» [31, с. 34]. Тут хочемо наголосити, що це положення має фундаментальне значення для визначення статусу журналістів-пропагандистів або медіа-працівників, ангажованих однією зі сторін конфлікту. Незалежно від ідеологічного змісту їхньої роботи чи ступеня наближеності до військового командування, вони залишаються цивільними особами, відмінними від комбатантів, оскільки їхня роль обмежується підтримкою загальних військових зусиль, а не виконанням бойових завдань. Більшість журналістських матеріалів впливають на супротивника опосередковано – через зміну громадської думки, політичний тиск або психологічний вплив, що є класичним прикладом непрямої каузальності.

Проте в наукових та практичних цілях все-таки важливо визначити межу, яка розділяє правовий статус журналіста як цивільної особи на період до безпосередньої участі в бойових діях та як комбатанта після. На основі аналізу норм МГП та практики їх застосування можна встановити концептуальне розмежування між поняттями «безпосередньої участі у бойових діях» та діяльністю, що можна охарактеризувати як «загальні військові зусилля» або «діяльність, що підтримує війну». Зокрема, до категорії діяльності, що підтримує війну, Тлумачні вказівки МКЧХ відносять «політичну, економічну або медійну діяльність, що підтримує загальні військові зусилля (наприклад, політична пропаганда)», при цьому уточнюючи, що «діяльність, що підтримує війну, також включає діяльність, яка лише підтримує або нарощує здатність заподіювати [...] шкоду», але не завдає її безпосередньо [31, с. 51, 52]. Оскільки журналістська робота зазвичай спрямована на інформаційну підтримку спроможності сторони вести війну, а не на фізичне знищення живої сили чи техніки супротивника, вона не досягає порогу, необхідного для втрати цивільного імунітету і прямого військового нападу.

В той же час, це положення не суперечить можливості і необхідності притягнення таких медіа і їх працівників до відповідальності за зміст їхньої пропагандистської діяльності, яка в сучасних реаліях російсько-української війни часто набуває однієї із форм гібридної війни на інформаційному полі. Як приклад можна навести юридичний прецедент щодо рішення Ради Європейського Союзу стосовно «вепонізації» (перетворення на зброю) медіа, прийняте після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, результатом чого стало накладення санкцій у вигляді позбавлення ліцензії на мовлення російських пропагандистських каналів Russia Today та Sputnik в більшості країн Європи, яке навіть після його оскарження залишилось чинним. 27 липня 2022 року Велика палата Загального Суду Європейського Союзу постановила, що такі обмежувальні заходи є сумісними зі свободою вираження поглядів, закріпленими у ст. 11 Хартії Європейського Союзу про основоположні права, оскільки вони є тимчасовими, оборотними та пропорційними загрозі, яку становить «систематична пропаганда», що використовується для виправдання та підтримки збройної

агресії [30].

В той же час для втрати журналістом правового захисту від прямого військового нападу необхідна конкретна дія, яка повинна відповідати трьом сукупним критеріям: 1) досягати необхідного «порогу шкоди» (негативний вплив на військові операції), 2) мати «прямий причинно-наслідковий зв'язок» зі шкодою та 3) характеризуватися наявністю «воєнного зв'язку» (бути спеціально розробленою для підтримки однієї сторони на шкоду іншій) [31, с. 46]. Документ наводить показовий приклад, який є надзвичайно релевантним для розуміння меж дозволеної поведінки медіа-персоналу: «передача тактичної розвідувальної інформації для нападу». Уявімо до прикладу, неозброєну цивільну особу, яка за родом діяльності здійснює постійні репортажі з передової лінії фронту, володіючи при цьому доволі великим масивом інформації про військові об'єкти та оперативну тактичну обстановку, проте в конкретний момент часу сидить у кафе та використовує радіоприймач або мобільний телефон для передачі тактичних розвідувальних даних, які їй відомі, атакуючим військово-повітряним силам однієї зі сторін військового конфлікту. Ймовірно, ця особа повинна вважатися такою, що бере безпосередню участь у воєнних діях. Це означає, що якщо журналіст виходить за межі професійного інформування громадськості і починає передавати в реальному часі координати військових об'єктів, коригувати артилерійський вогонь або повідомляти про переміщення підрозділів з метою сприяння їх знищенню, він фактично стає частиною системи вогневого ураження. У такому випадку його імунітет тимчасово призупиняється, і він стає легітимною військовою ціллю на час виконання цих дій.

Важливо підкреслити, що у випадку цивільних осіб, в тому числі журналістів, втрата захисту та гарантій ненападу діє за принципом «дверей, що обертаються» (revolving door): захист призупиняється лише на той час, поки триває конкретний акт участі у бойових діях, включаючи етапи підготовки та реалізації [31, с. 70-71]. Після припинення такої діяльності особа відновлює свій правовий статус захищеної цивільної особи, хоча і може підлягати кримінальному переслідуванню за національним законодавством. Зокрема в Україні, подібні дії можуть підпадати під кваліфікацію одразу за декількома статтями Кримінального кодексу України (далі по тексту – КК України): «Державна зрада» (ст. 111), «Шпигунство» (ст. 114), «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ст. 114-2) [11].

На національному рівні базові положення правового статусу, обмеження та гарантії прав медіа та журналістів під час війни встановлюються Конституцією України [10], Законами України «Про медіа» [21], «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» (далі по тексту – Закон «Про державну підтримку медіа») [19], «Про правовий режим воєнного стану» [24], а також Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (далі по тексту – Указ № 64/2022) [18] та Наказом Головнокомандувача ЗСУ «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та медіа на час дії правового режиму воєнного стану від 03 березня 2022 року № 73 (далі по тексту – Наказ № 73) [22].

Зокрема, положення ст. 34 Конституції України, гарантують кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [10]. Однак, в умовах правового режиму воєнного стану вступають у дію положення ч. 1-2 ст. 20 Закону «Про правовий режим воєнного стану», ст. 64 Конституції, а також ст. 3 Указу № 64/2022, які передбачають можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, зокрема передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції, в інтересах національної безпеки та територіальної цілісності [10; 18; 24].

Такі обмеження конкретизовані, зокрема, як у об'єктивно необхідному в умовах війни «Переліку інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану», затвердженого

Додатком 2 до Наказу Головнокомандувача Збройних Сил України від 03 лютого 2024 № 51, так і в необхідних, але доволі суперечливих в моменти їх фактичної реалізації нормах абзаців 11-12 Додатку 4 до Наказу № 73 («Правила роботи представника медіа у районі ведення бойових дій») щодо обов'язку журналіста «по завершенню роботи на військових об'єктах, за вимогою передавати визначеній особі електронні та матеріальні носії з фото- та відеоматеріалами для перевірки на предмет наявності інформації, яка не підлягає розголошенню», а «у разі наявності інформації, яка не підлягає розголошенню, на вимогу представника служби зв'язків з громадськістю (прес-служби) або іншої уповноваженої особи видалити таку інформацію з електронного носія» [22]. По суті в таких нормах нами вбачається наявність інституту вибіркової військової цензури, оскільки на практиці в умовах реальних бойових дій та постійної загрози OSINT-розвідки противника практично неможливо виключити суб'єктивний фактор розсуду пресофіцера щодо інформації, яка підлягатиме видаленню в конкретній ситуації.

Також в даному випадку хочемо відмітити проблему суперечності вищевказаних норм із положеннями ст. 15 Конституції України, яка забороняє цензуру та не підлягає обмеженню навіть в умовах воєнного стану, що створює певну правову колізію між необхідністю контролю за інформаційним простором (наприклад, через вищевказаний інститут військової цензури або попереднього узгодження матеріалів) та конституційною забороною цензури як явища [10; 18; 24].

Окремого детального аналізу потребує адміністративно-правовий режим доступу журналістів до районів ведення бойових дій, який регулюється Наказом № 73. Цей документ пройшов складний шлях еволюції від жорстких заборон до спроб лібералізації та впорядкування процедур. Початкові редакції та практика застосування наказу у 2022 році викликали гострі конфлікти, найбільш резонансним з яких стало масове скасування акредитацій журналістів провідних світових та українських медіа (CNN, Sky News, Hromadske) за ранні репортажі зі звільненого Херсона у листопаді 2022 року без попереднього погодження з військовими, коли діяла тимчасова заборона на медійну діяльність в деокупованому місті у зв'язку з проведенням стабілізаційних заходів [1].

Реагуючи на наступну системну критику з боку медіа (спільнота Медіарух, міжнародна неурядова правозахисна організація «Репортери без кордонів») щодо надмірного обмеження роботи медіа, браку достатньої кількості пресофіцерів, які можуть супроводжувати групи журналістів у своїх зонах відповідальності та занадто коротких строків акредитації та вибіркових методів її позбавлення [14; 26], декількома послідовними наказами командування ЗСУ були внесені суттєві зміни до Наказу № 73, покликані, насамперед, запровадити чіткішу систему зонування території. Згідно з оновленими правилами, зона ведення бойових дій поділяється на три кольорові зони. У «червоній» зоні робота акредитованих представників медіа заборонена, однак, як виняток, може бути дозволена у супроводі відповідних посадових осіб з метою фіксації злочинів РФ за клопотанням Міноборони або Генштабу. У «жовтій» зоні дозволяється робота акредитованих журналістів у супроводі пресофіцера виключно у межах маршруту, погодженого командувачем угруповання військ, за винятком громадських місць, до яких і так є вільний доступ цивільного населення. «Зелена» ж зона відкрита для вільного доступу та роботи акредитованих медійників без додаткових дозволів [22]. Також було подовжено термін дії прескарти з 6 до 12 місяців, що спростило логістику для редакцій, та, що важливо, вилучено пункт 1.10, який раніше дозволяв військовим припиняти роботу журналіста під приводом «загрози його життю та здоров'ю», що часто використовувалося як інструмент необґрунтованої цензури [6].

Варто визнати слушною позицію О.В. Ніцевич, яка наголошує, що будь-яка процедура акредитації працівників медіа має відповідати наступним принципам: 1) добровільності; 2) відкритості; 3) безоплатності; 4) справедливості та 5) рівності [НІЦЕВИЧ, с. 68]. В той же час Наказ № 73 містив норму про можливість відмови в акредитації журналісту у разі «наявності підстав вважати надання акредитації […] недоцільною», до того ж із можливістю для уповноважених суб'єктів офіційно вибірково відмовитися пояснювати причини такої відмови

(абзац третій пункту 4 Наказу № 73 в редакції від 03 жовтня 2022 року [23]), що точно не сприяло рівномірній реалізації принципів відкритості, справедливості та рівності процедури. В наступних редакціях Наказу під впливом постійної критики медіаспільноти частина щодо відсутності пояснень причин відмови була виключена, що безумовно стало правильним кроком в усіх аспектах.

Вищевказані процедури акредитації, поетапного допуску до інформації в районах ведення бойових дій та часткової військової цензури без сумніву можна визначити окремими елементами державного контролю за діяльністю медіа, і, на перший погляд, вони носять скоріше негативний характер щодо забезпечення свободи думки і слова. Проте, як слушно наголошують В.І. Кузава та Н.А. Литвин не слід забувати і однозначно позитивні аспекти такого інституту, зокрема: 1) моніторинг інформаційного простору з точки зору його об'єктивності та захищеності від дезінформації і фейкових новин; 2) захист національних інтересів від цілеспрямованої ворожої пропаганди, 3) захист інститутів громадянського суспільства від маніпулятивних та інформаційно-психологічних атак; 4) сприяння утриманню стану стабільності та спокою у суспільстві країни, що перебуває у стані війни [12, с. 313-314].

В той же час, незважаючи на певні позитивні зрушення у регулюванні доступу до інформації з фронту, загальна ситуація з безпекою журналістів при роботі в умовах бойових дій та ефективністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти них, залишається критичною. За даними Інституту масової інформації, за період з початку повномасштабного вторгнення до кінця 2025 року російські військові скоїли понад 870 кримінальних правопорушень проти журналістів та медіа в Україні. Внаслідок російської агресії загинув 121 медіапрацівник, з яких 15 – безпосередньо під час здійснення журналістської діяльності [8].

Під час повномасштабного вторгнення зафіксовано нову загрозливу тенденцію – цілеспрямовані атаки російських військ на журналістів, в тому числі за допомогою бойових дронів у прифронтових зонах, постраждалими від яких стали, зокрема, український продюсер італійського друкованого видання La Repubblica Богдан Бітік [29], воєнна кореспондентка телеканалу Freedom Альона Грамова та оператор Євген Кармазін [28], французький фотожурналіст Антоні Лаллікан [17], медіапрацівники німецького видання Die Welt: продюсер Іван З., оператор Ібрагім Набер та репортер Віктор Лисенко [2], а також багато інших.

При тому в усіх вищевказаних зафіксованих кейсах нападу російських військ, окремо наголошується, що постраждалі працівники медіа були чітко позначені як журналісти та мали засоби індивідуального захисту, включаючи шоломи та захисні бронежилети без форменного військового одягу, проте з чітким маркуванням «ПРЕСА» або ж «PRESS». Це й не дивно, адже такий обов'язок журналіста, передбачений в абзаці 8 пункту 3 Правилах роботи представника медіа у районі ведення бойових дій (Додаток 4 до Наказу № 73) є буквально умовою збереження акредитації [22].

Проте у зв'язку з цим постає практичне питання про те, чи є такі засоби ефективною гарантією безпеки медіапрацівників під час репортажів з передової. На нашу думку, відповідь на це питання однозначно негативна. У зв'язку з цим також вважаємо потенційно малоефективною пропозицію В.І. Дяченка щодо надання додаткового особливого статусу журналістам, про який би водночас сигналізувала «нарукавна пов'язка з відмітним знаком для того, щоб його можна було розпізнати на відстані» [5, с. 212], з чим в цілому згоден і сам дослідник, оскільки в сучасних реаліях війни норми МГП державою-агресором часто ігноруються, та подібна ідентифікація може скоріше слугувати небезпечним фактором для життя та здоров'я журналістів, аніж навпаки.

Також окремо хочеться підкреслити ще один проблемний аспект реалізації соціального захисту журналістів в умовах війни в Україні, інструментом якого, зокрема, виступає механізм надання одноразової грошової компенсації згідно положень Постанови Кабінету Міністрів України № 776 від 02 листопада 2016 року (далі по тексту – Постанова № 776). Згідно з положеннями пункту 3 цього документа, у випадках загибелі журналіста під час виконання службових обов'язків у районах бойових дій або отримання ним поранення, що спричинило

інвалідність, держава гарантує фінансове відшкодування. Зокрема, передбачено виплату 100 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб (станом на 2026 рік це сума у розмірі 332 800 грн.), членам сім'ї загиблого (або, за їх відсутності чи відмови, батькам та утриманцям в рівних частках), тоді як у разі травмування (контузії, поранення чи каліцтва) самому журналісту виплачується сума до 50 прожиткових мінімумів (у 2026-му році – до 166 400 грн.) [20]. Водночас аналіз чинного законодавства виявляє певну правову колізію, оскільки зміни до Закону України «Про державну підтримку медіа», датовані 2022 роком, імперативно встановлюють розмір відшкодування за поранення журналіста на рівні фіксованих 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [19]. Це створює неузгодженість між нормативно-правовими актами, оскільки закон оперує конкретною сумою, тоді як підзаконний акт пропонує диференційований підхід залежно від тяжкості ушкоджень. Як зазначено в абзаці 2 пункту 7 Постанови № 776, «під час визначення розміру грошової допомоги для її виплати у разі поранення (контузії, травми або каліцтва) журналіста, що заподіяні йому під час виконання ним професійних обов'язків, комісія враховує ступінь втрати професійної працездатності (у відсотках), зазначений у довідці медико-соціальної експертної комісії або витягу з рішення експертної команди з оцінювання повсякденного функціонування особи» [20], що вказує на складність практичної реалізації виплат через правову колізію в нормативному регулюванні.

Окрім того, слід вказати, що за даними пресслужби Міністерства культури до 2026 року фінансування програми таких виплат взагалі не проводилось, а жодних заявок від медіапрацівників чи їх родичів не надходило. Прогресом в реалізації цих соціальних гарантій стане перше реальне відшкодування одноразової допомоги батьку загиблої в російському полоні журналістки Вікторії Рощиної, оскільки в 2026 році на реалізацію програми в українському бюджеті передбачено 500 тисяч гривень [16]. Проте хочемо звернути увагу, що з урахуванням вказаних коштів, встановленими законом розмірами допомоги та врахуванням потенційної кількості постраждалих заявників, реальне продовження застосування такої форми соціального захисту журналістів без додаткового фінансування залишається під питанням.

Окремий аспект проблеми стосується розподілу відповідальності за гарантії безпеки життя та здоров'я журналістів, яка Наказом № 73 по суті повністю покладається безпосередньо на редакційні колективи. Військове командування чітко декларує обмеженість своїх зобов'язань, наголошуючи, що Сили оборони не несуть відповідальності за безпеку представників медіа в зоні конфлікту, проте гарантують надання першої медичної допомоги та здійснення евакуаційних заходів у разі отримання поранення, але тільки «за наявності реальної можливості» [22]. Вважаємо, що така нормативна позиція потребує нагальних змін та не витримує критики.

Висновки. Виходячи з поданого нами комплексного аналізу проблем реалізації правового статусу та гарантій прав журналістів щодо здійснення професійних обов'язків в умовах війни пропонуємо наступне:

1. Нагальною потребою вбачається включення у національне законодавство, зокрема до Закону України «Про медіа» та Наказу № 73, інституту спеціалізованої медійної акредитації у статусі військового кореспондента. Формат акредитаційної прескарти, який застосовується в українських реаліях війни на момент початку 2026 року відповідає статусу «журналіста, що перебуває у небезпечному відрядженні» та закріплює за медійником лише статус імунітету як цивільної особи, що є недостатнім в умовах високої інтенсивності бойових дій. Для забезпечення гарантій отримання статусу військовополоненого у разі захоплення противником, форма посвідчення має бути приведена у повну відповідність до вимог Додатку IV A до Третьої Женевської конвенції або ж введено додатковий формат іншого посвідчення.

2. Декларативне усунення військового командування в Наказі № 73 від відповідальності за життя та здоров'я журналістів суперечить логіці роботи медіа в зонах бойових дій під безпосереднім супроводом пресофіцерів ЗСУ. Тому доцільно нормативне закріпити в Наказі № 73 принцип спільної відповідальності за життя та здоров'я

медіапрацівника, поділивши його солідарно між редакцією медіа та Силами оборони України на час супроводу, згідно з яким військовослужбовці зобов'язуються вживати вичерпних заходів безпеки та мінімізації ризиків, за винятком порушення журналістом встановлених правил безпеки та акредитації.

3. Важливим кроком у вдосконаленні системи гарантій соціального захисту має стати усунення правової колізії між Законом України «Про державну підтримку медіа…» та Постановою Кабінету Міністрів України № 776. Необхідно ініціювати внесення змін до пункту 3 урядової постанови з метою усунення прогалини, що ускладнює практичну реалізацію гарантованого державою права на компенсацію постраждалому журналісту у належному йому за законом повному розмірі відшкодування.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ:

1. Богданьок О. Журналістів позбавили акредитації за репортажі з Херсона. Медійники вимагають її повернути. *Суспільне новини.* URL: https://suspilne.media/316270-zurnalistiv-pozbavili-akreditacii-za-reportazi-z-hersona-medijniki-vimagaut-ii-povernuti/ (дата звернення: 15.01.2026).
2. Горон Д. Журналісти німецького видання Die Welt постраждали через атаку російського дрона на Дніпропетровщині. *Детектор медіа*. URL: https://detector.media/infospace/article/245207/2025-10-28-zhurnalisty-nimetskogo-vydannya-die-welt-postrazhdaly-cherez-ataku-rosiyskogo-drona-na-dnipropetrovshchyni/ (дата звернення: 25.01.2026).
3. Гуртова К. М., Кабацька А. О. Правовий статус людини і громадянина в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.)*. МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С 276-277. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17116 (дата звернення: 15.12.2025).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 [...] : ООН ; Протокол, Міжнародний документ, Правила від 08.06.1977. Дата оновлення : 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 18.12.2025).
5. Дяченко В. І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного гуманітарного права. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 210-214. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2023.42 (дата звернення: 19.12.2025).
6. Дячук К., Романюк О. Зміни до наказу № 73: лібералізація зон, безпека журналістів, новий перелік нерозголошення. *Інститут масової інформації*. 07 лютого 2024 р. URL: https://imi.org.ua/monitorings/zminy-do-nakazu-73-liberalizatsiya-zon-bezpeka-zhurnalistiv-novyj-perelik-nerozgoloshennya-i59034 (дата звернення: 05.01.2026).
7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : ООН; Конвенція, Угода, Положення [...] від 12.08.1949. Дата оновлення: 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення : 21.12.2025).
8. З початку повномасштабної війни Росія скоїла 870 злочинів проти журналістів і медіа в Україні – IMI. *Детектор медіа*. URL: https://detector.media/infospace/article/246574/2025-12-24-z-pochatku-povnomasshtabnoi-viyny-rosiya-skoila-870-zlochyniv-proty-zhurnalistiv-i-media-v-ukraini-imi/ (дата звернення: 26.01.2026).
9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : ООН; Конвенція, Проект, Угода [...] від 12.08.1949. Дата оновлення : 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 20.12.2025).
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 15.12.2025).
11. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001

№ 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 18.12.2025).

12. Кузава В. І., Литвин Н. А. Державний контроль за діяльністю медіа під час воєнного стану : проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 312-315. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/76 (дата звернення: 20.01.2026).

13. Місяць А. П. Проблемні аспекти реалізації в Україні юридичних гарантій забезпечення прав людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. Голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород, 2024. Т. 1. Вип. 82. С. 209-214. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.31 (дата звернення: 07.01.2026).

14. Надмірні обмеження роботи журналістів в Україні неприпустимі – заява. *Інститут масової інформації.* URL: https://imi.org.ua/news/nadmirni-obmezhennya-roboty-zhurnalistiv-v-ukrayini-neprypustymi-zayava-i51568 (дата звернення: 25.12.2025).

15. Ніцевич О. В. Процедура акредитації як юридична гарантія професійної діяльності журналістів в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип.5. С. 66-70. DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.13 (дата звернення: 27.12.2025).

16. Пилипенко М. Батько Вікторії Рощиної отримає виплату вже цього року. *Детектор медіа.* URL: https://detector.media/community/article/246307/2025-12-13-batko-viktorii-roshchynoi-otrymaie-vyplatu-vzhe-tsogo-roku-tetyana-berezhna/ (дата звернення: 15.01.2026).

17. Підсумки стану свободи слова в Україні у 2025 році : 130 порушень, більшість з яких вчинила РФ. *Інститут масової інформації*. 2026. URL: https://imi.org.ua/monitorings/pidsumky-stanu-svobody-slova-v-ukrayini-u-2025-rotsi-130-porushen-bilshist-z-yakyh-vchynyla-rf (дата звернення: 03.01.2026).

18. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 05.01.2026).

19. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80/ed20260120#Text (дата звернення: 18.12.2025).

20. Про затвердження Порядку виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або поранення (контузії, травми або каліцтва) журналіста під час виконання ним професійних обов'язків : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2016 № 776. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776-2016-п (дата звернення: 26.12.2025).

21. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 (дата звернення: 17.12.2025).

22. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану : Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 03.03.2022 № 73. Дата оновлення : 17.01.2025. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1 (дата звернення: 17.12.2025).

23. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану : Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 03.03.2022 № 73 в редакції від 03.10.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/
MUS36785?an=1&ed=2022_10_03 (дата звернення: 17.12.2025).

24. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 22.12.2025).

25. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану. Управління зв'язків з громадськістю Збройних Сил України ; полковник Б. Сеник. Київ, 2024. 22 с. URL: https://www.mil.gov.ua/content/zmi/rekomendacii_dlia_ZMI_new24.pdf (дата звернення: 16.12.2025).

26. «Репортери без кордонів» щодо зонування : Закликаємо зняти обмеження для журналістів. *Інститут масової інформації.* URL : https://imi.org.ua/news/reportery-bez-kordoniv-shhodo-zonuvannya-zaklykayemo-znyaty-obmezhennya-dlya-zhurnalistiv-

i51573 (дата звернення: 10.01.2026).

27. Скутельник О. Л. Регулювання міжнародно-правового статусу журналістів під час війни. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 203-209. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300823 (дата звернення: 27.12.2025).

28. Троян В. У Краматорську від російського удару загинули журналістка та оператор телеканалу Freedom (оновлено). *Інститут масової інформації.* URL: https://imi.org.ua/news/u-kramatorsku-vid-rosijskogo-udaru-zagynuly-zhurnalistka-ta-operator-telekanalu-freedom (дата звернення: 15.01.2026).

29. Український продюсер La Repubblica Богдан Бітік загинув у Херсоні внаслідок російської атаки. *Інститут масової інформації.* URL: https://imi.org.ua/news/ukrayinskyj-prodyuser-la-repubblica-bogdan-bitik-zagynuv-u-hersoni-vnaslidok-rosijskoyi-ataky-i52405/ (дата звернення: 12.01.2026).

30. EUR-Lex, Judgment of the General Court (Grand Chamber) of 27 July 2022. RT France v Council of the European Union. Case T-125/22. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62022TJ0125 (дата звернення: 15.12.2025).

31. ICRC, Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, Geneva, May 2009. 88 p. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf (дата звернення: 15.12.2025).

REFERENCES

1. Bohdaniok, O. (2022). Zhurnalistiv pozbavyli akredytatsii za reportazhi z Khersona. Mediinyky vymahaiut yii povernuty [Journalists were deprived of accreditation for reports from Kherson. Media workers demand its return]. *Suspilne novyny*. Retrieved from: https://suspilne.media/316270-zurnalistiv-pozbavili-akreditacii-za-reportazi-z-hersona-medijniki-vimagaut-ii-povernuti/ [in Ukrainian].

2. Horon, D. (2025). Zhurnalisty nimetskoho vydannia Die Welt postrazhdaly cherez ataku rosiiskoho drona na Dnipropetrovshchyni [Journalists of the German publication Die Welt suffered due to a Russian drone attack in the Dnipropetrovsk region]. *Detector media*. Retrieved from: https://detector.media/infospace/article/245207/2025-10-28-zhurnalisty-nimetskogo-vydannya-die-welt-postrazhdaly-cherez-ataku-rosiyskogo-drona-na-dnipropetrovshchyni/ [in Ukrainian].

3. Hurtova, K. M., & Kabatska, A. O. (2021). Pravovyi status liudyny i hromadianyna v Ukraini [Legal status of a person and citizen in Ukraine]. *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy: tezy dopovidei X Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Modern problems of legal, economic and social development of the state: abstracts of the X International Scientific and Practical Conference] (Kharkiv, November 19, 2021). Kharkiv: KhNUVS, 276-277. Retrieved from: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17116 [in Ukrainian].

4. Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I) [Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)]. (1977). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].

5. Diachenko, V. I. (2023). Zabezpechennia zakhystu zhurnalistiv pid chas zbroinykh konfliktiv normamy mizhnarodnoho humanitarnoho prava [Ensuring the protection of journalists during armed conflicts by norms of international humanitarian law]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Law Review of Kyiv University of Law], 3, 210-214. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2023.42 [in Ukrainian].

6. Diachuk, K., & Romaniuk, O. (2024). Zminy do nakazu No 73: liberalizatsiia zon, bezpeka zhurnalistiv, novyi perelik nerozholoshennia [Changes to Order No. 73: liberalization of zones, safety of journalists, new list of non-disclosure]. *Institute of Mass Information*. Retrieved from: https://imi.org.ua/monitorings/zminy-do-nakazu-73-liberalizatsiya-zon-bezpeka-zhurnalistiv-novyj-

perelik-nerozgoloshennya-i59034 [in Ukrainian].

7. Zhenevska konventsiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War]. (1949). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian].

8. Z pochatku povnomasshtabnoi viiny Rosiia skoila 870 zlochyniv proty zhurnalistiv i media v Ukraini – IMI [Since the beginning of the full-scale war, Russia has committed 870 crimes against journalists and media in Ukraine – IMI]. (2025). *Detector media*. Retrieved from: https://detector.media/infospace/article/246574/2025-12-24-z-pochatku-povnomasshtabnoi-viyny-rosiya-skoila-870-zlochyniv-proty-zhurnalistiv-i-media-v-ukraini-imi/ [in Ukrainian].

9. Konventsiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny [Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War]. (1949). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada Ukrainy (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada Ukrainy (2001). Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text [in Ukrainian].

12. Kuzava, V. I., & Lytvyn, N. A. (2024). Derzhavnyi kontrol za diialnistiu media pid chas voiennoho stanu: problemy ta perspektyvy [State control over media activity during martial law: problems and prospects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Juridical Scientific and Electronic Journal], 5, 312-315. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/76 [in Ukrainian].

13. Misiats, A. P. (2024). Problemni aspekty realizatsii v Ukraini yurydychnykh harantii zabezpechennia prav liudyny i hromadianyna [Problematic aspects of the implementation of legal guarantees of human and civil rights in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law], 1(82), 209-214. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.31 [in Ukrainian].

14. Institute of Mass Information. (n.d.). Nadmirni obmezhennia roboty zhurnalistiv v Ukraini neprypustymi – zaiava [Excessive restrictions on journalists' work in Ukraine are unacceptable – statement]. Retrieved from: https://imi.org.ua/news/nadmirni-obmezhennya-roboty-zhurnalistiv-v-ukrayini-neprypustymi-zayava-i51568 [in Ukrainian].

15. Nitsevych, O. V. (2023). Protsedura akredytatsii yak yurydychna harantiia profesiinoi diialnosti zhurnalistiv v Ukraini [Accreditation procedure as a legal guarantee of journalists' professional activity in Ukraine]. *Juris Europensis Scientia*, 5, 66-70. DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.13 [in Ukrainian].

16. Pylypenko, M. (2025). Batko Viktorii Roshchynoi otrymaie vyplatu vzhe tsoho roku [Viktoria Roshchyna's father will receive payment this year]. *Detector media*. Retrieved from: https://detector.media/community/article/246307/2025-12-13-batko-viktorii-roshchynoi-otrymaie-vyplatu-vzhe-tsogo-roku-tetyana-berezhna/ [in Ukrainian].

17. Institute of Mass Information. (2026). Pidsumky stanu svobody slova v Ukraini u 2025 rotsi: 130 porushen, bilshist z yakykh vchynyla RF [Results of the state of freedom of speech in Ukraine in 2025: 130 violations, most of which were committed by the Russian Federation]. Retrieved from: https://imi.org.ua/monitorings/pidsumky-stanu-svobody-slova-v-ukrayini-u-2025-rotsi-130-porushen-bilshist-z-yakyh-vchynyla-rf [in Ukrainian].

18. President of Ukraine (2022). Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the imposition of martial law in Ukraine]: Decree No. 64/2022. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text [in Ukrainian].

19. Verkhovna Rada Ukrainy (1997). Pro derzhavnu pidtrymku media, harantii profesiinoi diialnosti ta sotsialnyi zakhyst zhurnalista [On state support of media, guarantees of professional activity and social protection of a journalist]: Law of Ukraine No. 540/97-VR. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80/ed20260120#Text [in Ukrainian].

20. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). Pro zatverdzhennia Poriadku vyplaty odnorazovoi hroshovoi dopomohy u razi zahybeli (smerti) abo poranennia (kontuzii, travmy abo kalistva) zhurnalista pid chas vykonannia nym profesiinykh oboviazkiv [On approval of the Procedure for

payment of one-time financial assistance in case of death or injury (concussion, trauma or mutilation) of a journalist during the performance of professional duties]: Resolution No. 776. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776-2016-п [in Ukrainian].

21. Verkhovna Rada Ukrainy (2022). Pro media [On Media]: Law of Ukraine No. 2849-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 [in Ukrainian].

22. Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine (2022). Pro orhanizatsiiu vzaiemodii mizh Zbroinymy Sylamy Ukrainy, inshymy skladovymy syl oborony ta predstavnykamy media na chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu [On the organization of interaction between the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces and media representatives during the legal regime of martial law]: Order No. 73. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1 [in Ukrainian].

23. Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine (2022). Pro orhanizatsiiu vzaiemodii mizh Zbroinymy Sylamy Ukrainy, inshymy skladovymy syl oborony ta predstavnykamy zasobiv masovoi informatsii na chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu [On the organization of interaction between the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces and representatives of the mass media during the legal regime of martial law]: Order No. 73 (edited on 03.10.2022). Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1&ed=2022_10_03 [in Ukrainian].

24. Verkhovna Rada Ukrainy (2015). Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]: Law of Ukraine No. 389-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text [in Ukrainian].

25. Senyk, B. (2024). Rekomendatsii zhurnalistam shchodo orhanizatsii roboty na viiskovykh obiektakh ta v raionakh boiovykh dii v umovakh voiennoho stanu [Recommendations to journalists on organizing work at military facilities and in combat zones under martial law]. Kyiv: Department of Public Relations of the Armed Forces of Ukraine. Retrieved from: https://www.mil.gov.ua/content/zmi/rekomendacii_dlia_ZMI_new24.pdf [in Ukrainian].

26. Institute of Mass Information. (n.d.). «Reportery bez kordoniv» shchodo zonuvannia: Zaklykaiemo zniaty obmezhennia dlia zhurnalistiv [«Reporters Without Borders» regarding zoning: We call to remove restrictions for journalists]. Retrieved from: https://imi.org.ua/news/reportery-bez-kordoniv-shhodo-zonuvannya-zaklykayemo-znyaty-obmezhennya-dlya-zhurnalistiv-i51573 [in Ukrainian].

27. Skutelnyk, O. L. (2024). Rehuliuvannia mizhnarodno-pravovoho statusu zhurnalistiv pid chas viiny [Regulation of the international legal status of journalists during the war]. *Informatsiia i pravo* [Information and Law], 1(48), 203-209. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300823 [in Ukrainian].

28. Troian, V. (2025). U Kramatorsku vid rosiiskoho udaru zahynuly zhurnalistka ta operator telekanalu Freedom (onovleno) [In Kramatorsk, a journalist and a cameraman of the Freedom TV channel died from a Russian strike (updated)]. *Institute of Mass Information*. Retrieved from: https://imi.org.ua/news/u-kramatorsku-vid-rosijskogo-udaru-zagynuly-zhurnalistka-ta-operator-telekanalu-freedom [in Ukrainian].

29. Institute of Mass Information. (n.d.). Ukrainskyi prodiuser La Repubblica Bohdan Bitik zahynuv u Khersoni vnaslidok rosiiskoi ataky [Ukrainian producer of La Repubblica Bohdan Bitik died in Kherson as a result of a Russian attack]. Retrieved from: https://imi.org.ua/news/ukrayinskyj-prodyuser-la-repubblica-bogdan-bitik-zagynuv-u-hersoni-vnaslidok-rosijskoyi-ataky-i52405/ [in Ukrainian].

30. Judgment of the General Court (Grand Chamber) of 27 July 2022. RT France v Council of the European Union. Case T-125/22. EUR-Lex. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62022TJ0125 [in English].

31. ICRC (2009). Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law. Geneva. Retrieved from: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf [in English].

ГЕЛЬВЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

вул. Інглезі, 6/1,
м. Одеса, Україна, 65101
www.helvetica.ua
mailbox@helvetica.ua

Стаціонар: 048 709 38 69
Vodafone: 095 934 48 28
Kyivstar: 097 723 06 08

ДОВІДКА

Видавничий дім «Гельветика» за домовленістю з Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича є офіційним видавцем журналу «Ерліхівський журнал» та займається усіма видавничо-поліграфічними процесами, до яких належить: набір статей до чергового випуску; рецензування; перевірка на плагіат; коректорська вичитка; верстка; присвоєння кожному матеріалу DOI; розміщення електронної версії видання на офіційному сайті журналу; надсилання електронної версії видання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на репозитарне зберігання та представлення на порталі в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України»; розсилка обов'язкового безоплатного примірника до наукових установ України.

Цією довідкою повідомляємо, що наукова стаття Молдована Володимира, Чернявської Людмили «ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ГАРАНТІЙ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ» прийнята редакцією журналу «Ерліхівський журнал» для розміщення у Випуску 15 за 2025 рік.

Директор
Видавничого дому «Гельветика» Олег ГОЛОВКО

Рис. И.2. Довідка прийняття на публікацію наукової статті у фаховому журналі категорії Б

Декларація
академічної доброчесності
здобувача освітнього ступеня магістра
ЗНУ

Я Молдован Володимир Іванович, студент 2 курсу, форми навчання заочної, факультету журналістики, спеціальність 061 «Журналістика», адреса електронної пошти underbyrger@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Правовий захист журналістів в Україні в умовах війни» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Молдован В.І.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Чернявська Л.В.